

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXII-ik évf.

September—October. 1887.

5-ik füzet.

PÁL APOSTOL TANA AZ ELŐRE VALÓ ELRENDELESRŐL

Vizsgáljuk meg végül azt a kérdést, hogy tanította-e Pál a Kálvin-féle isteni végzés tanát?*)

A Kálvinizmus központi dogmája a melynek gyökeréből a többiek kisarjazznak, az Isten abszolút fölsége. Isten a legfőbb akarat; az ő akarata minden eseményt kormányoz, az ő akarata a világegyetem törvénye. Ő igazságos, s a mit választ is, igazságos. Azt teszi, a mit kiválaszt, hogy tegye; és a mit kiválaszt a tevésségre, az igaz. Semmit sem választ azért, mert igaz; hanem azért igaz, a mit választ, mert ő választja. Az ember kötelessége az imádkozás, elfogadás, magamegadás és engedelmesség. A mi nekünk rossznak látszik, az Isten előtt jó lehet. Semmi közös sincs az ő és a mi jóságunk között; jóság, jog, igazság, méltányosság semmik magokban véve; nem gyökereznek az universon természetében, sem Isten természetében, csak is Isten akaratában. Ha azt választja, hogy az igaztalanból igazat csináljon, megteheti, mert különben hatalma korlátozottnak méltósága által. Nem tudná azt tenni, a mit akar, ha kénytelen volna valamely törvénynek engedelmeskedni, ha mindjárt az saját természetének is volna törvénye.

Kálvin így szól: „Az isteni akarat minden létezőnek oka. Az

*) Meg kell jegyeznünk, hogy e tanulmány jelen évfolyamunk 1. és 2. füzetében közölt: Pál apostol tana az eredendő bűnről (7—10. l.) és Pál apostol tana a helyettes elégtételről című tanulmányokkal egy sorozatot teszen. Ez alkalommal ki kell javitnunk egy pár sajtóhibát, melyek a 2. füzetben közölt dolgozatba esúsztak be: 95. lapon alólról a 4. sorban „adozók“ helyett „adosok“ olvasandó. 96. l. felülről a 2. sorban „lehet“ helyett „sehol“; felülről a 14. sorban „igazsága van“ helyett „igazságosan.“ 102. l. alólról a 17. sorban „volna“ helyett „volt.“ 104. l. a legalsó sorban „a ki neki hasznos volna, hogy egy olyanért meghaljon, a ki elég jó volt, szeretett.“ helyett ez olvasandó: „a ki elég jó volt, szeretettől és tisztelettől lelkesített. Ezek mellett munkatársunk még egy más javítást is kér tétetni: Mult évfolyam (XXI. k.) 131 l. alólról 19 sorban: „Ő“ eleibe betoldandó: „Ő hitt Istenben, bizott az ő végtelen szeretetében s ennyire volt az egész. Mit tett Jákob, hogy a tizenkét törzs atyjává lett? Semmit.“ Szerk.

Isten akarata az igazság legfőbb szabálya; úgy hogy a mit ő akar, azt igazságosnak kell tartani, csakis azon oknál fogva, mert ő akarja. Midőn azt kérdik, miért cselekedett az Ur így, a felelet csak az lehet, mert ő úgy akarta.“ Kálvin ugyan tagadja, hogy Isten akarata önkényes, de mindig fentartja, hogy Isten semmivel sem tartozik az embernek s hogy az embernek nincs semmi joga ellenezni azt, a mit Isten akar, ha mindjárt igazságtalannak látszik is az. Isten ez abszolút fölségének alapelvéből Kálvin logikailag arra a következtetésre jut, hogy jóságra, vagy jellemre való tekintet nélkül, Isten kezdetről fogva bizonyos angyalokat és embereket örök életre, másokat örök halálra rendelt és választott. Megengedi, hogy ez rettenetes végzés, de ragaszkodik ahhoz, hogy Isten igéjében tanítatik és úgy kell tekintenünk, mint igazat, habár igazságtalannak is látszik. Az összege ennek az, hogy a világ teremtése előtt Isten elrendelte Ádám esését, és az összes utódai, a nagy tömeg közül, a mely oly romlott születésénél fogva és saját választása nélkül, születésök előtt némelyeket pokolba, másokat az égbe szánt. Más szóval némelyeket kárhozatra, másokat boldogságra teremtett. Az a kérdés, tanít-e az Újtestamentum ilyen tant? Ha valahol tanít, azt Pál tanítja a Róma-beliekhez írott levelének VIII. és IX. fejezeteiben. Lássuk tehát mit tanít Pál valóban?

Midőn Kálvin választási tanával elménkben, először olvassuk azokat a fejezeteket, kétségkívül úgy látszik, hogy azok tanítják e tant. Például lásd Róm. IX. 11—18. E helyen Pál világosan tanítja, hogy születésök előtt Isten némelyeket jóra, másokat rosra választott; s hogy ő némelyeken könyörül, másokat megkeményít, hogy szerette Jákobot, gyűlölte Ezsaut; s hogy nem a mit az ember választ és akar, hanem a mit Isten ad neki: az teszi alkalmassá, hogy betöltse hivatását és választását.

Mindez, azt lehet mondani, nagyon hasonlónak látszik a Kálvin-féle választási tanhoz s ha Pál is azt értette alatta, a mit Kálvin, ám legyen, ne kövessünk el erőszakot az ő nyelvén, hogy abból azt a jelentést erőszakoljuk ki, a mit mi hiszünk. De mielőtt eldöntenők, hogy Pál Kálvin követő volt Kálvin előtt, legyünk bizonyosak egy pont felől, névleg, hogy Pál itt ideiglenes vagy örök kiválasztásról beszél-e; erre az életre való választásról, ideiglenes kiválasztás- és alkalmatosságról-e, vagy örök jutalomról és büntetésről? Ez a fő kérdés, a mit el kell dönteni.

És mielőtt azt kérdeznők, vajjon Pál tanította-e azt a részletes tant, vizsgáljuk meg először, hogy van-e valami igaz vegyítve a hamissal és ha igen, melyik része a tannak igaz és melyik hamis.

Azt mondani, hogy magokviseletére való tekintet nélkül, Isten némely embereket kárhozatra teremtett, nemcsak hogy ellenkezik a lelkünkbe oltott igazság ösztönével, de ellenkezik Krisztus leglényegesebb és legéltetőbb tanításaival is. Az evangélium azt tanítja, hogy Isten minden embert meg akar menteni; hogy szereti ellenségeit is, és igyekszik őket megáldani s hogy Krisztus mindenkéért meghalt. Ellenmondás tehát azt állítani, hogy Isten meg akarja menteni, a kiket kárhozatra teremtett, s hogy azt kívánja az embertől, hogy legyen jó és tegyen jót, a kinek nincs ereje, hogy olyan legyen és olyat tegyen, s hogy az embereket oly hibákért bünteti, a melyekről nem tehetnek, s oly jóságért jutalmazza, a mely nem az övék. Mindez gúnyt űzne az Újtestamentum legnagyobb részéből. Bizonyos tehát, hogy Isten törvénye a szívben, valamint Isten szava az evangéliumban, egyformán úgy tüntetik fel a kiválasztás és kárhoztatás tanát, mint hamisat, és ha Pál tanítja ezt, olyat tanít, a mi nem igaz.

De jóllehet a tan ekkép felállítva hamis, mégis van a jóra és rosszra való isteni előrendelésnek igaz tana. Van ebben az életben való kiváltságokra és alkalmatosságokra való elrendelés, de nincs örök áldásra vagy romlásra való. Az időszerinti elrendelés egy dolog, az örök időkre való egészen más. Az emberek nem egyformán szabadok, hogy azokat tegyék, a miket akarnak. Nem határozhatják el hol fognak születni, Isten határozza azt el. Nem tudják elhatározni, milyen physikai, értelmi és erkölcsi szervezetet fognak hozni a világra; Isten határozza azt el.

Némely ember sok dologra született, más kevésre. De minden egyes a szerint ítélendő meg a mije van, nem pedig a mije nincs. A kinek sok adatott, attól sok kívántatik és megfordítva. Mindezt megengedhetjük, tudván, hogy Isten a kellő időben mindent jóvá tesz. Az efféle elrendelés a világ különféleégeit, a létezés fokozatát és rendjét teszi, a melyben minden embernek megvan a maga elkülönített helye és munkaköre, de a tökéletes egészre minden egyes szükséges.

A kérdés tehát az, milyen előrendelési tant tanított Pál, ideiglerest-e vagy örök időkre szólót? mostani alkalmakra való rendlést-e vagy ezután következő örök boldogság- vagy örök nyomoruságra való rendlést? Könnyen be lehet bizonyítani, hogy a jelen időre való választást és rendlést tanít, nem pedig örök időre szólót.

A fő hely, a hol Pál az előre való elrendelés tanát tanítja Róm. VIII—X. De sem e helyen, sem egyebütt nem tanítja a Kálvin által

felállított tant, hogy Isten előre elrendelt némelyeket örökéletre, másokat örök halálra.

A hányszor csak e szavak: „előre való elrendelés és elhatározás“ előjönnek, mindig arra vannak alkalmazva, a mi ezen a világon történik, nem pedig a másokban.

E szavak „választani, kiszemelni“ először az izraelitákra voltak alkalmazva, a kik az Isten kiválasztott és kiszemelt népe voltak. Arra voltak választva, hogy legyenek a világ számára az isteni törvény és az Isten egységének tanítói. Nem egy más világban létező örök menny számára voltak választva, hanem itten való kötelességekre, szolgálatra és kiváltságokra. Ez a szó „választani“ az Ó-testamentumban számtalanszor alkalmaztatik a zsidókra, mint népre. „Szövetséget kötöttem választottaimmal.“ „Jákób az én szolgám, Izrael az én választottam“ stb.

Krisztus eljöveteleg a zsidók voltak a választott nép; azután a kik akár zsidók, akár pogányok közül keresztények lettek, voltak a választott nép. De az nem következik, hogy a választottak hivek lettek volna mindvégig, vagy hogy mindnyájan a más világra választottak volna. Jézus így szól: „Nem tizenketten választottalak-e titeket és egy közületek gonosz. Júdás egy volt a választottak közül, mégis elbukott. Választatni nem volt elég; szükséges volt szorgalmasnak lenni, hogy valaki hivatása és választása biztos legyen.

„A kiket öröktől fogva tudott, azokat el is választotta.“ Nemzetek és emberek bizonyos munkára vannak választva és azok vannak minden egyes munkára rendelve, a kiktől Isten előre tudja, hogy alkalmasok arra a munkára. Nem jutalmakra választottak, hanem kötelességekre. Az izraeliták arra voltak választva, hogy prédikáljanak tiszta hitet az emberiségnek. Midőn a helyett ritusban, szertartásokban, szombat megülésben és áldozatokban megkeményedtek, úgy hogy megvetették Jézust, az igazság legistenibb tanítóját, akkor elvesztették választásukat, mint nép, kivéve közülök azokat, a kik alkalmasok és készek voltak elfogadni ezt a terjedelmesebb vallást, ezt a magasabb evangéliumot.

Pál gondviselést látott mindenben; előtte semmi sem esetleges, semmisen előre nem látott. Minden dolog Isten céljára szolgál és előbb-utóbb teljesülésbe megyen, ha egy uton nem, más uton. Midőn a zsidók megszűntek Isten kiváló népe lenni, akkor az ő elpátolásuk megnyitotta az utat minden más nemzeteknek, hogy Isten népévé legyenek. Midőn Faraó makacs lett és nem engedte, hogy Izrael gyermekei elmenjenek, akkor makacsságával Istent szolgálta. Ha engedte volna őket a pusztába menni és imádkozni, visszatértek volna Egyiptomba és

ismét rabszolgák lettek volna; de azért, hogy ígéreteit megszegte, megszabadultak kötelezettségeiktől és teljesen megmenekültek. Pál szerint Isten előre látta, hogy Faraó makacs lesz s azért választotta ki Faraót, hogy azon időben Egyiptom királya legyen. „Isten megkeményítette az ő szívét.“ Ez igaz, miután szervezetünk legjelesebb tulajdonságai a gondviselés igazgatása alatt állanak elő. Minden ember sajátlagos előnyökkel és fogyatkozásokkal születik; vannak jó tulajdonságai, vannak roszak is. Ha szilárd, könnyen lehet makacs; ha jó természetű, hajlandó az engedékenységre. Isten a világot nem kevésbé kormányozza az emberek hiányai és fogyatkozásai által, mint erényei által. De mind ez a jelen, nem a jövő életre tartozik. Faraó kemény szive e világon szolgált jó célra, de az sehol sem fordul elő, hogy azért ezután is büntettetni fog.

Az Ur Jákob pátriarchát és az ő utódait, a zsidókat, arra választotta, hogy alapítsák meg az egyisteniség tanát a világon. Arra választotta őket, hogy tanítsák meg az embereket az Istenben való hitre, mint uralkodóban, bíróban és személyes gondviselésben való hitre. A zsidók olyanok voltak, mint atyjok Jákob. Örökölték tőle az ő Istenében és gyermekeinek Istenében való tántorithatlan hitét, Örökölték békés természetét; inkább kereskedésre, mint háborura való hajlamát; meggyőződéséhez való ragaszkodását, okosságát és emberismeretét. Ezért ők alkalmas nép voltak a Mózes-féle törvények elfogadására és megtartására és ez volt az ő dolgok a világon. E célra kiválasztott nép voltak; választatván, mivel természetök alkalmasokká tette őket erre. Nem arra voltak választva, hogy egy kiváló eget birjanak ezután, hanem hogy egy kiváló munkát hajtsanak végre itten. Választottak, kiszemelték, előreelrendelték voltak e munkára, mikor születtek és mielőtt születtek volna. Választva voltak, a midőn ugy alkottattak, hogy legyenek méltó személyek e munka megtételére. Midőn az Ur ugy teremtette őket, akkor egyszersmind választotta is. Választások és hivatások be volt írva a szervezetökbe, agyvelőjük ránczaiba és jellemök mérsékletébe.

Pál összes érvelése a kiválasztást és előreelrendelést illetőleg Róm. VIII—IX. erre a világra és a jelen életre vonatkozik.

A zsidókat prófétáik és tanítóik ugy nevelték fel, miszerint higgyék, hogy ők Isten választott népe, választatván az Isten előre tudása szerint. „Ha mi Isten választott népe vagyunk, így szóltak ők, hogyan vethet Isten minket félre és választhat magának más népet minden népek közül?“ Ez volt az ellenvetés, a melylyel Pálnak szembe kellett néznie.

Észre lehet venni, hogy ha a választás feltétel nélküli és abszolút dolog volna, akkor Pál nem felelt volna a zsidók kérdésére, mert akkor lehetetlen lett volna felelni. A Kálvin-féle kiválasztási nézet szerint nem volt feleletnek helye, de a helyes nézet szerint a felelet könnyű. Azokat, a kikről az Isten előre látja, hogy alkalmasok valamely munkára, kiválasztja, kiszemeli, hogy azt megtegyék. Ha hajlandók azt megtenni, választásukat biztosították. Azután Isten őket minden erővel segíti, a mire szükségök van. Lelkőket hittel tölti el; segíti, hogy minden akadály felett győzedelmeskedjenek; kegyelemből dicsőségre vezérli. De ha vonakodnak tenni a munkát, félre löketnek. Nem az ők érdemök volt, hogy választottak s így nincs semmi okuk a panaszra.

Egy darab agyagnak egyik részéből a fazakas tartós és ékes edényeket készít; másik részéből, mely az előbbinél nem rosszabb, gyenge, durva edényeket, melyek hamar eltörnek. De mindkétféle edényre szükség van a háztartásnál. Egy nagy ház az, a hol mi élünk, a melyben némelyek magas helyekre és nagy hivatalokra választottak: a díszedényeket képezik; mások közönségesekre: ékesség nélküli edények. Hanem mit számít ez? Ha Isten minket valamely munkára, ha mindjárt alacsonyra is választ, panaszkodjunk-e azért? Hiszen bármely helyen legyünk, tehetjük Isten munkáját.

És itten láthatjuk már a nehéz hely (Róm. IX. 22. 23.) magyarázatát, Pál így szándékszik szólani: „Ti zsidók azt hiszitek, hogy a pogányok a harag edényei és elpusztításra valók. Miért volnának azok? Ha Isten megőrizte és megtartotta őket az ő hosszútűrő gondviselésével, ez által be akarja bizonyítani, hogy midőn ti zsidók vonakodtok elfogadni Krisztust, hatalmát a tömeg által mutatja meg, az engedelmeseket mind a zsidók, mind a pogányok közül kiválasztja, hogy legyenek az ő házában díszedények és be akarja bizonyítani, hogy a rosszat megbünteti, levetvén az engedetlen zsidókat az ők magas helyökről. Mégis itt is, mint előbb, a választás és félrevetés e világon való alkalmatosságokra és kiváltságokra vonatkozik, nem pedig ezután következő jutalmakra és büntetésekre.

A zsidók büszkék voltak, hogy Ábrahám az ő atyjuk és Jável az ő Istenük, az egyedüli igaz Isten. A körülöttök levő népek megvetését fenhéjazóbb megvetéssel fizették vissza. Sőt a kereszténységbe is bevitték felsőbbségük és kiválólagos joguknak érzetét; előítéletesek és elfogultak maradtak. „Senki sem fog idvezülni, így szóltak ők, ha csak előbb zsidó nem lesz. A zsidó egyházon kívül nincs üdvösség.“ E kizárólagos szellem ellen kellett Pálnak egész életében küzdenie s némelykor csaknem az elbukásig. Ez elfogultság ellen

és a szellemi szabadság érdekében használta ő a választási tant csa-
taiban, és az erős fegyver volt az ő kezében a zsidó bigottság erő-
deinek lerontására.

A zsidó elme vallásos meggyőződésének alapelve ez volt: „Az
Ur uralkodik.“ Sem változás, sem sors, sem vak erő, sem holt tör-
vény, sem pedig emberi akarat nem kormányozza a világot. „Az Ur
uralkodik, azért igazság, bölcsesség és szeretet uralkodik; s azért
minden dolog egyformán jóra munkál. Az idő eseményei isteni terv
szerint folynak, a melyek folyását az ember hátráltathatja ugyan, de
megakadályozni nem tudja.

A zsidó keresztények így szóltak Pálhoz: „Nem kizsemelt nem-
zet, kiválasztott nép vagyunk-e mi? És el fog vetni Isten minket?“
„Igen,“ Pál így felelt, „a zsidók választott nemzet, kiválasztva az
összes emberiség közül egy oly munkára, a mely által minden em-
ber meg fog áldatni. Nem magunkért vagy Ábrahámért választattunk,
hanem az emberiségért. Midőn megtesszük munkánkat, akkor Isten
választott népe vagyunk, de nem máskép. Sőt talán még akkor is
Isten munkáját végezzük, midőn makacsságunkkan vonakodunk azt
tenni; éppen mint Faraó is közvetve Isten munkáját végezte, midőn
vonakodott a népet elengedni. Ha vonakodtok befogadni az általános
egyházat, a mely sem nem zsidó, sem nem görög, akkor megszün-
tök Izrael gyermekei lenni; akkor olyanok lesztek, mint az egypto-
miak, üldözték az Isten népét. Nem tehet-e ugy az Isten, a mint
akar, hogy azokat hívja népének és kedveltjeinek, a kik eddig nem
voltak azok? A zsidó nép olyan, mint egy darab agyag a fazakas
kezében; azokból, a kik hajlandók isteni életet követni és az álta-
lános egyházzal egyesülni, díszedényeket készít; azokból, a kik vo-
nakodnak, ékteleneket. Ti így szóltok: „Mi Ábrahám gyermekei va-
gyunk s következőleg Isten kedveltjei; ő szeret minket és gyűlöli a
pogányokat.“ De Ábrahám gyermekei közül csak Izsák választatott
volt, hogy a szent nép atyja legyen; s Izsák gyermekei közül csak
Jákob, nem Ézsau. Nem volt-e Ézsau Ábrahám gyermeke? mégis az
iratott róla: „Ézsaut gyűlöltem.“ Nincs-e joga Istennek, hogy a po-
gányokon, görögökön és rómaiakon is könyörüljön és hogy őket is
az általános egyházba vigye, a hol sem zsidó, sem görög nincs? Áb-
rahám, Izsák és Jákob választva voltak és felemeltettek, de nem ön-
magokért, sem nem értetek, hanem az általános egyházért, a mely a
sötétségből a világosságra hivatott. Azt gondoljátok nincs isteni gond-
viselés mindezekben? s csak véletlen, hogy mindezek a görögök és
rómaiak feladták Jupitert, Pallas-Athenet, és most Jávét az ő fia, a

nazárethi Jézus által imádják? Igen, az Ur példabeszéde beteljesült; ti zsidók vonakodtok a népek eme nagy lakadalmi vendégségéhez jönni, az egész világ emez ünnepélyéhez, és az Ur kiküldött az utszélekre és kerítések mellé, hogy kényszerítsék a pogányokat bejönni, a végből, hogy az ő háza megteljen. Ez volt Isten terve és szándéka kezdettől fova. Midőn a chaost csinálta, e hatalmas jövőnek magvát beléhelyezte.

A választási tan tehát, egyáltalában nem vonatkozik a más világra, csakis közvetve. Erre a világra vonatkozik és láthatjuk, mily igaz az. Ha egyáltalában hiszünk Istenben, hinnünk kell az ő gondviselésében is; és ha hiszünk gondviselésében, hinnünk kell azt is, hogy egyenként és összesen, ő kiválaszt, kiszemel minket valamely munkára, célra és végre. A mi életünk jelent valamit ugy Istenre, a fajra, mint magunkra nézve. Mi hivatunk és választatunk, szorgalmatosoknak is kell lennünk, hogy hivatásunkat és választásunkat bizonyossá tegyük. Mindkét uton Istent szolgáljuk, ha végezzük is munkánkat, ha vonakodunk is azt tenni. Csakhogy egyik uton díszedények leszünk, a másikon éktelenek. Egyik esetben Mózesek, másikon Faraók vagyunk; de mindkét esetben az Urat szolgáljuk.

Nem állhatunk ellent Isten szándékainak s nem akadályozhatjuk meg, hogy az ő terve az emberi nem előhaladására végre ne hajtassék. Nekünk Istent kell szolgálunk közvetve vagy közvetlenül. Ha közvetlenül szolgáljuk engedelmeskedésünk által, akkor a fazakas kezében díszedények leszünk és a tulajdonos házáat ékesítjük. Ha nem akarunk engedelmeskedni, akkor a harag edényei leszünk, eltöretünk és eldobatunk.

Azonban a mi szabadságunk, ugy látszik, tovább is kiterjed. Az által, hogy ellenállunk Isten akaratának és lelkiismeretünkben vonakodunk engedelmeskedni igazságának, egy ideig hátráltathatjuk az eredményt, a melyre ő törekszik. Elég időt enged nekünk; nem türelmetlen; neki örökkévalósága van s időt ad az emberi szabadságra. Hosszu türéssel sokáig megtartja a harag edényit, a mely pusztulásra való.

Ekképpen, ha a zsidók elfogadták volna Jézust Messiásuknak, a világ százévekig tartó nyomortól szabadult volna meg. Isten küldöttei lettek volna az emberiséghez s békésen tanították volna a görögöket és rómaiakat az általános szeretet tanára; Jeruzsálem az igazság és szeretet imáadásának központja lett volna. De ők Jézust nagy munkája kezdetén megölték s műve néhány tanítvány kezében maradt, a kik jó emberek voltak ugyan, de nem értették mesterü-

ket s azért százéveknek kellett elmulni, míg az ő evangéliumát teljesen megismerték és annak engedelmeskedtek.

A kiválasztás közönséges fogalma tehát hamis. Isten nem választja az embereket ezután következő örökboldogságra, hanem itten való hasznosságra. Ő alkalmatosságokra választ minket; kiváltságokra választ, a melyeket használhatunk vagy elhanyagolhatunk. Némely embernek öt talentumot ad, másnak kettőt, másnak egyet; az ő dolguk, miként használják a nekik adott talentumokat.

Isten szerette Jákóbot és alkalmatosságot adott neki, nem mivel jobb volt Ezsaunál, hanem mivel különbözött tőle, birván a munkájához szükséges tehetségeket.

A zsidókat hasonló módon szerette, alkalmatosságot adván nekik. Arra voltak választva, hogy fejlesszék az emberi vallásnak legmagasabb faját az emberi nem javára; míg a görögök a szépséget s a rómaiak a törvényt fejlesztették. S míg a nemzetek végzik a nekik kijelölt munkát, boldogok; s midőn azt valami egyébért abban hagyják, elbuknak.

Minden keresztény felekezetnek megvan saját munkája, melyre Istentől rendeltetett; de az az összesnek javáért van. Midőn felekezeties és kizárólagos lesz, és a többieket mind magába igyekszik nyelni, akkor megszűnik hivatását és választását biztossá tenni. A mely felekezet minden igazságot magának követel, az a zsidók hibájába esik és el fog pusztulni, miként a zsidó nemzet elszóródott és elpusztult türelmetlensége miatt.

Isten mindnyájunkat bizonyos munkára választott; ő kiválasztott és elrendelt minket a világ alapítása előtt, hogy részt vegyünk az emberiség elébbvitelében. Ha megszűnünk önzők lenni és tesszük a számunkra kijelölt munkát, akkor választásunkat biztossá tettük.

S ha mindnyájunknak van küldetése, a melyre a természet és Isten ereje által előre elrendeltettünk, mennyivel bizonyosabb kell hogy legyen, hogy Jézus nagy és kiváló munkára volt kijelölve és elhivatva, s hogy Isten azért küldötte fiát a világra, hogy a világ általa idvezüljön. És mégis az ő engedékenysége nem volt szenvedőleges és gépszerű, hanem szabad. Ő így szólt: „Elvégeztem a munkát, a melyet reám bízál.“

Isten az ő gondviselésében mindnyájunkat különböző munkára és köteleességekre hív. Isten minden hívása igaz és nemes. Először keresztény hasznosságra, másodszor keresztény jóságra s végül keresztény dicsőségre választattunk.

Pál választási tanának lényege és jelentése e szerint ez: az idő

eredete, a történelem eseményei, a világ nagy vallásai nem véletlenül jönnek elő, hanem isteni gondviselés által. Hanem a mit Isten ad minden egyes embernek, minden egyes nemzetnek, minden egyes egyháznak és felekezetnek, azt nem az illető javára és dicsőségére adta, hanem az összes javára. Midőn azt az ember egyedárusítja, kiváltságolja és a maga számára tartja, elveszti. Ha talentumát elássa a földbe, a helyett, hogy a közjóra használná, a talentum el fog vétetni tőle. Az az ember, egyház, felekezet, a mely felmagasztalja magát, megaláztatik. A mi alatt a kiválasztási tan, a mint azt Pál használja, egyfelől száműzi a bigottságot és kizárólagosságot, addig másfelől biztatja és fölemeli az alázatost és bátortalant. Így szól nekik, miként Pál az efézusbelieknek: „Isten választott titeket Krisztusban, a világ fundamentumának felvettése előtt, hogy legyetek szentek és feddhetetlenek ő előtte szeretetben. Ő előre elrendelt titeket, hogy legyetek gyermekei a Jézus Krisztusban való hit által; ő nem választott, vagy szemelt ki titeket egy ezután következő szenvedőleges boldogságra, hanem itten való tevékeny jóságra“, hogy legyetek szentek és feddhetetlenek, éljeteztek úgy, miként gyermekei, legyetek dicsősége hirdetői, tartozzatok az általános egyházhoz, midőn „minden térd meg fog hajolni és minden nyelv meg fogja vallani, hogy Krisztus Ur, az atya Isten dicsőségére.“

Így tekintvén e tant, az minden időkre alkalmas és jó. Az arra tanít, hogy békével türjük megpróbáltatásainkat és ne zugolódjunk az élet egyenlőtlenségei miatt. Isten legjobban tudja és rajta áll választani, hogy mi mik legyünk és miket tegyünk e földön. Ha másoknak jobb alkalmatosságaik, magasabb kiváltságaik vannak, mint nekünk, az nem azért van, mivel azokat Isten egy, minket más munkára választott ki. Ő egyformán szeret minket; előre látja, mi a legjobb mindenikünknek; egyet alacsony, mást magas állásra helyez; de egyformán kedvesek vagyunk neki. Ha jól elvégezzük a munkát, a melyet számunkra kijelöl, ha békével türjük a kísértéseket, melyeket reánk küld, akkor végül látni fogjuk, mit szándékszik. Mindnyájunkat előre elrendelt, hogy formálódjunk az ő fia hasonlatosságára; ez az általános választás. Némelyek a boldog, mások a szenvedő Jézus képéhez fognak formálódni.

„Minden dolog javokra szolgál azoknak, a kik Istent szeretik és a kik hivatalosak az ő célja szerint.“ Mindazok, kik Istent szeretik, általa hivatalosak. Szeretet, bizalom, remény ismertető jelei az ők isteni választatásuknak; s mig Istent szeretjük, minden dolog javunkra szolgál. Isten azt akarja, hogy mindnyájan, a kik

csak akarunk, hasonlók lehessünk Krisztushoz, legyünk az ő testvérei. Ez az előre elrendelés. — „A kit előre elrendelt, azt hívta is; és a kit hívott, azt megigazitotta; és a kit megigazitott, azt meg is dicsőítette.“

Ez tehát a kiválasztási tan Pál szerint. Az, hogy Istentől valamely jó munkára, alkalmatosságra vagyunk választva; választva vagyunk, hogy legyünk az ő gyermekei, Jézus barátai és testvérei. Erre vagyunk mi választva, előrerendelve és hivatva. Legyünk szorgalmasok, hogy ezt a hivatást és választást biztossá tegyük.

VARGA DÉNES.

FENTARTHATÓ-E A NYÁRI TANÍTÁS JELENLEGI ALAKJÁBAN? S HA NEM, MIKÉPPEN LENNE A CZÉLNAK MEGFELELŐEN REFORMÁLANDÓ?*)

A kérdés, melyre nézeteimet elmondani szándékozom, nagyon figyelemre méltó s annyira fontos, hogy bizton merem állítani: anyaszentegyházunk létérdekei közé tartozik. És ha ezen, főleg a vallássság élesztésére s az erkölcsiség ápolására alakult egyesület elsődleges teendői közé sorozta megvitatását annak: van-e szükség a nyári tanítás további fentartására? s ha van, miként és minő alapokon legyen újra szervezendő az, elmondhatjuk, hogy annak intézői a leghelyesebb úton indultak a valódi cél elérésére.

Évekkel ezelőtt, mint akkor már néhány évi tapasztalattal bíró lelkes, ki már akkor a gyakorlatban is, igaz, hogy több jó akarat, mint sikerrel, nagyobb ügybuzgósággal mint eredménnyel, elpróbáltam volt eleget tenni egyebek közt abbéli kötelességemnek is, hogy a vallástanítást ne csak a szószékből gyakoroljam, hanem onnan leszállva egyszerűbb szókban is, gyermekek és ifjak felfogásához alkalmazottan tanítsam gyülekezetem ifju nemzedékét a vallás boldogító igazságaira: már akkor rájöttem arra a nemcsak engem, hanem egész anyaszentegyházunkat érdeklő szomorú meggyőződésre, hogy az egyházszervezetünkben századok óta gyakorolt és folyvást fenntartani rendelt nyári vasárnapokon való vallástanítás oly módon és alakban, mint eddig fennállott, többé fenn nem tartható; mert már csak tengődik, jobban mondva élőhalottá vált, melyre bizony nem alkalmazhatjuk urunk szavait: nem halt meg a leányzó, csak aluszik. S azon akkori szomorú tapasztalatommal nem tettem úgy akkor, mint azon bánatos szívű kesergő, kinek kedves halottja lévén, elzárkózottan sir, titkolja könnyeit, de bánatát nem közli senkivel, hanem elpanaszoltam nyilvánosan Ker. Magvetőnk hasábjain fájdalomamat s résztvevő segítségére hívtam fel az érdeklődőket a baj elhárítása végett.**)

*) Felolvastatott a Dávid Ferencz-Egyesület f. évi szeptember 3-án Dicső-Szentmártonban tartott közgyűlésén.

**) Lásd K. Magv. XI. évf. 1-ső füz. 69. s köv. lapj.

Vajha azt mondhatnám most t. gy. hogy nyilvános felhívásomnak sikerült a résztvevő s a mellett segíni kész és képes ügyfeleket összegyűjtnöm a fájdalom színhelyére! s panaszom meghallgatva és a baj orvosolva lett; fájdalom ezt nem mondhatom. Csupán annyit sikerült akkor elérnem, miszerint illetékes és szakértő egyen konstatálta a kór veszélyes voltát s kimondotta: az bizonyos, hogy tennünk kell, csak a mit, miként és minő eszközökkel való kérdésekre találunk meg a feleleteket;*) azonban az idő telt, az évek multak, de a feleleteket nem hozták meg az elébbi kérdésekre. Mindenki mástól várt s mondjuk ki őszintén, mindenikünk részes a mulasztás hibájában, mert mindenik a másiktól várt. Az egyházkörök a kezdeményezést várták az egyházi felsőbbbségtől, ez a felvetett eszme megvitatását az illető s helyszíni tapasztalatokkal bíró érdekelt papoktól várta s így csaknem tétlenül, meddőn lefolyt e tárgyat illetőleg tiz kerek esztendő; s hogy mégsem egészen, csak annyiban mondható a letelt idő nem meddőnek, mennyiben e czélu kezdeményezés történt a kolozsvári főtanodánkban, ha jól tudom Boros György afia által, ki ez eszmének eleitől fogva egyik leghivebb apostola volt, s ki a gyermek-istentiszteletek s probatanítások felállítására és az azokra való közvetlen befolyása útján remélhető, hogy alapját vetette meg a jövőben létesülhető s valószínűleg a nép közé is kiterjesztendő amaz üdvös intézkedésnek, hogy a vallástanítás minél hathatósabban és nagyobb sikerrel legyen gyakorolva gyülekezeteinkben. Ámde abban az irányban, melyben arra legnagyobb szükség van, s ott, hol a körülmények leginkább igényelték: faluhelyeinken a helyzet nem változott semmit, s a mennyiben változott, előnyösnek egyáltalában nem mondható. S hogy erről teljesen meggyőződhesünk, lássuk a jelenlegi állapotot.

A nyári vasárnapi vallástanítás tudomásom és az esperes uraktól nyert értesítés szerint, így van egyházkörönként:

a) a marosi egyházkörben két ekkleziát kivéve, a nyári tanítást a többiekben az isk. tanítók végzik az iskolában, az iskolaköteleseket tanítva a rendes iskolai módon; a kivételt képező két ekkleziában pedig a papok tanítják a felnőtteket s a gyülekezet bennmaradó tagjait a templomban, nem annyira kérdező módorban, mint inkább szabad, könnyen érthető előadásokat tartva szent valásunk főbb igazságairól, kötelességeinkről s egyháztörténetünk kimagaslóbb alakjairól, kapcsolatosan hazánk és nemzetünk történe-

*) K. M. XI. f. 1. füz. 72. l.

teivel, ezeket befejezi egyszer mint másszor a tanító által vezetett vallásos ének gyakorlása.

b) a felsőfejéri körben Felső-Rákos kivételével vasárnap délután van gyakorlatban a nyári tanítás. Felső-Rákoson pedig vasárnap délelőtt tanítják az iskolaköteles növendékeket a tanítók. Itt is, mint más e körbeli ekklézsiákban, imák, parancsolatok, káté és templomi énekek taníttatnak, azonban kevés gyakorlati haszonnal, a mint az esperes úr megjegyzi.

c) az aranyos-tordai körben a régi módszerinti tanítás vasárnap délutánonként szokásban van még némely ekklézsiában, más helyeken vasárnap délelőtti templomozás előtt van összegyűlekezés az ifjak részéről, de egyik mint másik alkalommal, kevés a résztvevők száma, néhol a pap, néhol a tanító tanít.

d) a háromszéki körben a felhívás megtörténik szentgyörgynap utáni vasárnap, de az eredmény nagyon gyarló lábon áll; egy-két vasárnap ha megjelennek az illetők, azután elmaradnak; délelőtt a fiuk, délután a leányok lennének a kötelezettek. Tan- és segédkönyvül a Konfirmációi Káté és a Kistükör vannak felvéve s egyes bibliai helyek magyarázata.

e) a kereszturi körben többé-kevésbé mindenik ekklézsiában meg van a nyári tanítás, de sem nem elég számmal, sem nem elég szorgalommal s így nem is kellő eredménnyel; egyöntetűség nincs a tanításra nézve az ekklézsiákban. Kézikönyvek a Kriza Káté, Simén Szenttörténetek, Konfirmációi Káté inkább magyarázva, mint könyv nélkül betanítva és énektanítás.

f) az udvarhelyi körben a pap az iskolát végzett növendékekkel templomozás után a templomban benn marad, velök vallásos tankönyvekből felolvastat, magyaráz és énekelte. Ezen kívül a délelőtti templomozás előtt a mestertanítók az iskolaköteleseket az iskolában olvasásban és éneken gyakorolják, s onnan a templomba mennek. Mind a délelőtti, mind a délutáni iskoláztatásnál fiuk és leányok együtt vannak.

A küüllői körből nem kaptam meg a kért felvilágosítást, a kolozs-dobokai körbe nem is folyamodtam. De a felmutatottakból lehet következtetni a többiekre is és az általános eredményt ki lehet mondani abban, hogy a nyári tanítás vagy egy, vagy más ok miatt nem kielégítő az összes anyaszentegyházban, sőt a semminél csak valamivel több!!

Az a kérdés már most, mi ennek az oka? hol a baj, az eredménytelenség kútforrása? Annyit azonnal kimondha-

tunk bátran, hogy az ok teljességgel nem az, mintha ez a tanítás kötelezett nem lett volna; mert már 1661-ben a déésfalvi zsinat büntetés terhe alatt kötelezi a papokat és mestereket, hogy **mint eddig is szokás volt**, a falusi ifiuságot informálják az religióban és piétasban;*) tehát már a jelzett idő előtt is kötelező volt. Nyárádszentlászlói zsinat 1665-ben, a várfalvi zsinat 1788-ban ismételtlen határoznak e tárgyban, kimondván a Szentgyörgy naptól Szentmihály napig terjedő időt tanítási időszaknak mindkét nemű ifjak részére.**) A szt.-mártoni zsinat 1803-ban újból határozza, hogy a szülők magzatjaikat, gazdák és gazdasszonyok cselédeiket azon tanításokra szorítani tartoznak s az ifjak, mindkét nemen levők, ha nem gyakorolják kellő szorgalommal, az évenként tartatni szokott dioecésana visitatio — melynek kötelessége ezen tárgy iránt különösen értekeződni — a tanításokat elmulasztókra minden kedvezés nélkül a canon és rendelkezések szerénti büntetést alkalmazza.***)

Ezután is megújul időről-időre a rendelet a nyári tanítások fenntartására nézve. 1805-ben a kolozsvári főtanács; 1813-ban a Repr. const. intézkedik. 1815-ben pedig a kolozsvári főtanács az udvarhelyi kör azon felterjesztésére, hogy a nyári vasárnapi tanítás helyett célszerűbb lenne az adventi négy és a böjti hét heteken két-két órán, munkás napokon a papi háznál gyakorolni a tanítást, újból kimondja az eddigi gyakorlat fenntartását.

Csakugyan 1815-ben a toroczkószentgyörgyi zsinat határozza, hogy a nyári tanításra nézve a megpróbáltatás vitessék véghez a karácson előtt tartatni szokott vizitációval. A Representativum Consistorium újból 1816-ban 190. sz. alatt ezt határozza: minthogy a szülők gyermekeiknek a nyári tanításra való küldésében restek: tétessék kötelességökké minden Esperes afiainak, hogy a gyermekeik nevelésében resteskedő szülőket az 1808-ban 5298. sz. alatt költ kir. rendelés és több consistorialis határozások tartása szerént a külső tisztségnek átírják; azonban az Inspectoratus közbejövetelivel is eszközölköznek, hogy a restesek keményebb eszközökkel is serkentessenek szülői kötelességök teljesítésére.

*) Désf. zs. 1661. ápr. 7. II. delib.

**) Szt.-lászlói zs. 1665. jun. 21. Várf. zs. 1788. jun. 21, 208.

***) Szt.-mártoni zs. 1803. jun. 25. 4. sz.

A bölöni zsinat pd. 1840-ben a nyári tanítás jobb móddali sikerithetésére nézve határozza: hogy a nyári vasárnapi órákon a mesterek is maradjanak benn a templomban énektanítás végett.*)

A mint ezekből látszik, rendelet és határozat eleitől fogva nem hiányzott; de hogy ezek a rendeletek és határozatok mennyiben lettek végrehajtva? eredménye lett-e az eljárásoknak s ha igen mennyi? arról semmit feljegyezve nem találtam. Hogy megbüntettek volna a nyári iskolaköteles ifjak közül valakit, akár a papok közül bár egyet mert a nyári tanítást elhanyagolták, én legalább három ekklézsia jegyzőkönyveit végig olvasgatva sem találtam semmi nyomát, sem mástól nem hallottam, holott az 1661-ben ápr. 7-én Désfalván tartott zsinat VI. deliberatumában kimondja: hogyha a seniorok, ministerek és scholamesterek az ő tisztek szerént nem praestálnák, comperiáltván az seniorok 6 fr. poenán legyenek az ministerek 3 fr.-on az mesterek fél annyin.

Ma is az egyházköri vizsgálószékek által feltenni szokott egyházi kérdések között ott van: az elmúlt évben volt-e gyakorolva a nyári tanítás? de az arra adandó felelet akár igen, akár nem, annyira megszokottá vált, ezt utóbbi esetben is természetesen venni, hogy senki meg nem ütközik rajta s ha van eredmény, ha nincs, napirendre térni a kérdés felett. Kimondhatjuk tehát bátran, hogy a nyári tanításnál mutatkozó eredménytelenség egyik oka az, mert az ide vonatkozó rendeletek és határozatok nem voltak s ma sincsenek szigoruan végrehajtva,

E mellett azonban az eredménytelenség okául tehetjük azt is, hogy a tanításokban nincs egyöntetűség. Kezdet óta ugyanis a papok voltak kötelesek a nyári tanítást végezni s 1840-ben is a bölöni zsinat csak segédekül adta a mestereket, rendelvén, hogy maradjanak benn az énektanításra. Ujabb időben pedig szokásba jött némely helyeken, hogy a felnőtt ifjak templombeli vallástanítása helyett a mesterek tanítsák a gyermekeket az iskolában vasárnap reggeli templomozás előtt, a mi pedig az eredeti czéllal merőben ellenkező eljárás, mondhatnám visszaélés, miután a nyári tanítás tulajdonképpen az iskolában nyert vallástanításnak kell, hogy ismétlő iskolája legyen a felnőttekre nézve, nem pedig a kezdő gyermekek tanítására rendelt intézmény. Hogy ez az eljárás van-e az egyházi felsőségnek hírével s annak legalább hallgatólagos jóvá-

*) Bölöni zs. 1840. aug. 25. 13. sz.

hagyása mellett történik-e? nem tudom; de zsinati- vagy egyházi-főtanácsi végzés róla nincs s mindaddig, míg ezek valamelyike nem határoz e tárgyban, fenntartandó lenne az eredeti intézkedése az egyházi főhatóságnak.

Az eredménytelenség fontos okának tartom azt is — és ez a legfontosabb — hogy a nyári tanítás vezetéséhez, illetve annak gyakorolhatásához megkívántató tan- és segédkönyvek, megfelelő utasítások, tájékoztató füzetek eleitől fogva hiányoztak s ma is hiányoznak s hiányzott ennél fogva a rendszer is. Egy helyen a Szent-történetek, másutt a Nagykáté vagy Konfesszió, ismét másutt a Ker. vallás elemei vagy Konfirmációi Káté, vagy biblia olvasás és Kis Biblia, szóval a mi vallástanítási könyv volt mind előszedetett és járta s járja felváltva módszer nélkül, találmra a szerént, ki a hogy legjobbnak képzelte eljárását, mert másképpen nem is tehetett, mint a hogy tudta. És én ebben látom a sikertelenség fő okát, hogy mindenki töretlen úton haladott s az ide-oda való kapkodással, tájékoztatatlansággal, ha jóakarát volt is valakiben, eltelt az idő, elhültek az odakötelezettek lassanként, mert nem találtak maguknak való lelki-táplálékot, csak beszédet hallottak, mely altatónak jó lehetett, de nem elégséges arra, hogy feledtesse a templomon kívüli szórakozás kellemességeit s mely nem hatott a velők és csontok megoszlásáig. Mindezek folytán oda jutott a szép remények között megindított, de a mint az időről-időre való sürgető rendeletekből kitünik, soha kellően nem gyakorolt nyári tanítás, hogy ma már irott malasztnál, vagy mondjuk festett képnél nem igen több, holott kellene, hogy legyen hús és vér, csont és velő, de élő alakban.

Megpróbálom már most t. gy. lehetőleg lerajzolni, miként vélem én szervezendőnek a nyári vasárnapi tanítást, hogy az a czélnak megfelelő s a mellett betartható is legyen. Mert a mellé teljességgel nem állok, hogy mert a mai iskoláztatási rendszer tökéletesebb s a növendékek a vallástanításra is több idővel és alkalommal bírnak az ismétlő iskolák felállítására óta, tehát a vasárnapi iskolákat illetve a nyári tanítást szüntessük meg. Ellenkezőleg, inkább mint valaha, kell egyengetnünk az urnak utát s minden alkalmat felhasználunk népünk vallásossá tételére s erkölcsének megóvására a mikor az üres templomok és telt korcsmák elleni panaszok oly sürűek, hogy nehéz tőlük a levegő s a mikor a nép felfogását az erkölcsiségről s

mi ennek szülötte, a becsületről annyira megingatták a két évtizen keresztül mind fokozottabb hajszával folytatott és a magánérdeken kívül semmi egyébbel a legtöbb esetben nem törődő lélekvásárok, hogy bizony-bizony — és ez veszedelmes kór a társadalom testén — ma a nagy sokaság zászlójára ezt a nyomorult elvet tüzte: barátság, tudomány, jóság, hűség elveletek, elveled gyönyörű erény, te legnagyobb csaló a földteréns valóban híven követ másokat, tekintvén mindenben, hogy haszná mi?

A ki ezekkel az állapotokkal ki tud békülni s jó lélekkel mondhatja, ám legyen, minden úgy jó, a hogy van, az lemondhat sok mindenről, le a nyári vallástanításról is; de a kinek szívéen fekszik egyházunk jövő nagysága és felvirágzása, a ki az ősök nyomdokain következetes buzgósággal haladni s a meglevő alapon tovább építeni elég elszántsággal és odaadással bír: az bizonyára szívesen használ fel minden eszközt s ragad meg minden kínálkozó alkalmat a végre, hogy neveljen magának népet, jó cselekedetekre igyekezőt.

Kétséget nem szenvedő levén tehát az, hogy a nyári tanítás fentartása szükséges nemcsak azért, hogy az ifjakat, mindkét nemen levőket folyton erősítsük szent vallásunk hitelveiben s az együvé-tartozás eszméjét élénkítsük bennük, mint olyat, mely eleitől fogva ismerve és hatalmas támasza volt egyházunknak; de szükséges fentartanunk azért is, mert ott szoktak maradni a tanításra legtöbbször maguk a szülők és más oda nem kötelezettek is, előbb meglehet csak kíváncsiságból, de belátva, hogy ott bizony sok olyat hallanak, mik előttük ismeretlen, új dolgok, fokozatosan veszszük észre a hallgatók szaporodását, mignem kiderül, hogy bizony többen vannak a nemhivatalosok, a kik önnön jószántukból maradván ott, bizonyára több hasznot meritnek az ott hallottakból, mi által mindig legalább is egy porszemnyi akadály elhárul az Isten országához vezető utból, a mi már magában véve is nyereség s kárpótolja a fáradságot.

Feleljünk meg már most egy más kérdésre, t. i. kik legyenek a nyári tanításra kötelezettek? a régi rendeletekben, miket fennebb felsoroltam, csak általánosságban gyermekekről és ifjakról van szó, miből az életkorra következtetnünk, hogy melyik évtől meddig lehet és kell az illetőket kötelezni, alig lehetséges: miért is a hány ekk-lézsia, csaknem annyi szokás fejlődött ki s áll fenn ma is. Néhol a fiu mig meg nem házasodik s a leány férjhez nem megy, folyvást kötelezettnek tekintetik; másutt a 20 év képezi a kötelezési határidőt; másutt ismét az ismétlőiskolakötelesek vannak odatartozóknak tekintve; hanem abban tán mindenütt egyezők a szokások, hogy a kötelezettség a konfirmálásnál kezdődik.

Arra a kérdésre tehát, jövőre kik legyenek nyári tanításra kötelezettek, hogy azokat szükség esetén törvény erejével is rászorit-suk ép úgy, mint a rendes iskolagyakorlásra, feleletem ez: bár részemről óhajtanám, hogy a kötelezettség ideje minél inkább kibővítettessék, hogy így annál több alkalmunk legyen ifjaink vallásos képzésére; de mégis szükségesnek látom az eddig tapasztaltak után az adott viszonyok szerint járni el és nem nyújtani sok időre a kötelezettséget, hogy könnyebben megvalósíthassuk szándékunkat, mely az ifjuság megnyerése. Minthogy pedig az országos törvény is a tanulási időt a 15 év betöltéséig hosszabbította meg s addig szigorral kötelezi is, elégedjünk meg a nyári tanításnál is az ismétlő iskolába tartozó ifjakkal; annyival inkább, mert már valószínűleg a konfirmálás is az eddigi gyakorlattól eltérőleg faluhelyeken is a tizenöt évet betöltöttökkel fog végeztetni az eddigi 12 évesek helyett s így a három tanulási idő elég alkalmat nyújt az év különböző részeiben megfelelő vallásos oktatást nyerni az ifjaknak, mi által kétségkívül abba a helyzetbe jutnak, ha t. i. mindenik tanfolyamot hívességgel gyakorolták, hogy szent vallásunk elveit és főbb igazságait is megismerik azon kívül, hogy a vallásos érzelem kellő ápolásban és fejlesztésben részesült náluk.

Jó volna igaz s részemről minden tőlem telhetőt megtennék, hogy a 15 éven túl is, bár a 20 éves korig megnyerhessük ifjainkat a nyári iskolára; de itt más kényszert nem képezek, mivel rábírní lehetne őket, mintha kimondatnék, hogy azon ifjak, kik a nyári tanításra nem jártak, nem fognak megeskettetni addig, míg a vallásos hitelvekben való jártasságukat igazolni nem tudják s legalább az elemibb dolgokat nem ismerik. Vagy nyitnánk egy önkéntes tanfolyamot az ilyenek számára, vagy találjon ki akárki bármi üdvöst e végre, most bizony szomorú tapasztalat, mikor olyan szülőket lát az ember, kik még az egyetlen miatyánkot sem tudják! Vajh, miként olt az ilyen anya vallásos érzést gyermekeibe, avagy az olyan apa miként tanítja meg Isten szent nevére gyermekét, ki maga is csak káromlásképen veszi ajkaira azt?!

További kérdés ez: mit vagy miket tanítsunk a nyári iskolában, hogy már a tanítás által azt oly vonzóvá tegyük ifjainkra nézve, hogy azok önként, a lélek indításából, tehát minden külső kényszer nélkül mennének oda? Ezt, nézetem szerint csak azzal érjük el, ha a tanításba rendszer hozatik be; ha a theologus ifjakat a theologiai tanfolyamon a nyári tanításra is kellőleg kiképzik; ha megfelelő tan- és segédkönyvek szerkesztetnek és bocsáttatnak a vallástanító

rendelkezésére, melyek ugyszólva e tanítókat is kézenfogva vezetnék; szükségesnek tartom, hogy az eddigi kátékizáló módszertől eltérőleg könnyed nyelvezettel felolvasásszerű előadások tartassanak a föld gyermekkoráról, alakulási viszonyairól, kapcsolatosan a teremtés műzesi előadásával, stb., stb.

Ide tartozandónak vélném a népszerű természettan felvételét, valamint a materialismus ismertetését is; ez utóbbit azért, hogy tőlünk s ne a vallás ellenségeitől halljanak korunk tudományosságának e ferde kinövéséről, modern betegségről, mely helytelen módon ismerteti a természeti fejlődéseket és alakulásokat s az eszménység utáni törekvés megölője kíván lenni, elfojtván az emberben, a mi valóban emberi. Nem félek ugyan tőle, s nem féltém a vallást sem, mert ha emberek től van e dolog, őnmagában semmi véleszen, de mint betegségtől mégis óvakodni szükség, míg ragálylyá nem leszen, s minthogy a nép fiai közé is egyes szájhösködő nyeglék által beférkezik, szükség tájékoztatnunk őket felőle s mint a mely a bibliai teremtéstanall ellentétben, fejlődésszerűen fogja fel a világ előállítását, tájékozunk kell a nyári iskola közönségét a darwinismus felől is, hogy lássák és győződjenek meg, hogy az emberi lélek mindeneket vizsgál, még az Isten mélységeit is. E tárgyak a vallásos eszméket, a hit tárgyait legközelebről érintik s ezek, mint ellenkező szempontok, annál nagyobb világításba helyezik hitünk és vallásos érzésünk szent eszményeit.

Ide tartozó pedig mindenek felett a hit forrása a biblia, annak kiválóbb darabjai olvasatása, továbbá népies erkölcsi rajzok, elbeszélések, melyek az iszákosság, káromkodás, túlköltekezés, könnyelmű életmód és a vasárnap megrontása ellen hatnának minden erővel, hogy térne vissza fokozatosan az ősök egyszerűsége a háztartásba, erkölcsössége a mindennapi életbe s hitbuzgósága a szivekbe!!

Még csak egy kérdésre látom szükségesnek felelni, hogy t. i. mikor kelljen ezt a tanítást jövőben gyakorolni? az eredeti ideje, mint látjuk, nyárban volt, innen neve is „Nyári tanítás“ ellentétben a téli időbeli iskolázatással. A fennebb elősorolt rendelkezések általában Szentgyörgy-naptól Szentmihály-napig terjedő időről szólnak. Az udvarhelyi kör azon ismeretes felszólalása után is, hogy helyesebb volna az adventi és bőjti időszakban mives napokban tartani meg a papi háznál a váltástanítási órákat: a határozat ismét csak az lett: maradjunk az eddigi gyakorlat mellett¹⁾ Ennek megtartása mellett sok helyen délelőtt a fiuk,

¹⁾ Kol. Főt. 1818. sz. 138. és 1815. sz. 13.

délután a leányok részesültek tanításban, mely kétfelé való osztása nemi tekintet miatt, előttem legalább teljesen indokolatlan eljárás; mert hiszen ez elv szerint külön isteni tiszteletet is kellene tartanunk a férfiak s külön a női közönség részére s vajjon hol teszük ezt a keresztény világban?

A főkérdésre nézve azonban más feleletet, jobb megoldást ma sem látok, mint azt, hogy jövőre is maradjon a tanítás idejéül a nyár, helyéül a templom, s a mint a körülmények mutatják, akár délelőtt, akár délután legyen, csak közösen a két nembeliekkel. Azt, hogy a pap tanítsa a nyári iskola köteleseket s a mester csak az énektanításnál segédkezzék, indokolni szükségtelennek tartom.

Összegezzük már a fennebbieket a következőkben:

1. A nyári tanítás fentartandó czélszerű reformok mellett; igényli annak fentartását szent vallásunk érdeke.

2. A czélszerű reformok elseje legyen a tanítás sikeresebbé tételése céljából megfelelő könyvekről a fennebb jeleztem irányban gondoskodni, akár megbizás, akár pályázat útján, mert ezen fordul meg a legtöbb, minden; tehát minél előbb.

3. Hason oda a közgyűlés, hogy egyháztörvényhozási uton mondassék ki, miszerint a nyári tanítást végezzék mindenütt a papok; a mesterek, mint énektanítók szerepelvén.

4. Mondassék ki az is, hogy a növendékek kötelezettsége hány éves korukban kezdődik s meddig tart?

5. Mondassék ki, hogy a malasztók miként kényszeritessenek a megjelenésre s minő büntetés alá essenek?

6. S végül mondassék ki, hogy a tanítás bevégezése legyen ünneppélyessé téve s a hivek és kitartók részesitessenek jutalomban.

ÜRMÖSI KÁLMÁN,
szentgericzei pap.

AZ UNITÁRIUS VALLÁSKÖZÖNSÉG ZSINATI FŐTANÁCSÁNAK
SEPT. 4., 5., 6. NAPJAIN DICSÓ-SZENT-MÁRTONBAN TARTOTT
GYÜLÉSE.

MLGS. DÁNIEL GÁBOR FŐGONDNOK UR MEGNYITÓ-BESZÉDE.

Méltóságos és föltisztelendő Zsinati közgyűlés!

Ujból összegyűltünk szent vallásunk érdekében zsinati gyűlésünk megtartására.

Zsinati gyűléseink létezésünknek bizonyos jelül szolgálnak, mert színről-szinre láthatjuk azon egyéneket, kik hitelveinket hirdetik, kik felekezetünk ügyeit intézik, ugy azokat, kik vallásunk iránt buzgólkodnak, avagy érdeklődnek, de ezenkívül van egy megbecsülhetetlen sajtásága, mert alkalmat nyújt más felekezetbeliekkel való érintkezésre.

Nagy súlyt fektetek én erre, mert, valamint magam cselekedeteit szeretem nyilvánosan eszközölni, annál nagyobb súlyt fektetek arra, hogy hitelveink nyilvánosan és más felekezetbeliek előtt is hirdettessenek, valamint arra, hogy más felekezetbeliek iránt viseltető felebaráti szeretetünknek jelét adhassuk.

Mi mindig tiszteletben tartottuk más felekezetek hitelveit, bárminő alakiségokban nyilvánult azoknak hirdetése, ép ugy megvárhatjuk a viszonzosságot azoktól, kiknek hitelveik a formában különböznek, mert a lényegben ugyis egyek vagyunk, a keresztyény felebaráti szeretet felöleli az egész emberiséget és minden felekezet sarkalatos alapja az erkölcs levén, ennek közvetítésére kell törekednünk és mennél erkölcsösebbek leszünk, annál vallásosabbak fogunk lenni.

Szép azon virányos mező, melyen különböző virágok alaki és színvegyülete kellemes összhangzása által gyönyörrel tölti el a szemlélőt, ily kellemes benyomást teszen reám nézve, midőn különböző felekezetbeliek testvéri egyetértésben élnek és vállvetve törekednek egyes vidékek jólétének előmozdítására.

Valamint az emberiség különböző nemzetiségekre oszlik, ugy felekezeti tekintetben is megvannak az osztályok.

Ilyen a mi felekezetünk, melynek tagjai a vallásos buzgóságnak hitelveink szerinti hirdetése és követésén kívül hivatva vannak annak szellemi és anyagi ügyeit intézni, gondoskodni az erkölcsben való nevelésén kívül a fiatalság oktatására és azon hajlékokról, melyekben ez eszközöltetik, ugy lelki pásztoraink kiképzéséről.

Nem kis feladat ez főkép reánk nézve, kiknek száma oly cse-

kély a közelben, hogy erőt és támogatást Albion földén, vagy az Óceánon túl élő hitrokonainktól kell olykor nyernünk.

Azonban ezekkel való érintkezésünk ideje egy századot alig mul felül, a segítyezés pedig évtizedek szüleménye.

És ha szintén én erre nagy sulyt fektetek, nem annyira anyagi, mint szellemi tekintetben, mert kétségen kívül előnyös mivel és szabadelvü nemzetekkel felekezeti egybeköttetésben lenni, mely kihat némileg nemzeti életünkre is, de az erőt minden körülmények között magunkba kell fejlesztenünk és ezáltal önállásunkat biztosítani.

Ezt követték elődeink századok óta és ha egyházunk terebélyes fájának egykor messze terjedett ágait a viharok megcsonkították, annak töizsét megingatni képesek nem voltak, mert annak gyökerei, őseink véréből áztatott földében oly mélyen hatottak, hogy fáplálva a hazaszeretet melegével, a vallásos buzgósággal, az áldozat készségével, daczolt a zordon idők fergetegével.

Reményünket a multból kell meritenünk, nem kell jövönk biztosítására új utat keresnünk, megjelölték azt nekünk elődeink.

Mi más felekezetheliek iránti tisztelettel és felebaráti szeretettel való viselésen kívül nem sokkal tartozunk, azok elvégezik maguk ügyeiket, de nekünk kötelességünk egyházunkat támogatni nem csak; de megadni azon eszközöket, melyek fennállását a kor igényeinek megfelelőleg biztosítják, mert nem szabad nekünk figyelmen kívül hagyni azon fejlődést, mely az újabb kor és a civilizatió szüleménye.

És ebből kifolyólag áldozatkésztségünknek kiapadni nem szabad, nekünk úgy kell tekinteni egyházunkat, mint egy családöt, magunkat mint családi tagokat, kiknek kötelessége teltségéhez képest a közös kiadásokhoz járulni, különben így volt ez ezelött is, ezen érzés vezette azon hitrokonainkat, kiket a sors családi tagokkal nem áldott meg, midön egyházunkat úgy tekintve, mint családjakat, jelentékeny vagyont hagytak egyházunkra. Legyen áldott mindazoknak emléke és ezen érzés fáplálja a hasonló helyzetben levök kebleit.

Minekutánna az egyenlőség elve kihirdettetett, a föld szabaddá tétetett és leveretett azon bilincs, mely népünk egy részét ahoz füzte, a közterhek hordozása általánossá tétetett, méltóan vethetném fel azon kérdést, vajjon nem jött-e el azon idő, midön az egyházi pótdóról már legalább gondolkozni kellene, nem szándékom ezen kérdés felvetésénél ez alkalommal vitát előidézni, csak utalva más felekezetek hasonló eljárásaikra jött ezen gondolatom, másfelöl a mutatkozó szükségletek is ösztönöztek ennek megemlítésére, mert egyházunk tagjai ezen módozattal anyagi erejekhez képest általánosan bevonatnának annak fentartási költségeibe és pedig oly elemek, melyek önkéntes adományaikkal alig járulnak közszükségeink fedezésére.

Zsinati közgyüleményeink bizonyos illetséget keltenek fel bennünk, ez nálam még fokozódik. Mert ezen helyen töltöttem fiatal éveim egy részét, itt kezdettem tanulásomat egyházi férfiak felügyelete alatt, itt választották 1820. jul. 1 én tartott zsinati felejthetetlen atyámat főgondnoknak, itt nyugosznak kedves szülemény porladozó részei a családi sirboltban, ezen illetség benyomása alatt atyafiságos

érzéssel üdvözlöm ezen szent gyülekezetre egybesereglett hitrokonnaimat, kívánva, hogy tanácskozásainkat azon egyetértés vezérelje, mely nekünk sajátságunk és ennek szelleme által áthatva intézzük ez alkalommal is ügyeinket egyházunk előmenetelére és hasznára, merítsünk a bekövetkező szertartásokból újabb, meg újabb erőt, buzgóságot, erősbülést merítünk a hitrokoni barátság, családias érzés és felretéve a magánérdeket, tanácskozásainkban egyedül vallásunk érdeke lebegjen szeméink előtt.

Ezzel ezen zsinati közgyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

AZ EGYHÁZI KÉPV. TANÁCS JELENTÉSEI.

I. Püspöki jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő Zsinati Főtanács!

Midőn Isten kegyelméből tizenegyedik évi jelentésemet ezennel megteendő vagyok, mindenek előtt hódoló tisztelettel hozom tudomására zsinati főtanácsunknak Urunk, Királyunk Ó Felségének vallásközönségünk iránt újlag tanusított azon legmagassabb kegyét, mely szerint mult Főtanácsunk óta gagyí Ecclesiánknak templom építésre 100 frtot, magyar-zsákodi Ecclesiánknak iskola építésre szintén 100 frt és így együtt 200 frt kegy-adományt méltóztatott magán pénztárából a legkegyelmesebben engedélyezni. Ez összegeket esperes afia utján illető helyeikre juttattam.

1. Belső emberek változása:

a) Lelkészeknek rendeltettek: Pál Ferencz I. jelölt Recsenyédre, Deák Miklós I. jelölt Sepsi-Körispatakra, Gálfalvi Sámuel, szt.-miklósi I. Sárdra, Végh Mihály I. jelölt Ravába, Göncz Károly, tarcsafalvi I. Szt.-Miklóstra. Vaska Béla, lelkészi minősültségű községi tanító Toroczkon, Sepsi.-Szentkirályba, Ürmösi Sándor I. jelölt Tarcsafalvára. És így ez évben 5 lelkészjelölt nyert alkalmaztatást. Ezek mellett egy végzett lelkész növendéket Ajtay Jánost hodmezővásárhelyi I. egyházunkba segédlelkészeknek rendeltem ki.

b) Iskola-mestereknek, illetve énekvezéreknek rendeltettek: Fodor Ferencz, csegezi ifju, Bethlen-Szentmiklóstra, Szász Ferencz 3 ad éves képezdei növendék Korondra, Szabó Mózes, h.-szt.-páli községi tanító ugyancsak szentpáli ecclesiánkba. A két előbbi a néptanítói oklevélnek utólagosan leendő megszerzése feltétele mellett. Megemlítem itt azt is, hogy toroczkói ecclesiánk és azon község között a községi iskolára nézve fennálló viszonynál fogva, a tanítók kinevezése szintén püspökségünk hatáskörébe tartozván, Vaska Béla másodtanítónak onnan általam lelkészszé lett elrendelése következtében megüült ezen másodtanítói állomásra csak a napokban Derzsi Domokos, gagyí községi néptanítót neveztem ki.

c) Szolgálatban levő belső embereink közül halál által ez évben

elvesztettük Deák Dénes bordosi lelkész afiát; nyugalomba léptek: Árkosi Dénes ravai, Farkas József s.-szentkirályi lelkész és Tóth Ferencz h.-szentpáli isk. mester afiai és állomásáról eltávozott Kerkes József b.-szentmiklósi isk. mester.

d) Ürességben vannak: a szőkefalvi, bordosi és abrudbányai lelkészi hivatalok. A két előbbit a csekély jövedelem miatt nehéz betölteni. Utóbbi csak közelebről jött ürességbe, Barabás Ábel lelkész afiának a temesvári állami főreáltanodához tanárnak lett kineveztetése következtében. Továbbá a szt.-benedeki már több idő óta és a h.-karácsonfalvi isk. mester állomások. De ez utóbbiban, mint már máskor is említettem, az isk. mesteri teendőkről gondoskodva van nyug. lelkész Siménfalvi Sándor afia személyében. Az előbbit előbb-utóbb — meggyőződésem szerint — egyesíteniünk kell a lelkészi állomással, mely magára szintén gyengén van javadalmazva. A két fizetést egyesítve egy tisztességes lelkészi állomást lehet fenntartani s ez annál indokoltabb, mert Szt.-Benedeken állami iskola van. Tehát a vallástanításon kívül ott egyébről amugy sem kell gondoskodni s ezt lelkész afia is elvégezheti.

2. A lelkészi szigorlatot ez évben Ürmösi Sándor, Fekete Domokos és Gyöngyösi Lajos l. jelöltek, előbbi kettő jó, utóbbi elégséges eredménnyel tették le.

3. Az anyakönyvi és népesedési kimutatások szerint egyházzunkban az 1886-ik évben:

A) Kereszteltetett	a) fiu	1136.
	b) leány	1061.
	Együtt:	2197 új szülött.

128-al kevesebb, mint 1885-ben. Ebből házasságon kívül 214, 38-al kevesebb, mint a megelőzőtt évben.

B) Konfirmáltatott	a) fiu	404.
	b) leány	435.
	Együtt:	839.

28-al több, mint 1885-ben.

C) Összeeskettetett	a) mentvényvel	213.
	b) hirdetéssel	325.
	Együtt:	538.

126 párral kevesebb, mint 1885-ben.

D) Meghalt	a) férfi nemből	772.
	b) nőnemből	746.
	Együtt:	1518.

154-el kevesebb, mint 1885-ben.

E) Átállott hozzánk	289.
„ tőlünk más vallásra	50.

E szerint több jött hozzánk 239-el, mint a mennyi tőlünk más vallásra tért.

F) A lélekszám 1886-ban tesz	57,516.
„ „ 1885-ben volt	56,879.

E szerint az évi gyarapodás 637; a minek, tekintettel arra, hogy a

szülöttek 679-el mulják felül a meghaltakat s átállások utján is 239-el gyarapodott egyházunk; tényleg 918-nak kellene lenni.

Tizenegy évi gyarapodás, mióta e helyen lenni szerencsés vagyok 4349 lélek.

4. Egyház-látogatást ez évben csak budapesti ecclesiánkban tartottam; melyet számban úgy mint vagyonilag, gyarapodó állapotban találtam. De az előtte álló nagy feladatot tekintve, azért mégis mindnyájunk kiváló gondját és áldozatkészségét igényli.

Nem mulaszthatom el ennél fogva ez alkalommal is föl hívni rá egész vallásközönségünk s különösen azon egyes hitrokonaink és ecclesiáink figyelmét, a kik és a melyek még eddig semmivel sem járultak a célbavett templom-építés költségeihez. Ha nem is birt a vizsgálat hivatalos jellegével, mindazáltal a mult év szeptember 19-én örömmel jegyzem fel h.-almási ecclesiánk által temploma 100 éves fennállásaju bileumául rendezett ünnepélyen főgondnok mlts Gániel Gábor ural történt együttes részvétünket. A mellett hogy ottani megjelenésünkkel e virágzó ecclesiánk ritka szép templomi ünnepélyében részt vehettünk, egyszersmind alkalmunk volt homorodmenti ecclesiánk nagyobb részét megszemlélni s ottani hiveinkben élő buzgóságukról, egyházunkhoz és szent vallásunkhoz való ragaszkodásukról személyesen is meggyőződni.

5. Angol unitárius testvéreink, kiknek segélyét a londoni Manchester New Collegiumban ez idő szerént Csifó Salamon lelkész növendékünk élvezi, a mult évben is megküldötték budapesti ecclesiánk számára az általok ígért évi segélyt. Sőt tisztelendő Ierson Henrik titkár úr a toroczkói tüzvész alkalmából még 130 font sterlinget gyűjtött és küldött el nekem, annak a szükséghez képest leendő felhasználására. Nem akarok magamnak azzal hizelegni, hogy a titkár úr ezen szivességgel viszonzni akarta az Essex Hall költségére általam gyűjtött és küldött 100 font sterlinget, mert angol testvéreink irántunk folyton nyilvánuló áldozatkészsége egyáltalán nincs arra alapitva, hogy tőlünk bármely hasonló áldozatkészségre számítnának, sőt azt nem is várják, ismerve jól a mi anyagi helyzetünket. Mindazáltal mégis némi megnyugvásomra szolgál és szolgálhat mindazoknak, kik felhívásomra szivesek voltak engem megsegíteni abbéli törekvésemben, hogy valamely úton mi is kifejezhessük angol testvéreink iránt érzett tartozásunkat. S a mint látszik, erre igen alkalmas volt az Essex-Hall költségeihez bár szerény mértékben való hozzájárulásunk. A mi az Ierson által küldött 130 font sterling felhasználását illeti, a mi a mi pénzünk szerint 1638 frtot tesz, ebből 1130 frtot toroczkói ecclesiánknak, 508 frtot pedig hodmezővásárhelyi l. ecclesiánknak juttattam; mely utóbbiban ottani hiveink a vizáradás által szintén tetemes kárt vallottak.

Amerikai testvéreink is budapesti ecclesiánk számára az évi segélyt szintén elküldötték. Sőt Fretwell barátunk buzgolkodása és az ő utján onnan is kaptam a napokban szintén a toroczkói tüzvész czimén gyűjtött segélyül 325 frt 60 krról szóló utalványt, a mit 324 frtban értékesitettem. Ez összegben Richmond Károlina kedves hit-

rokonunk adománya 250 frt. Szép példája a női vallásos buzgóságnak és áldozatkészségének! A mint Fretwell barátunk írja, ez összeghez további gyűjtéseket is fog eszközölni s azt szintén el fogja küldeni. — Ezért a fennebbi 324 frtot még nem is osztottam ki.

6. A b. e. báró Baldácsy Antal féle prot. alapítvány közgyűlésében ez évben is személyesen részt vettem Hajós János, min. tanácsos afiával, mint vallásközönségünk részéről meghatalmazott társammal. Ez alapítvány évi osztaléka 2500 frt a mi a zs. főtanácsunk egyik legkedvesebb tárgya lesz.

7. Három évi országgyűlési képviselői megbízatásom, melynek elvállalására egyházi Főtanácsunktól annak idejében engedélyt nyertem volt, a közelebbi múlt juniushoz lejárván, a további jelöltséget nem fogadtam el. S bár e miatt püspöki teendőimben a lefolyt 3 év alatt is, tudtommal, mulasztást nem követtem el; talán még használtam is valamit ez állásomban is, mindazáltal jelenleg már egészen vissza lévén adva egyházunknak, gyenge erőmet és tehetségemet kizárólag ennek ügyeinek szentelhetem.

8. A mint már fennebb említettem, szolgálatban levő belső embereink közül ez évben csak Deák Dénes bordosi l. afiát veszítettük el a halál által; de nyugalomban levő belső embereink közül szintén elhunytak még Hadnagy Pál ny. gálfalvi és Péterfi Sándor hévizi ny. l. afiai. Egyházi tanácsosaink közül pedig Egyed János és Kozma Endre afiait. Kísérje fájó részvétünk a hű szolgálókat s buzgó egyháztagokat e kegyeletes megemlékezésnél.

9. Közigazgatási, törvénykezési, pénz- és tanügyi állapotainkról az E. K. Tanács évi jelentéséből nyerend a mlts és főt. zsinati tanács további értesüléseket. Részemről csak annyit kívánok megjegyezni, hogy az E. K. Tanács mindezekben teljes igyekezettel munkált azon, hogy egyházunk közjavát a múlt évben is előmozdítsa.

Azon nagyszámú tárgyak között, melyek jelen zsinati főtanácsunk bölcs elintézését várják, egy pár fontos javaslat is van; a belső emberek választásáról és rendeléséről, melyet évek óta sürget már a közohaj s ugyancsak a belső emberek felelősségéről. Ha megoldást nyernek, a mi óhajtandó, ezzel is egy nagy lépést teszünk egyházi törvényeink célba vett kodifikálásához. Házassági jogunk anyagi része is a vonatkozó perrendtartási szabályok módosításával s hiányosnak talált intézkedéseiben kipótolva, Kövály Mihály egyh. tanácsos afia által egy törvényjavaslatban együtt kidolgozva, már szintén a főpapi törvényszék előtt áll. A jövő évi egyházi főtanácson ez is tárgyalható lesz. Végül

10. habár szorosan véve nem tartoznék is e jelentésemhez, nem tehetem, hogy sajnálatomat ne fejezzem ki az iránt, hogy a vallás- és közoktatásügyi ministeriumnál ez idő szerint egyetlen-egy hitsorsosunk sincs alkalmazásban. Midőn 1868-ban a magyar ministerium megalakult, méltányosnak találtatván egyházunknak azon kifejezett óhajtása, hogy e ministeriumnál, mely specialiter vallás- és nevelésügyi kérdések elintézésére van hivatva, hitsorsosaink közül is legalább egy titkár alkalmaztassék, szerencsések voltunk ez állomásra

Buzogány Áron tanár afiának kineveztetését megnyerni, a ki az utóbbi időben osztálytanácsossá is lett s mind két állásában a mellett, hogy állami szolgálatának évek hosszú során át hűen megfelelt, egyházunk érdekében is jelentékeny szolgálatokat tudott tenni és tényleg is tett. De Buzogány Áron afia betegeskedése miatt — mindnyájunk sajnálatára — a jelen évben nyugalmaztatott s így, mint mondám, a cultusministeriumnál ma egy unitárius sincs. Nem mondom, hogy ehhez jogi kompetenciának lennie, de a méltányossági szempont mellett az állami közérdek is megkívánná, hogy e ministeriumnál legyen legalább egy unitárius is, a ki felmerülhető egyház-ügyi kérdéseinkben szakismerettel bírjon s felvilágosításokat tudjon adni. Ez alapon már többször kérelmeztem Nmgu Trefort Ágoston minister urnál, úgy tudom, hogy főgondnok úr ő mlga is tett ez irányban lépéseket. Azonban mindeddig még eredményhez nem jutottunk. S ennyiben ez ügyet is kötelességemnek ismertem a zsin. főtanácsnak becses tudomására hozni.

Isten segedelme és az ő világitó, buzdító és jóra vezető szent lelke kísérje tanácskozásainkat.

Kolozsvártt, 1887. aug. 29 én.

FERENCZ JÓZSEF,
unitárius püspök.

II. Közigazgatási, tanügyi és pénzügyi jelentés.

Midőn az E. K. Tanács sáfárkodásáról a méltóságos és főtisztelendő E. Főtanács előtt elszámol, örömmel jelezheti, hogy a kormányzat összes ágait illetőleg bár nem is fordultak elé feltűnő jelek, kiváló eredmények; de a békés, zajtalan haladás számos jeleivel találkozunk.

Eklésiánk szellemi és anyagi életének tükre az esperesi vizsgálatok levén, az ezekről felérkezett jegyzőkönyvek adataira kiváló súlyt fektetett E. K. Tanácsunk, valamint a körüli közgyűlésekről felérkezett jegyzőkönyvekre. A felérkezett és tárgyalt adatokból megnyugvással jelenti E. K. Tanácsunk, hogy a vallásos erkölcsi élet nem hanyatlott, hitbeli afaiban az együvé tartozás érzete nem lazott; az ugynevezett vadházasságok körü hatóságaink közvetlen hatására egyre apadnak s rendes családi életté változnak át.

Az anyagiakban való viszonyainkat a közlendő adatok tüntetik fel:

Kolozs-dobokai kiskörünknek meg a püspöki vizsgálat alatt álló kolozsvári, budapesti, toroczkai, abrudbányai, verespataki, meg tordai eklésiánk vagyoni viszonyairól általán jelenthetjük, hogy azok a verespatakit, meg tordait kivéve anyagiakban is szépen gyarapszanak. A kivételes állapotban levő bölöni eklésiánkon kívül, melynek számadása főgondnok Dániel Gábor ő méltóságához adatott be, a jeleztük 7. körben levő összes eklésiánknak 1886. évi 37189 frt 98 kr rendes bevéte, eddigi bevételeket jóval meg-

haladja; de másfelől 32003 frt 20 kr. kiadásai-
 kat is jóval felülmulják, úgy, hogy míg a jelzettük évben a 7 kör-
 ben összes eklésiánk 4476 frt 92 krt gazdálkodtak meg, a megelő-
 ző években kevesebb bevétellel jelentékenyebb összegeket takarítot-
 tak meg csekélyebb évi bevételeikből.

Korunk áramlata, az életmód forcirozása eklésiáinkra is kihat,
 azok élete és háztartásai is egyre költségesebbekké válnak.

Templomaikat, a belső emberek lakait, iskolaházaikat a szerény
 igényü multból szerény, mondhatni szegényes állapotban vevén át,
 azok jó karba tétele, jó karban tartása sok költsékezést igényel.

E mellett az ország; terhek is szaporodnak; irt körben levő
 eklésiáink együtt 2845 frt 12 kr. egyenes adót fizettek; e mellett
 az egyenértékű adójuk is tetemes. A felérkezett kimutatásokból kü-
 lönösen feltűnő volt küküllő-köri eklésiáink egyenértékű adójának
 magassága. E. K. Tanácsunk békérvén a vonatkozó adatokat és ok-
 mányokat, úgy találta, hogy egyedül d.-szt.-mártoni eklésiánk van
 szabálytalanul terhelve; ez ügyben átirt az illető pénzügyi hatóság-
 hoz, kimutatván a szabálytalan megterhelhetetést; reméljük, hogy en-
 nek eredménye lesz. Nem mulaszthatja el azonban a méltóságos és
 főtisztelendő zsinati főtanácsot közvetlenebbül köri hatóságainkat kérni,
 illetve felhívni, hogy minden évben erre kiváló figyelemmel le-
 gyenek.

E nehézségek mellett is eklésiáink tisztességes összeget gaz-
 dálkodtak meg s csak felső fejtér körben 3, s küküllő körben öt ek-
 lésiánk tett csekély túlköltést.

Irt eklésiáink törzs-vagyona:

Tőkében	126504 frt 31 kr.
Magtári gabonában . . .	27219 véka.
Magtári pénzben	6787 frt 57 kr.

Kénytelen bevallani E. K. Tanácsunk, miszerint eklésiáink tőke-
 pénzeinek kezelése még máig sincs az 1885. évi főtanács által 50
 szám alatt megállított törvény szerint kezelve; mely eklésiák szám-
 adásaiból azt látta E. K. Tanácsunk, hogy ujabban adattak ki köl-
 csönök a hivatolt törvény ellenére; azokat megsemmisítette s a köl-
 csönök visszafizetését elrendelte,

Mivel az 50 forintnál nagyobb kölcsönökről szóló kötvények
 átalakítása, telekkönyvi bekebelezése sok költsékezéssel jár, azt, vala-
 mint az 50 frtnál kisebb tőkék felhajtását egyre sürgette ugyan, de
 szigorubb rendszabásokat még nem tartotta tanácsosnak alkalmazni,
 különösen most, midőn a mezőgazdasági productumoknak oly alant-
 as árak van.

Tőkéiknek pénzügyintézeteknél való kezelését kiválóan Aranyos-
 Torda, meg Maros körben levő eklésiáink gyakorolják. Aranyos-Torda
 köri eklésiáink 37770 frt 95 kr tőkéjéből 10140 frt 79 kr van
 pénzügyintézeteknél elhelyezve.

A tőkék kamatainak felhajtását minden lehető alkalommal sür-
 gette E. K. Tanácsunk, e tekintetben javulást jelezhetünk; de mégis

Maros köri és Torda köri ekklesiáink némelyikénél, Küküllő köri ekklesiáinknál pedig általában tetemes kamathátralék van.

A kölcsön gabona magtárak átlaga jelentékenyül gyarapodott ugyan, azonban a tőke szaporítás e kiváló eszközét ekklesiáink még nem karolták fel annak jelentőségéhez képest. Kiválóbban műveli ez ágat Háromszék körünk 8445 vékával 4327 frt magtári pénzzel s Kereszturkőr 8347 vékával és 957 frt magtári pénzzel, Udvarhely kör 6146 vékával és 1278 frt magtári pénzzel míg ellenben Küküllő körünkben csak két ekklesiának van kölcsön magtára 390 véka csekély gabonával.

Összes ekklesiáink fekvő birtokának átlaga csak annyiban apadt, hogy egyetlen esetben kéretett és engedélyezettett $1\frac{1}{2}$ hold fekvőség eladása, ellenben több ekklesiánk vásárolt kevés fekvő birtokot, például vargyasi 1100 frt, nyomáti 2400 frt árut, mások kevesebbet.

Egyesek e 6 körben 825 forint ajándékkal fejezték ki buzgóságukat.

Felhasználja az E. K. Tanács ez alkalmat budapesti ekklesiánk viszonyait a főtisztelendő püspök ur által f. évi márczius 29-én tartott vizsgálatról szerkesztett jegyzőkönyv nyomán a mélt. és főtisztelendő zsinati főtanács becses tudomására hozni:

A lelkek száma az 1886. év végén 516 volt tehát 146-tal több, mint az 1884. év végén.

Általános alapja az 1886. év végén 21737 frt volt, két év alatt 5529 frt 85 krral gyarapodott; állandó kepe alapja 5665; egy alapítvány 224 frt 56 kr, összes pénzbeli vagyón 27624 frt 63 kr, az ingóságok értéke 1478 frt 30 kr.

Az előadottakat tartja E. K. Tanácsunk a zajtalan, bár lassu, de tényleges haladás bizonyítékainak.

Azon kérésünket, hogy Brassóban Kilyeni Endre a fia papi szolgálatot tehessen, vallás- és közoktatási minister ő nagyméltósága tagadólag intézvén el E. K. Tanácsunk 211—1886. szám alatt tudomásul vette brassói ekklesiánk végleges szervezkedését és bölöni ekklesiánkhoz való csatlakozását.

Több új ekklesia alakulása tüzetesen tárgya lesz a zsinati főtanács munkálkodásának.

Fogarason és vidékén lakó hitfeleink a folyó évi pünköst-másodnapján tartottak rendes isteni tiszteletet urvacSORAOSZTÁSSAL: a mit az E. K. Tanács 86—1887. szám alatt örvendetes tudomásul veVÉN, utasította hIVEINKET, hogy véglegesen szervezkEDJENEK s azt terjeszszék fel; ez ügy még tárgyalás alatt állván, tüzetes felterjesztés tárgya nem lehet.

A szanaszét alakuló ekklesiák tanubizonyosságai egyfelől unitárius hIVEINKBEN levő hit, és az unitárius eszméhez való meggyőződés nyilvánulásának, s ez eszme megannyi őrszemeinek tekintjük; óhajtásunk, hogy az evangelium szerinti mustár magvak legyenek.

Ekklesiáink és belső embereink viszonya csendes volt. László Domokoson az E. Főtanács elmozdító végzését végrehajtottuk, em-

litett szerencsétlen elhalálozottat, halálos betegségében magát és árva családját 20 frt alkalmi segélyben rézsesítettük a B. Baldácsy-féle tartalékalapunkból.

Egy papunk ellen polgári törvényszéki után bünvádi eljárás indítván, a kereset tartamára a papi szolgálattételtől 212—1886. szám alatt eltiltottuk; azonban a törvényszék által teljesen ártatlannak nyilvánítván, 42—1887. szám alatt eltiltó végzésünket hatályon kívül helyeztük; egy másik papunk iránti fegyelmi eljárásra megyei közigazgatási hatóság által hivatván fel, az ügyet megvizsgáltuk s papunkat ártatlannak találtuk s arról az átiró hatóságot 179—1887. k. i. szám alatt értesítettük; egyik pap afia ellenében kénytelen volt E. K. Tanács közigazgatási uton vizsgálatot és kihallgatást rendelni el, melynek nyomán ez afiát dorgálásban részesítettük.

Hazai kormányunkkal való érintkezésünk mindenekben szabályos volt; s a kormány kivált közoktatási minister ő nagyméltósága részéről szíves jóindulatot tapasztaltunk. Felterjesztésünkre H.-Szentmártoni ekkleziánk részére 42153—1886. szám alatt országos kéregethetés engedélyeztetett.

Igazságszolgáltatási uton az a kérdés vettetett fel, hogy egyházi törvényszékeink nem illetékesek a hajdani Erdélyrészen kívül lakó unitáriusok válópereinek ellátására. Ez ügy törvényszéki levén tárgyalva, E. K. Tanácsunk abba hivatalosan be nem szólhatott, örömmel jelentheti azonban, hogy a királyi Curia 1886. évi december 23-án tartott teljes ülésében 37. számú döntvényével egyházi bíróságaink hatáskörét a Magyar Korona országaira, a törvény értelmében, elismerte és e döntvényét hivatalosan köztudomásra hozta.

Az erdélyi közművelődési egylet arról értesítvén püspökségünket, hogy kultur hivatásában a magyar egyházakkal közösen összeköttetésben kíván eljárni.

A főtisztelendő püspök ur E. K. Tanácsunk véleményét kikérvén s ez 236—1886. k. i. szám alatt véleményt mondván a főtisztelendő püspök ur megtette ajánlatait. A főtisztelendő püspök ur 9—1887. szám alatt tárgyalt jelentésében az irt egylettel való szövetkezést tanácsosnak tartván, E. K. Tanácsunk a szövetkezésre készségeit nyilvánította s a módozatok megállítására, esetleg szerződéskötésre a főtisztelendő püspök ur mellé kinevezte Kovácsi Antal, meg Benczédi Gergely afiait.

A főtisztelendő püspök ur 135—1887. k. i. szám alatt tárgyalt jelentésében előadta, miszerint vallásközönségünk részéről 5900 frt építkezésekre befektetendő tőkének és 5%-os kamatainak biztosítását s azonkívül 1450 frt évi járandóság biztosítását kérte; ez ajánlat szerint 14 ekkleziánk lett volna érdekelve. Az irt egylet azonban csak három ekkleziánkat a szindit, komjátszegit, meg sárdit tartotta megállított culturvonalai nyomán építkezésben segedelmezni; e mellett szindi, meg komjátszegi tanítókat 50—50 frt évi segélyben részesített.

Beterjesztette a főtisztelendő püspök ur az irt egylet működésének elveit magában foglaló memorandumot.

E. K. Tanácsunk azon az okon, mert csak 3 ekkleziánkban általunk végrehajtandó építkezésre 1500 frt általunk befektetendő tőke biztosítását ajánlotta az egylet igazgató válaszmánya, s két paptanítónknak összesen 100 forinttal való segélyezését; de különösen azért, mert az egylet megállított működési elve s különösen az elfogadott megállapodás szerint a szövetezés oly feltételekhez lenne kötve, melyeket nem lehet elfogadni; kijelentette átiratilag 135—1887. k. i. szám alatt, miszerint az irt egylettel nem fog szövetkezni ez alapon.

Angolhoni afaival való érintkezésünk szívélyes és gyakori; Csifó Salamon papnövendékünket készséggel fogadták s részletetik segedelemben s a főtisztelendő püspök urhoz intézett levél szerint vele teljesen meg vannak elégedve.

Amerikai atyánkfiaival való viszonyunk szünetelvén, jelenteni valónk nincs.

Nyugdíjintézetünk számadása és költségelőirányzata a Mlgs. és Főtisztelendő Zsinati Főtanács tárgysorozatában van.

Ez intézetünk életbelépte óta meghalt három nyugalmazott papunk, Vitális Mihály, Hadnagy Pál és Péterfi Sándor; nyugalmazott papnék Inczeffi Dénesné, meg Szentmártoni Kálmánné férjhezmenetelelők következtében a nyugdíj élvezetétől megszűntek.

A mult Főtanács óta az E. K. Tanács a folyó évre megállított 150 frt nyugdíj egység szerint felvette nyugalmazott pap Farkas József és mester Tóth Ferencz fiait, meg szőkefalvi pap néhai Kabos Mihály és Péterfi Sándor özvegyeit.

Hogy a pénztárkezelés sok elszámolásokkal ne terheltessék s különösen azért, hogy az illetők nyugdíjintézetünk iránti köteleességük teljesítését ne halogassák; meghatározta az E. K. Tanács, hogy nyugdíjra való felvételre még ajánlatba sem hoz olyant, a ki a nyugdíj iránt való tartozásait teljesen nem törlesztette.

Iskoláinkról szóló jelentések a Zsinati főtanácsnak tárgysorozatában levén, azokról e tárgyalás rendén értesüla Zsinati Főtanács.

Kolozsvári, meg kereszturi iskolánkban a kormányi főfelügyelet gyakorlása czéljából kormányilag kinevezett tankerületi főigazgató urak irt iskoláinkat meglátogatták, a felterjesztett jelentések szerint azokat a törvénynek megfelelő állapotban találták, sőt a Szeben tankerületi főigazgató felterjesztésére kereszturi középiskolánk közeléből a városi vágóhid eltávolítottat.

Az érettségi vizsgára kormányképviselőül ez évben is dr. Berde Áron egyetemi tanár ó nagysága neveztetett ki. A főtisztelendő püspök urnak, mint a vizsgáló bizottmány elnökének, az E. K. Tanács által kiküldve, a beadott s 99—1887. t. ü. szám alatt tárgyalt jelentése szerint az érettségi vizsgára állott 28 növendék közül érettnak nyilvánítottatott 21, négy tanuló egyes tantárgyból elégtelen osz talyzatot kapván, pótvizsgára útasítottak, 3 pedig egy évre visszavetett.

A f. évi szept. 10 én tartandó pótvizsgákra kormányképviselőül is dr. Berde Áron ő nagysága neveztetett ki.

Dr. Gálfi Endre afia iskolai kórházunk mellett viselt orvosi állomásáról lemondván, az E. K. Tanács 160—1886. t. ü. szám alatt kórházi orvossá felvette dr. Bartók István afiát, a ki 205—1886. szám alatt tárgyalt nyilatkozata szerint elfogadván e tisztelet, eléggé nem méltányolható buzgalommal teljesíti.

Gálfi Endre afia irányában az E. K. Tanács a maga méltányoló elismerését a hosszas, sikeres szolgálatokért kifejezte.

Kiváló jelenség gyanánt jelentheti E. K. Tanácsunk, hogy válás- és közoktatási miniszter ő nagyméltósága Rafaj Domokos afia részére Segesvárt az állami elemi iskolában a vallásitanításért évi 120 frt tiszteletdíjt méltóztatott utalványozni.

Pénzügyeink kezelése szokott módon folyt. Sikerült egy év alatt jelentékeny összeget helyezni el jelzőlogilag biztosított kölcsönadással 29,000 és 12,000 frt.

Lukácsfalvi birtokunkhoz tartozó terjedelmes erdőnket s magát az egész birtokot felmértük, az üzemtervnek az erdőtörvény értelmében való megkészítését nem eszközözhettük, mert arra nem találunk ahoz értő embert.

Ladamosi birtokunk tagosítását szükségesnek vélvén E. K. Tanácsunk, a tagosítás végrehajtására adminisztrátor afiát felhatalmazta.

E birtokunk állogat kevés fekvőség vásárlásával gyarapítottuk.

KOVÁCSI ANTAL,
közigazg. jegyző.

ELINTÉZETT ÜGYEK.

1. A dévai leányegyház 1886. oct. 17-én történt megalakulását és szervezkedését a zsinati főtanács örvendetes tudomásul vette és mivel az alakult leányegyház és a kolozsvári anya-ekklézsia közt egyenes könnyű vasuti összeköttetés van, (7. sz. a.) a dévai leányekkléziát a kolozsvári anyaekkléziához tartozónak nyilvánította. Hasonlóan megerősítette a zsinati főtanács (8. sz. a.) a kovásznajánfalvi leányegyház megalakulását és azt a laborfalvi anya-ekkléziához tartozandónak mondotta ki. Az Orosházán alakult leányegyház meg (9. sz. a.) a budapesti anya-ekkléziához csatoltatott, annak közvetlen adminisztrációja hódmezővásárhelyi pap afiára bízván.

2. Felügyelőgondnokokká választottak: a Háromszékkörben: Nagy-Borosnyói Konecz György; Udvarhelykörben a lemondott Raffaj Károly helyébe Pálffy Ferencz, Sz.-Udvarhelyt lakó ügyvéd; Felsőfejékkörben: Dr. Hajós Béla orvos és Tibáld Mihály kir. járásbíró; nevezettek megválasztását a zsinati Főtanács megerősítette, utasítván az eskünek a szokott módon való letételére.

A Kolozsdoboka-körben is egy felügyelő-gondnoki állomás ürese-

désben lévén, ezt a fennálló szabályok szerint maga a Főtanács töltötte be, megválasztván arra Gotthárd Sándor szováthi birtokost.

3. Kisgyörgy Sándor kénosi lelkésznek udvarhelykői és Kiss Sándor laborfalvi lelkésznek háromszékkői jegyzőkké történt választása megerősített, de hibáztatta a Főtanács, hogy Kisgyörgy Sándort az Udvarhelykör hivatalára megválasztása után azonnal feleskette, nem várva be a megerősítést.

4. Kozma Ferencz kolozsmegyei tanfelügyelő a székelykereszturi iskola felügyelő-gondnoki állásáról lemondván azon az okon, mert hivatalánál fogva mindig Kolozsvárt kell laknia s e miatt gondnoki tisztét nem teljesítheti: a Zs. Főtanács helyébe Berde Mózeszt választotta meg, nevezett afia azonban nem fogadhatván el e tisztet, székely-kereszturi iskolánknál ez isk. felügyelői állás most betöltetlen hagyatott, abban a reményben, hogy Berde Mózes afia eddig is tapasztalt figyelmét és buzgóságát ez iskolától meg nem vonja.

5. A jogügyi bizottságba a püspök előterjesztésére beválasztottak: Dr. Árkosi Gyula és dr. Ferencz Ákos; a nevelésügyi bizottságba: Kozma Ferencz afiai.

6. Iskola-igazgatóknak 2 évre megválasztottak Kolozsvárra: Kovács János, Székely-Kereszturra: Sándor János tanár afiai.

7. Közpénztárnoknak újabbi 5 évre megválasztott Benczédi Gergely; számvevőségi elnöknek Kozma Ferencz kir. tanfelügyelő afiai.

8. A Zsinati Főtanács örvendetes tudomásul vette az E. K. Tanácsnak azt a jelentését, mely szerint Peille István kolozsvári polgár és neje Rauch Katalin kolozsvári főiskolánkban tanult és elhalt István fiok emlékére 3000 frt alapítványt tettek s meghatározta, hogy az alapítvány az alapító levél értelmében kezeltesse.

9. Árkosi Dénes ravai lelkésznek a papi hivatalról való lemondását a zsinati Főtanács elfogadta, kifejezvéen hosszason és nagy buzgósággal folytatott papi hivataloskodásáért méltányol elismerését. Dr. Barabás Abel abrudbányai lelkész a közoktatási minister által a temesvári főreáliskolához tanárnak neveztetvén ki, nevezett afia kérésére őt a zs. Főtanács papi jellegének megtartása mellett, a papi tényleges hivatal alól felmentette.

10. Benczédi Gergely közpénztárnoknak 1886. évről beterjesztett számadását a Főtanácsból kiküldött bizottság mindenkben helyesnek találván, a számadás pontos voltának elismerése mellett a Zs. Főtanács a közpénztárnokot az 1886. évi számadás terhe alól ff. feloldotta, valamint a sz.-kereszturi isk. pénztárnokát, Gombos Sámuel és a tordai isk. pénztárnokát, Varga Dénest is ugyanaz évi számadás felelőssége alól ff.

11. Jánosi Gerő nyugdíjintézeti pénztárnok 1886. évi számadás terhe alól ff. feloldoztatott.

12. A belső emberek nyugdíjegysége a jövő évre is 150 frtban állíttatott meg. Az E. K. Tanács utasítva lett, hogy az 1886. évi Főtanácsban engedélyezett moratorium lejártával a hátralékok behajtására a kellő intézkedéseket tegye meg.

13. A zsinati Főtanács elfogadta az E. K. Tanácsnak azt a

felterjesztését, hogy a kolozsvári főiskolánk mellett püspöki és tanári szállásul használt telek a collegium szük volta miatt f. évi oct. 1-től kezdve végleg csatoltassék az iskolához, miről az E. Főtanács már 58—1885. sz. a. határozott volt. A Főtanács a csatolás keresztülvitelét az E. K. Tanácsra bizta.

14. A boldogemlékü Baldácsy Antal alapítványából rendelkezés alá jött 2500 frtnak felosztására a megállított szabályzat alapján a következő zsinat-bizottsági javaslat fogadtatott el:

A Baldácsy házi alapnak 6%	150	frt
A közalapnak tartozó adósság	102	„ 37 kr
A főt. püspök urnak.	561	„ 91 „
Szegény és alapuló ekkláknak	561	„ 91 „
Belső embereknek.	561	„ 91 „
Özvegyeknek és árváknak . . .	561	„ 91 „

15. Az 1887. évre kiutalt 5000 frt államsegély rendeltetése szerint egyházi czélokra kiosztatott.

16. A Dávid Ferencz-alapból az 1887. évre rendelkezés alá jött 728 frt 72 krból a korábbi főtanácsai megállapodásokhoz képest adatott:

Az alap további növelésére	228	frt 72 kr.
Irodalmi czélra	100	„ — „
A sz.-kereszturi új tanári állomás költségeire	200	„ -- „

a fenmaradó összeg papoknak és tanítóknak osztatott ki.

17. A zsinati főtanács elfogadta az E. K. Tanácsnak azt az ajánlatát, hogy a „Dávid Ferencz emléke“ cz. mű érdemes írójától, Jakab Elektől a műből fenmaradt 393 példány 600 frtéért vétessék át, tekintettel az írónak egyházunk iránt szerzett nagy érdemére és arra a czélra, hogy hiveink e munkát olcsóbb áron szerezhessék meg. A 600 frt a Dávid F. alapnak részint irodalmi czélokra irányzott jöv.delméből, részint annak külön tőkésítésre gyűjtött pénzéből határozatott fedeztetni.

18. A főt. püspök úr indítványát a Baldácsy-alapítványnak az ekkléziákat illetőleg czélszerűbb felhasználására nézve, mint hogy az indítvány sokkal fontosabbnak találtatott, mintsem azt oly rövid idő alatt tárgyalni lehetett volna, a Főtanács ezuttal mellőzni határozta.

19. A népiskolákra nézve lelkész affainak, a presbyteriumok és iskolaszékeknek meghagyatni határozatott, hogy a népiskolákra vonatkozó törvényt legszigorubbán alkalmazzák.

20. Tanár affainak mindhárom tanodánál 50—50 frt drágasági pótlék utalványoztatott az 1888-ik polgári czstendőre.

21. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minister f. évi 18,186. sz. a. a jövő 1887/8. tanévre 3800 frt segélyt utalván, az E. K. Tanács ennek felhasználására javaslatot nyujtott be, mely szerint:

A meglevő tanárok fizetéséhez pótléklul fordittatnék	900	frt.
Két új tanári szék felállítására	2300	„

Az egészségtan tanárának 300 frt.
 Dologi kiadásokra 300 „

A zsinati főtanács az E. K. Tanács ajánlatát azzal a módosítással fogadta el, hogy a két új tanári szék, tekintettel a segély időleges jellegére s másfelől a megfelelő egyének hiányára, most ne töltsék be, hanem csak helyettes tanárok alkalmaztassanak az illető tanszékekre.

22. Székelykereszturi iskolánkra nézve a közoktatási miniszter kétszer tevén megintést a rendes tanárok elégtelen száma miatt, a zsinati főtanács az E. K. Tanács ajánlatára meghatározta egy ötödik tanári állomás aláírások utján való felállítását.

Mindjárt a zsinaton aláírtak: Berde Mózes nagybirtokos 500 frt, id. Daniel Gábor főgondnok 200 frt, Ferencz József püspök 100 frt, dr. Hajós Béla felügy. gondnok 100 frt, Szentkirályi Arpád orsz. képviselő 100 frt, Benczédi Gergely kolozsv. tanár 50 frt, Gyulai László kolozsv. pénzt. ellenőr 50 frt, Rend Dénes adóf. számtiszt 20 frt, Szél Géza sz.-kereszturi kereskedő 20 frt, Mikó Imre kolozsv. t. sz. bíró 50 frt, Sándor János kereszturi ig. tanár 50 frt, Péterfi Dénes kolozsv. pap és tanár 25 frt.

Kézpénzt adakoztak: Albert Dénes ladamosi bérlő 50 frt, Gál Jenő orsz. képviselő 15 frt, Tóth Olivér tordavárosi jegyző és neje Zsigmond Gizella 20 frt, Derzsi Károly budapesti lelkész 25 frt.

A zsinati főtanács az E. K. Tanácsot (50. sz. a.) megbizta, hogy a kötelezvényeket vétesse f. évi jul. 1-től kezdődő 6% kamatozással pénztári kezelés alá és az aláírások folytatására tegeyen intézkedést.

23. A Székely-Kereszturon felállított 5-dik tanári állomásra a zsinati főtanács Péterfi Lajos kitünően végzett tanárjelöltet választotta meg.

A jelen zsinati főtanács még ezeken kívül több ügyet tárgyalt le, összesen 69. sz. a. Azonban a tárgysorozatot még sem merithette ki egészen, mert néhány ügy s azok közt két oly fontos törvényjavaslat, mint a belső emberek választásáról és a belső emberek felelősségéről szóló, elintézetlen maradt. És itt már nem tagadhatunk meg magunktól zsinattartásunkra nézve egy pár észrevételt. A ki egy pár zsinaton jelen volt és zsinataink menetét és tárgyalásait figyelemmel kísérte, lehetetlen volt észre nem vennie, hogy a zsinatra szánt három naphól alig ha felényi idő jut a tulajdonképpeni tárgyalásokra. S így természetesen nem lehet csodálni, hogyha oly ügyek, melyek hosszabb és részletesebb tárgyalást igényelnek, nem láttathatnak el.

De éppen ez a tapasztalat arra az egyenes következtetésre vezet, hogy zsinataink berendezése a jelenlegi formában nem kielégítő, mert törvényhozó testületünk épp legfőbb elhivatásában, törvényhozói működésében van általa korlátozva. Ezért mi annak a nézetnek vagyunk bátrak kifejezést adni, hogy vagy vissza kell térni a régi rendszerhez s a zsinatokat több napig tartani, vagy pe-

dig oly intézkedéssel oldani meg a kérdést, hogy az egyházi szertartások végeztessenek az első nap, a másik két nap pedig fordítottassék egészen tárgyalásokra. Az elsőnek úgy hisszük, érthető okoknál fogva, kevés pártolója akad, de a második annál inkább valósítható, mert a zsinatokon gyakoroltatni szokott egyházi szertartásokat igen jól be lehet egy napra osztani. Ha napirendre kerül a kérdés, részletesebben is hozzá szólunk.

Most pedig a zsinat tárgyalásainak ismertetését annak a kimerülésével zárjuk be, a mi a zsinatnak csakugyan kiemelkedő, nemes és nagy ténye volt: *a székelykereszturi iskola ügyének lelkes felkarolása*, miben az előrelátás, bölcsesség és hagyományos hitbuzgóság, mint már számtalanszor, fényesen bizonyította meg magát.

A zsinat szertartásos részét más helyt találja az olvasó ismergetve.

Sz.

A KIRÁLYLÁTOGATÁS EMLÉKE.*)

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Képviselő Tanács!

Dicsőségesen uralkodó cs. és apostoli Királyunk, *I. Ferencz József* Ő Felségének f. évi szept. 22-től 24-ig városunkat, Kolozsvárt szerencsétető legmagasabb látogatása alkalmából, vallásközönségünk részéről tett hódolati tisztelgés, valamint kolozsvári főtanodánknak ugyanezen alkalomból Ő Felsége által történt legkegyesebb meglátogatása oly események egyházi életünkben, a melyek önmagukban is, valamint nagyságuknál egy ritkaságuknál fogva is helyet követelnek évkönyveinkben. De e mellett oly szép és megragadó mozzanatokban gazdag mindkét történeti tény, hogy azokat a lehető hüen megőrizni és utódaink számára is megörökíteni önmagunk és egyházunk iránti elmulaszthatatlan kötelesség.

E meggyőződéstől indítatva, megkísérlem azokat e jelentésem rendjén leírni. S ha tán előadásomban a szokottnál bővebb leszek, ha apróbb részletekre is kiterjeszkedem, mentsen ki a tárgy nagy jelentősége mely ellenállhatatlanul magával ragad s az a tudat, hogy mintegy festményen néha a legkisebb vonások domborítják ki a képet, úgy a leírásoknál is nem egyszer a legaprólékosabb dolgok is nagy jelentőséggel bírnak.

A Király Ő Felségének Kolozsvárt szerencsétető legmagasabb látogatása iránti elhatározása f. évi szept. 4-ikén Dicsőszentmártoni ekklezsiánkban tartott zsinati főtanácsunk előtt is már tudva levén,

*) A király látogatásáról egyházunkra vonatkozólag, nem adhatnánk jobb értesítést, mint ha közöljük Főt. Ferencz József püspök urnak e legmagasabb látogatásról az E. K. Tanácshoz 461—1887. U. P. számmal e czim alatt tett jelentését: „*I. Ferencz József* ő cs. és ap. Királyi Felségének az Unitárius vallásközönség részéről Kolozsvárt, 1887. évi szept. 23-án bemutatott hódolatáról és a kolozsvári unitárius főtanodának Ő Felsége által 1887. évi szept. 24-én történt legmagasabb meglátogatásáról az unitáriusok Egyházi Képviselő Tanácsához tett jelentés. Irta Ferencz József unitárius püspök, Fir. tanácsos.“ Mely érdekesen irt jelentést egész terjedelmében közölve, úgy hisszük, olvasóink örömmel fogják venni úgy is, mint kedves olvasmányt a jelenre, és úgy is, mint ez emlékezetes látogatásnak okmányát a jövőre.

legelső ülésében 6. sz. alatt meghatározta, hogy Ő Felsége legmagasabb Személye előtt egyházunk alattvalói hódolatát egy küldöttség által fogja bemutatni s e végre a küldöttséget ugyanezen ülésében meg is választotta, azon hozzáadással, hogy e küldöttséghez egyházunk világi és egyházi tagjai közül mások is csatlakozhatnak, a kik abban részt kívánnak venni. A küldöttség vezetésével pedig főgondnok Daniel Gábor urat és alólirt püspököt bizta meg.

Ő Felsége, ki szept. 22-én d. után 5 óra után kevéssel érkezett meg Déváról Kolozsvárra s a vasuti indóháztól a legfényesebb és leglelkesebb fogadtatás mellett kísértetett be szállására, a piacon levő báró Bánffy-palotába, ugyan e palotában fogadta más nap szept. 23-án délelőtt 10 órától kezdve az összes, számszerint 19, tisztelgő küldöttséget, melyek között egyházunk küldöttsége a 7-ik volt.

Küldöttségünk tagjai voltak:

a) világi részről: Dr. Berde Áron, főgondnok, egyetemi ny. r. tanár, a M. T. Akadémia I. tagja, Hajós János, m. kir. min. tanácsos, a Lipótrend lovag keresztese, a m.-országi és erdélyi földt. mentesítési alap-igazgatóságok elnöke, a Székely miv. és közgazdasági egyesület elnöke, főtanodai felügyelő gondnok, Szigeti Miklós, nyug. honvéd ezredes, Szigeti Sándor, tordai polgármester, ar.-tordaköri felügyelő gondnok, Gál Jenő, ügyvéd, országgyűlési képviselő, Veres Dénes, torda-aranyosmegyei alispán s a tordai köz. tanoda felügyelő gondnoka, Kénosi Sándor József, kir. közjegyző Déván, Jakab Gyula, udvarhelymegyei szolgabíró s egyházköri felügyelő gondnok, Kénosi Béla, udvarhelymegyei főjegyző, Tibáld Mihály, járásbíró Fogarason, f.-fejérvári felügy. gondnok, Molnár Sándor jogügyész, Berde Béla birtokos, Czákó László ügyvéd Tordáról, Dr. Ferencz Ákos, Kolozsvár városi árvaszéki ülnök, Dr. Veres Lajos városi alorvos, Zsákó János toroczkói postamester, Simon József toroczkói községi bíró, Tamási István toroczkói polgár.

b) Egyházi részről: Nagy Lajos egyh. főjegyző, Csegezi László ar.-tordaköri, Rédiger Árpád küllőköri, Kelemen Albert marosköri, Török Áron f.-fejérvári esperesek, Kovács János főtanodai ig. tanár, Boros György papnöveldei tanár, Péterfi Dénes és Mózes András kolozsvári lelkészek és tanárok, Sándor Lajos h.-almási, Deák Miklós sepsi-köröspataki lelkészek. A püspökkel együtt 30-an.

Sajnosan kell megjegyeznem azt, hogy id. Daniel Gábor főgondnokunk, ki mint udvarhelymegyei főispán indítványozta, hogy az erdélyrészi összes törvényhatóságok küldöttségileg fejezzék ki hódolatukat a Király Ő Felségének Kolozsvártt léte alkalmával és zsinati

főtanácsunkon is az egyházi küldöttségben leendő részvételére is a legnagyobb örömmel készült, alig pár nappal a Királynak Kolozsvárra érkezése előtt családját ért sulyos csapás, nejének váratlanul bekövetkezett halála miatt, abban részt nem vehetett.

A küldöttség világi tagjai legnagyobb részben diszmagyarban, az egyháziak mindnyájan palástban jelentek meg.

A teremben, hol a Király a tisztelgő küldöttségeket fogadta, jelen volt Tiszta Kálmán miniszterelnök úr Ő Nagyméltósága is s a hová, midőn beléptünk és Ő Felségétől illő távolságban jobbról a papság, balról a világiak félkörben állást foglaltunk el, miközben egyenként mindnyájan meghajtottuk magunkat a Király előtt, a mit Ő Felsége is többszöri szives főhajtással viszonzott, én a következő üdvözlő beszédet mondtam:

Cs. és ap. Királyi Felség!

Legkegyelmesebb Urunk és Királyunk!

Mint az unitárius vallásközönség küldöttsége, annak megbizásából jelentünk meg Felséged legmagasabb színe előtt, hogy egyházunknak Felséged iránti törhetlen hűségét és legalázatosabb igaz hódolatát, erdélyi hazarészünket szerencsétlőtő e legmagasabb látogatása alkalmából is kifejezzük.

Végtelen szerencséseseknek érezzük magunkat, hogy ezt épen itt e városban tehetjük meg, hol szent vallásunk tanai 300 év előtt először hirdették s bár nagy vizályok és sulyos megpróbáltatások után, de ma már a Szt.-István koronájához tartozó s Felséged jogara alatt levő összes országokban egyike a törvényesen bevett vallásoknak.

És ez kétszeres hálával tölt el Felséged iránt; mert szent vallásunknak ezen törvényesítése, mely 300 év előtt csak az erdélyi részekre szorítkozott, a Királyhágón tuli Magyarországon épen Felséged legbölcsebb atyai uralkodása alatt lett ténnyé s gyakorlatilag is foganatosítva.

Számunk nem nagy; de a mennyiben mindnyájan székeleyek s így tősgyökeres magyarok vagyunk s Istent is csak e nyelven imádjuk egyszerű templomainkban, hazafias érzületére e hazában talán egyik egyház sem hivatkozhatik több joggal, mint a mienk.

E mély és igaz hazafiui érzettől lelkesítve, tiszta szívből kívánjuk, hogy Felséged élete hosszú, egészsége állandó, uralkodása dicső legyen s a felséges Ausztriai uralkodó Háznak fénye és hatalma az ez alatt élő népek és nemzetek boldogítására messze kiterjedjen az idők végtelen árján.

Fogadja Királyi Felséged az unitárius vallásközönségnek az én

igénytelenségem által e küldöttséggel kifejezett hódolatát szokott királyi kegyével s tartson meg engem, minket s egyházunkat továbbra is legmagasabb jó indulatának kedvezésében.“

Az üdvözlő beszédre, melyet egy általános „Éljen“-nel zártunk be, Ő Felsége a legjobb magyarsággal s észrevehető melegséggel a következő választ olvasta fel:

„Örömmel fogadom őszinte ragaszkodásukról tanushodó üdvözetüket és biztosítom Önöket, hogy habár hitsorsosaik ez országban más vallásbelieknél kevésbé is számosak, mégis atyai szívemhez ép oly közel állanak, mint amazok és hegyelmem irányukban mindenkor változatlan marad.“

Ekkor a Király a háta megett levő asztalra letévén a fennebbi választ tartalmazó iratot, egész közelbe hozzám lépdelt eme szavakkal: „*Rég nem láttam.*“ Én hivatkozva Ő Felségének 1876-ban tett n.-szebeni hasonló legmagasabb látogatására, a midőn épen püspökké választatásom után volt szerencsém a magam, s egyházunk hódolatát Ő Felségének akkor is a legnagyobb alázattal bemutatni Ő Felsége így szólott: „*Emlékszem.*“

Ezután egyházunkra vonatkozólag még egy néhány általános kérdést intézett hozzám Ő Felsége. Nevezetesen, hogy mely részében az országnak vannak számosabb hitközségeink? Mire midőn azt feleltem, hogy 107 egyházközségünk közül 106 az erdélyi részekben van s csak egy van a Királyhágón tuli részekben és pedig Buda-Pesten, Ő Felsége megjegyzé, hogy „*az csak az újabb időben keletkezett.*“

„Igen Felség — mondám — Budapesten csak 1881-ben állítottunk egy rendes lelkeszi állomást, tekintettel a Ministeriumnál alkalmazott és a Királyhágón tul szétszórtn élő hitsorsosainkra.“ Ekkor Ő Felsége mellettem álló Dr. Berde Áron ur felé fordulván, bemutattam őt, mint főgondnokunkat s egyszersmind egyetemi tanárt a helybeli Ferencz József nevet viselő m. kir. tudomány-egyetemnél.

A Király főgondnokunkhoz is több kérdést intézett egyházi állapotainkat illetőleg. Kérdezte, hogy „*van-e sok dolguk az egyházi ügyekkel?*“ Mire a főgondnok felelé: „*van Felség! de mindent megteszünk, a mit lehet.*“ Ezután kérdezte, hogy „*régen tanár-e már?*“ Mire a főgondnok feelve, elmondá, hogy kolozsvári főtanodánknál kezdte meg a tanárságot még a 40-es években s így már 40 évinél több, hogy tanár.

Következett Hajós János a sorban, a kit szintén bemutatva, mint min. tanácsost s kolozsvári főtanodánk felügyelő gondnokát, a Király hozzá is ezen szavakkal lépett: „*Rég nem láttam,*“ s egyuttal

kérdezte, hogy „*itt lakik-e?*“ Mire Hajós János így felelt: „Nem Felsőég, én Budapesten lakom, csak ez alkalomra jöttem Kolozsvárra, hogy mint a főtanoda egyik felügyelő gondnoka részt vegyek Felsőég iránti legmélyebb hódolatunk emez ünnepélyes bemutatásában.“

A Király tovább lépven, Hajós János mellett bemutattam Szigeti Miklós nyug. honvéd ezredest, ki honvédezeredesi egyenruhájával láthatólag magára vonta a Király figyelmét s ezt kérdezte: „*nem a szabadságot, hanem a nyugalományaiba tartozik?*“ „A nyugalományaiba Felsőég.“ „*Hol szolgált?*“ kérdé ezután a Király. „A 30-dik ezrednél Felsőég“ felelé Szigeti Miklós.

Következett Szigeti Sándor, kit szintén bemutatván, mint tordai polgármestert, Ő Felsőége azon kérdést intézte hozzá, hogy „*Tordán is vannak unitáriusok?*“ Mire kérdezett igenlő felelete után egymásután bemutattam Sándor József kir. közjegyző és Jakab Gyula udvarhelyköri felügyelő gondnok fiait. De észre véve, hogy a Király feltűnő érdekeltséggel nézi hátrább álló Simon József és Tamási István toroczkói népviseleti diszes öltözetben levő küldöttségi tagokat, reájuk mentem át a bemutatással. A Király, az első sorban állók félreállván, a toroczkói küldöttségi tagokhoz egészen közelökre ment. Látható kedves érzéssel nézte meg daliás szép termetüket, feltűnően különleges és diszes népies öltözetüket s azon kérdést intézte hozzájuk, hogy „*nagy-e községük?*“ Mire, midőn Simon József megmondá, hogy Toroczkónak 1400—1500 lakósa van, a kik kevésnek kivételével mind unitáriusok, én bátorságot vettem magamnak megemlíteni Toroczkót ez év folytán ért nagy szerencsétlenséget. Mire aztán néhány szóval előadtam a májusi tűzvészt, mely Toroczkó községének egy részét elhamvasztotta. „De — tevém hozzá azonnal — az a közrészsvét, mely az egész hazában e derék község és annak lakóssai iránt nyilvánult, már teljesen begyógyította sebeiket.“ Egyszersmind hálás köszönettel emeltem ki azt is, hogy épen Ő Felsőége nyújtotta az első segélyt, 500 forint legfelsőbb kegyadományával.

Ő Felsőége meglegedését fejezvé ki, hogy a szerencsétlenség már enyhítve van, még ezen kérdést intézte a toroczkóiakhoz: „*volt-e jó termésük?*“ Mire Simon József mondá, hogy a mi kicsi termőföldjük van, az elég jól termett.

Ekkor a király a küldöttség jobb oldalára tekintett, a hol a küldöttség egyházi tagjai állottak s így szólva: „*papok is vannak*

itt?“ arra felé indult. Én követtem s bemutatam Nagy Lajos egyházi főjegyzőt.

„Az egyházkerület főjegyzője?“ kérde a király. „Igen Felség!“ mondá Nagy Lajos, „egyszersmind fanár is“ tevő hozzám.

„Tanár is?“ viszonzá a király s erre átment a beszélgetés papnöveldéinkre.

„Hát itt van a papnöveldé is?“ kérde Ő Felsége. „Itt“ felelök. „Négy éves tanfolyammal?“ kérde tovább. „Négy éves-sel“ mondám, „a mennyiben a negyedik évben szigorlatra kell készülniök a papnövendékeknek, melynek letétele előtt nem rendelhetők ki papoknak.“ „Hány papnövendék van?“ „Tizenhat papnövendék és hat papjelölt, a kik már a szigorlatot letették és papokká rendelhetők“, felelém. „Elég-e ennyi?“ kérde végre a Király. „Elég“ mondám, „mert évenként nekünk csak kéthárom lelkeszre van szükségünk.“

Ezután be lettek még mutatva Rédiger Árpád és Csegezi László esperesek. Előbbitől Ő Felsége azt kérdezte, hogy „Minő nagy a gyülekezete?“ utóbbitól, hogy „vannak-e Torda-Aranynsmegyében is unitárius híhközségek?“ Mire mindkettlen a megfelelő feleleteket megadván, a Király fejét meghajtotta előttünk, jeléül annak, hogy küldöttségünket elbocsátja. Mi is meghajolva eltávoztunk a királyi fogadtatásról oly kedves benyomásokkal, a minőket kibeszélni nem, csak érezni lehet mindazoknak, a kik valaha abban a szerencsében részesültek, hogy Ő Felsége előtt állhattak, királyi méltóságtól sugárzó és mégis bizalomébresztő jóságos tekintetét láthatták, édes magyar anyanyelvünknek zengzetes szavait ajkairól elhangzani hallották s minden közérdekű ügy iránti érdekelttségében, katonás, de azért nemes és meleg kérdezősködéseiben és beszélgetéseiben gyönyörködhettek.

Fogadtatásunk mintegy 10—15 perczet tarthatott.

* * *

Mielőtt már főtanodánknak Ő Felsége által történt legmagasabb látogatására átmennék, két dolgot még szükségesnek tartok kapcsolatosan feljegyezni.

Egyik az, hogy a király általi ünnepélyes fogadtatás sorrendje szerint az összes közép- és alsó tanintézetek tanári testületeinek küldöttsége külön tisztelegvén Ő Felsége előtt, e küldöttségben fő-

tanodánk részéről ig. tanár Kovács Jánossal, még Nagy Lajos és Boros György tanáraink vettek részt.

A másik az, hogy helyén látva a Királylyal együtt Kolozsvártt levő miniszterelnök urnál, T i s z a K á l m á n Ő Nagyméltóságánál is tisztelgés végett megjelenni, megtudakoztam, hogy ugyanaznap, midőn Ő Felsége előtt egyházunk hódolatát bemutattuk, elfogadja-e küldöttségünket? De a miniszterelnök ur folyton a király oldala mellett levén, míg az összes küldöttségek Ő Felségének bemutatták hódolatukat s ez csak délután 2 óra felé ért véget, elfogadásunk csak a következő napra helyeztetett kilátásba. Küldöttségünk tagjai közül azonban sept. 23-án este már sokan elutazván Kolozsvárról, e mellett másnap reggel nem tudván még az itt maradtakat is elég korán értesíteni, hogy mely időben fogadtatunk a miniszterelnök urtól, lehetetlen volt nagyobb számú küldöttséget összeállítanom. Mindazáltal sept. 24-én délelőtt 11 óra tájt Nagy Lajos egyh. főjegyző, Rédiger Árpád esperes, Tibáld Mihály körü felügyelő gondnok, Kovács Antal, Pap Mózes, Benczédi Gergely, Boros György tanárok, Péterfi Dénes és Mózes András lelkész tanárok, Molnár Sándor jogúgyész és Zsakó János egyh. tanácsossal megjelentünk T i s z a K á l m á n Ő Nagyméltóságánál, ennek szentegyház-utczaiban szállásán a Tisza-háznál s egy rövid beszédben mindenekelőtt örömemet fejezve ki, hogy ez alkalommal Ő Nagyméltóságát is városunkban tisztelhetjük, küldöttségünk s egész vallásközönségünk nevében megköszöntem, hogy a folyó tanévre kolozsvári főtanodánk is, főleg a miniszterelnök ur magas befolyásával, némi államsegélyben részesítettet s jövőre is kérve egyházunk iránti jóakarátát és támogatását, végül azon kéremszerű óhajtásunkat nyilvánítottam, hogy mivel ez idő szerint a vallás és közoktatásügyi miniszteriumnál egy hitsorsosunk sincs alkalmazva, ezt pedig a felekezeti érdek mellett az állami közérdek is megkívánja, a mennyiben e ministeriumnál, hol az egyházi és tanügyi tárgyak kezeltetnek, nem egyszer szükség lehet egyházunkat és iskoláinkat illető felvilágosításokra is, a melyeket csak egy azokkal teljesen ismeretes hitsorsosunk adhatja meg — mindezeknek tekintetbe vételével tehát méltóztatnék Ő Nagyméltósága kegyes lenni s ez ügyet magas figyelmére méltatva, valami utját és módját találni annak, hogy e ministeriumhoz legalább egy hitsorsosunk alkalmaztassék.

A miniszterelnök ur erre adott válaszában megköszönte szives tisztelgésünket, biztosítván arról, hogy mint egyik protestáns testvér felekezetnek érdekeit, valamint eddig, ugy ezután is figyelmére mélt-

tatja. A mi azon óhajtásunkat illeti, hogy a vallás- és közoktatási ministeriumhoz egy hitsorsosunk neveztesse ki, ez irányban is kész segédkezet nyújtani. De hogy erre mikor és milyen módon nyilik alkalom, azt természetesen előre megmondani nem tudja.

Ezután bemutattatta magának küldöttségünk összes tagjait. A mi megtörténvén, a tisztelgés véget ért.

És most menjünk át ^{*} ^{*} főtanodánknek Ő Felsége által történt legmagasabb meglátogatására. Ez esemény nemcsak egyedül áll eddig egyházi életünkben, de aligha még csak álmodtuk volna is, hogy ezt valaha megérjük s a legjobb esetben is nagy idő eltelik, a míg még ismétlődhetik. Királyoknak hódolni még volt eddig is alkalmunk egyházunknak. János Zsigmondot nem is említve, ki szintén meg volt koronázva s hozzá még unitárius, az egyetlen unitárius koronás fő volt; nem említve Erdély önálló fejedelemségi korszakából az erdélyi fejedelmeket, kiknek bizonyára nem egyszer tisztelegtek egyházunk akkori fejei, mint egy mult századbeli adat, emlékezetben van tartva, Agh István püspökünknek Kovácsi Tamás gen. notariusunkkal II. József császárnál, ekkor még csak regensnél 1773-ban Kolozsvártt nyert kihallgatása és beszélgetése, valamint fennebb már érintve van, hogy 1876-ban épen jelenleg uralkodó Királyunknak N.-Szebenbe én is szerencsés voltam egyházunk hódolatát megvinni. De főtanodánk lépcsőjét Király még soha át nem lépte. E kiváló kegyben *I. Ferencz József* cs. és kir. apostoli Felsége részesítette először egyházunkat.

Ti, üldözött hitelődeink megdicsőült szellemei, kiket óvári első főtanodánkban királyi rescriptummal költöztettek, hogy ne mondjam vetettek ki 1693-ban, kiktől piaczsori második főtanodánkat 1716-ban katonai karhatalommal s így az akkor országgló Felség akarásával vették el, mosolygó arczczal tekinthettek le mireánk, kikhez a mi királyunk most a szeretet és kegy éltető meleg sugaraival közeledik. Legyetek áldva tőlünk a kitartó küzdelemért, melyet szent vallásunkért kiállottatok! És mondjatok áldást ti is velünk együtt Apostoli Királyunkra, ki nemcsak hódolatunkat elfogadja, de im, maga is leereszkedik hozzánk s harmadik főtanodánkat legmagasabb látogatásával szerencséselteti.

Ő Felsége szept. 24-én d. u. 1/24 órakor érkezett meg főtanodánkhoz, balján Tisza Kálmán miniszterelnök ural, a Mária-Valéria árvaháztól egy udvari fogaton. Előtte egy kocsiban báró Jósika Sá-

muel Kolozsmegye és Kolozsvár sz. kir. városa főispánja és Albach Géza Kolozsvár városa polgármestere, kíséretében Paar gr. altábornagy főhadsegéd, Freund őrnagy szárnysegéddel és még egy pár katonai személylyel. A főtanoda előtti tért nagyszámu nép lepte el, várva a király megérkezését, a kik között Deák Pál városi főkapitány két lovas városszolgával nyitattott utat a király és kísérete fogatainak. A főtanoda, valamint a szembe levő házsor ablakai is telve voltak diszes nőközönséggel, a kik a királyt meglátni jöttek. A főtanoda kapujában, melyet egy szép transparent ékesített Magyarország koronás czimerével, e felirattal:

*„Egy Istenünk, egy királyunk,
Ezt szeretjük, azt imádjuk.“*

Kövári László a m. t. Akadémia levelező tagja, főtanodai felügyelő gondnok, Kovács János ig. tanár, Kovácsi Antal, Pap Mózes, Nagy Lajos, Benczédi Gergely, Péterfi Dénes, Ulár Pál, Boros György, Mózes András rendes tanárok és lelkészek, dr. Bartók István, Benedek Áron, Kövári Endre pót-, és szaktanárok, Kanyaró Ferencz, Borbély György s.-tanárok, Molnár Sándor, Kövári Mihály, Filep István, Tibáld Mihály, Jánosi Gergely, Bágyi Kálmán és még több egyházi tanácsos, két sorban állva várták velem együtt Ó Felségét, kit kocsijából leszállva, egy néhány szóval üdvözöltem, mire a király jóságos tekintettel így szólt: *„Örömmel jöttem, hogy e tanintézetet is meglátogossam“* s ezzel baljára állva, beléptünk a főtanodába, követve a miniszterelnök ur és a királyi kísérettől, a kikhez a felügyelő gondnok, tanárok és egyh. tanácsosok csatlakoztak.

A mint a főtanoda kapujának lépcsőjét átléptük, első kérdése a Királynak hozzám e volt: *„A szentegyház itt a szomszédban szintén az unitáriusoké?“* „Igen felség, az a mi templomunk“ felelém. Ezután a főtanoda építési ideje után tudakozódott, mire elmondtam, hogy e helyen már a mult száz elején meg volt főtanodánk, de a mostani épület csak e száz elején 1806-ban lett teljesen bevégezve egy nagy jóltevőnk, Zsuki László hagyományának segítségével.

Ezzel felérkeztünk az első emeleti folyosóra, mely a főtanodai nagy hallterembe vezet s a mely zöld lombokkal és virágokkal volt diszitve. A folyosón meglehetősen hideg légvonat volt s a király, kit én hajadon fővel kísértem, felszólított, hogy tegyem fel kalapomat. Én azonban megköszöntem e kegyet s hajadon fővel maradtam és kísértem be a nagy hallterembe az udvaron sorba felállított tanuló ifjuság harsány éljenzése mellett.

A nagy hallteremben egyéb diszítés nem volt, mint O Felségének Kővári Endre képirónk által festett és jól sikerült mellképe díszes aranyos keretben, zöld lombfüzérrel megkoszoruzva.

A mint a Király a hallterembe belépett, levette fővegét s most én esedeztem annak fején tartásáért. De itt a Király se tette fel fővegét, hanem széttekintve s látva a szószéket és orgonát, kérde, hogy „*istenitiszteletre is használják e helyet?*“ „Igen Felség“ felelém s aztán elmondtam, hogy papnövendékeink itt gyakoroltatnak az egyházi szolgálatra, e mellett, ha templomunkban esetleg valami ok miatt nem tarthatunk istenitiszteletet, akkor azt is itt tartjuk meg. Itt tartatnak a közvizsgálatok is, valamint a nagyobb iskolai ünnepélyek. E teremmel Ő Felsége igen megelégedve látszott lenni.

Innen a szomszédos könyvtárba mentünk, a hol a Király ismét levette fővegét s én ismét kértem annak fején tartását. Ekkor hozám fordulva így szólt: „*tegye fel hát maga is!*“ „Ha Felséged parancsolja — mondám — engedelmével én is felteszem“ s ezután csakugyan kalappal a fejemen maradtam én is.

A könyvtár első szobájában megjegyzé, hogy „*ezek mind régi könyvek?*“ Valóban úgy is levén, helybenhagyólag feleltem megjegyzésére. A második szobában rámutatva a bölöni Farkas Sándor és Brassai Sámuel mellszobraikra, elmondtam, hogy e szobában levő könyvek jobbára ezen két hitrokonunknak adománya, kik közül bölöni Farkas Sándor az első észak-amerikai utazó volt hazánkból 1832-ből, Brassai Sámuel pedig ma is él s egyik derék isk. felügyelő gondnokunk. „*Tudós?*“ tevé hozzá a Király. „*Szaporítják-e a könyvtárt?*“ kérdé ekkor, mire elmondtam, hogy van egy kevés alapítványunk a könyvtár szaporítására is, a mit épen bölöni Farkas Sándor, meg Augusztinovics Pál, egy másik jóltevőnk hagytak, de nagyobb része a könyveknek ma is egyesek adományából szaporodik. S ezzel épen a harmadik szobába érkezhén, mondám, hogy az abban levő könyvek a fal körül mind egy más elhunyt hitrokonunk, Gedő József adománya. Mire a Király így szólt: „*Szép, csak ezek a szobák igen kicsik és sötétek.*“ Fájdalom, a Király e megjegyzését nagyon is helyben kellett hagynom nekem is.

A harmadik könyvtári szobából a második emeletre felvezető csigalépcsőhöz érkezve, így szóltam Ő Felségéhez: „E lépcsőn, mely a második emeleten levő könyvtári helyiséget ezzel összeköti, nem fárasztom fel Felségedet, pedig óhajtottam volna megmutatni különösen az ott elhelyezve levő angol és amerikai unitárius könyve-

ket, melyeket ezen hitrokonaink küldöttek meg nekünk s most is küldenek.“

A Király erre érdekléssel kezdett kérdezősködni az angol és amerikai unitáriusokról s meglepetve látszott lenni, mikor azoknak jelenléte ny létszámára hivatkoztunk s megemlítettük, hogy Londonban több mint 20, Bostonban pedig éppen 32 templomuk van.

Ekkor egy néhány becsesebb művet mutattunk meg Ő Felségének Boros György tanár és könyvtárnokkal; u. m.: Kolozsvár városának összeírását 1453-ból, a Dávid Ferencz prédikációs könyvét, a szombatosok énekeskönyvét, a Sylvester-féle új-testamentumot, a Heltai-féle bibliát, a gradualékból egy pár szebb példányt stb., melyeket a Király érdekléssel nézett meg, különösen a város összeírását 1453-ból s kérdezte, hogy az „*magyarul van írva?*“ mire megmondtam, hogy latinul. Ezt a kérdést más könyvek megmutatásánál is ismételte, a mikre a tényálláshoz képest feleltem meg. Ő Felsége ismételtén megjegyezte, hogy „*a helyiség nem igen alkalmas,*“ a mit én most azzal igyekeztem enyhíteni, hogy a könyvek számára és azoknak becsére hivatkoztam, mondván, hogy könyvtárunk több, mint 30000 kötetből áll s igen becses szakmunkákat birunk a tudományok minden ágaiból.

A könyvtárból kilépve kérdést intéztem Ő Felségéhez, hogy miután tanintézetünkben benlakás van, ha parancsolja vagy egy lakszobát is megtekinthetünk. A Király ez iránti óhaját nyilvánítván, benyitottam a lépcsővel szemben levő 15. számú szobába, mely teljesen rendben volt ugyan, csak az ablakban állott egy néhány nő, a kik a Királyt jöttek onnan megnézni. Már ajkamon volt a megjegyzés, hogy a Királyhoz így szóljak: „Felség! ezek a hölgyek nem tanulók, csak a Felséged kegyes tekintetében vágytak gyönyörködni.“ De a Király hihetőleg azért, hogy engem is, az ott levő nőket is kimentse a zavarból, azonnal kérdezősködni kezdett a benlakásról, s hogy hányan laknak az intézetben, hogy étkeznek, stb. Mikre a lakszobába velünk szintén bejött Kovács János ig. tanár, a kit aztán be is mutattam Ő Felségének, részletesen megfelelvén, egy karikás ágyat is kihuzott, hogy megmutassa, hogy nevedkednek nálunk a szegény sorsu tanulók. Ő Felsége látszólagos mosolylyal tekintett az egyszerű karikás vaságyra szegényes ágyneműivel.

Most a Király vagy egy tanterem megtekintése iránti akaratát nyilvánítá. Leindultunk a földszintre. A lépcsőn lefelé menve így szólt: „*A tanárok jók-e?*“ „Szakképzett tanáraink vannak Felség — felelém — kik közül a régebbiek német-

országi akadémiákon, az újabbak Angliában tanultak. Ilyen jelenleg 4 van főtanodánknaál, a kik mindnyájan beszélik az angol nyelvet is.“

Ez utóbbi értesitésem láthatólag meglepte Ő felségét, mert bizonyos gyorsasággal mondá: „*Angliában?*“ Es ekkor a lehető leg-rövidebben elmondám az angol- és amerikai unitáriusokkal való összeköttetésünket: megismerttettem előbbieik részéről Londonban fentartott alapítványi helylyel egy magyar unitárius tanuló számára; előadtam, hogy az angolok segélyével Londonban mindig van egy tanuló, a kit aztán onnan hazakerülve, vagy tanárnak, vagy papnak alkalmazunk, a mint a szükség kívánja s képességök engedi.

„*Papjaik is vannak, a kik Londonban tanultak?*“ „*Vannak Felsőg*“, felelém, „*s papnöveldeinkben az angol nyelv kötelezett tantárgy.*“ S ezzel a földszinten levő 28. számú tanteremhez érkezünk, a hová belépve Ő Felsőge a szintén belépő miniszterelnök urhoz fordulva s egyenesen hozzá intézve szavait, mondá: „*Az unitárius tanárok közül többen tudnak angolul is.*“ A miniszterelnök erre szintén „igen“-nel feelve, a maga részéről is hozátette, hogy vallásközönségünk az angol és amerikai unitáriusokkal jó viszonyban van s csakugyan tanáraink közül többen tudnak angolul. Erre aztán a szintén mellettünk levő Kovács János ig. tanár Londonban tanulásáról s 1882-ben, mint egyházunk küldötte Amerikában tett utazásáról, huzamosabb tartózkodásáról szólott részletesebben.

Ő Felsőge ekkor még kérdésbe tevén, hogy az „*itteni egyetemen s jelesen a tanárképezdében nincsenek-e tanulóink?*“ Midőn erre is megfeleltem, értesítvén Ő Felsőgét, hogy a helybeli egyetemen és a tanárképezdében is mindig van unitárius tanuló is, megtekintette a tanterem berendezését s a mint a padokat nézegette, Kovács János ig. tanár azon felvilágosítására, hogy azok 20 évesek, így szólott: „*elég jó és tisztességes állapotban vannak.*“ Ugyanekkor Ő Felsőge a tanulók létszáma után tudakozódván, az ig. tanár elmondá, hogy főtanodánkban az elemi iskolával együtt jelenleg 352 tanuló van felvéve, a kik közül unitárius 214, ev. református 32, ágost. hitv. 19, r. kath. 41, g. kath. 10, gör keleti 3 és Mózes vallású 33.

Innen a természettani és vegytani tanterem felé indultunk a főtanoda udvarán keresztül. Az itt felállított ifjuság, kiken a Király látható megalégedéssel és jóságos mosolylyal járatta körül tekintetét, lelkesen megéljenezte Ő Felsőgét, mi közben a középen álló 5 magyar ruhás papnövendék a kezökben levő nemzeti lobogókat Ő Felsőge előtt csinosan meghajtották.

Az ifjuság lelkes éljenzése elhangzása után a Király így szólt hozzám: „*A reformátusok és unitáriusok között ugy-e nem nagy a különbség?*“ „Nem Felség, de lényeges“ — felelém. „*Mi az?*“ kérdé ekkor. „Az, hogy az unitáriusok nem hiszik a Szentháromságot, a melyet a reformátusok épen úgy vallanak, mint a katolikusok“ mondtam. „*Ez hát a legfőbb különbség?*“ viszonzá erre a király s ezzel véget is ért ez egyetlen dogmatikai kérdés.

A természetani és vegytani szertárokát Benczédi Gergely szaktanár bemutatván, Ő Felsége különösen a meglehetősen gazdag ásványgyűjteményt szemlélte meg. „*Igen szép*“ mondá. „*Csak a helyiségek szűkek*“, jegyzé meg kijövet, a mit aztán a miniszterelnök ur is ismételt. Bizony e megjegyzésre mi sem mondhattunk egyebet, mint ezt magunk is érezzük. A mint aztán onnan is kijöttünk, s ismét az udvarra jutottunk, Kovács János ig. tanár a főtanoda szomszédságában levő régi püspöki lakra mutatott s elmondá, hogy az az épület most októberben az iskolához csatoltatik s akkor tágasabb helyiség lesz a gyűjtemények számára is.

Az udvarra kijöve Ő Felsége ismét végig tekintett a tanuló ifjuságon s a sorfal végén álló kis fiukhoz közeledve, azt kérdezte az igazgatótól: „*Hát ezek is tanulók?*“ „Igen Felség, elemi osztályos tanulók“ felelé az ig. tanár. „*De nem hálnak az iskolában?*“ mondá Ő Felsége. Mire az igazgató felvilágosítást adott, hogy azok városi gyermekek, szülőiknél hálnak s csak órákra járnak fel.

Ekkor Ő Felségét egyházi tanácstermünkbe bevezetve, először is püspökeinknek és jóltevőinknek itt elhelyezett arczképeire mutatam. Egy néhányat név szerint is megneveztem. A többek között Richmond Anna amerikai jóltevőnk arczképére mutatva, elmondám, hogy e nő amerikából 25.000 forint alapítványt tett főtanodánkhoz egy tanári szék fentartására. Mit Ő Felsége látható érdekeltséggel hallgatott meg s általában figyelemmel szemlélte meg az arczképeket. Megmutattuk Dávid Ferencz első püspökünk székének utánzatát. A tanácssterem asztalán elhelyezett régibb jegyzőkönyvek közül Kovácsi Antal közigazgatási jegyző bemutatta legelső jegyzőkönyvünket, megjegyezvén, hogy az 1588-ban kezdetett. Végül felkértem Ő Felségét, hogy ha nem lenne terhére, kegyeskedjék e mai, reánk nézve örökre felejtethetlen legmagasabb látogatása emlékeül felséges nevét Aranykönyvünkbe beírni.

„*Örömet*“, mondá Ő Felsége s az asztalhoz közeledett, melyen

Jakab Elek afia által a jótévedők neveinek beírására ajándékozott Aranykönyv e czélra ki volt téve. Ő Felsége lehuzta jobb kezéről a keztyűt, kivette csiptető szemüvegét s azt feltéve, mondá: „*Én már csak így tudok írni.*“ Ekkor leült az asztal mellé helyezett székre, Boros György tanár kezébe adta az általa megmártott s e czélra szerzett tollát s az Aranykönyv 5-ik lapján e bevezető sorok után, melyeket előre beírtunk volt: „*Ő császári és apostoli királyi Felsége I. Ferencz József legkegyelmesebb Urunk és Királyunk legmagasabb látogatása emlékeül. Kolozsvártt, 1887-ben szeptember 24-én.*“ Ő Felsége a legszébb kézvonásokkal beírta királyi nevét: *Ferencz József.* S a mint ezt elvégezve a székről felkelt, hozzám fordulva így szól: „*Ez a maga neve.*“

Őszintén megvallom, hogy Ő Felségének e reám nézve egészen váratlan, nemesen leereszkedő, mondhatni bizalmas jellegű nyilatkozata a legnagyobb zavarba hozott. Eddig minden kérdésére kész voltam a felelettel. Most nem tudtam hirtelen mit szóljak. Azzal tisztában voltam, hogy Királyljal állok szemben, a ki ha hozzám leereszkedik is, nem szabad elfelejtkezniem, hogy mily magasán áll felettem. Tréfás feleletet tehát nem adhatok. Valami szépet kellene mondanom. Nem egy gondolat meg is villant fejemben. Bámulatos, hogy néha egy pillanat alatt mennyi munkát végez az agy. De egyik gondolatot sem találtam elég jónak, vagy nem tudtam egészen hirtelen kidomborítani. Végre is mélyen meghajtottam magamat s gyöngéd mosolyljal körülbelől ezt mondtam: „*A név valóban az enyém is, de ez csak egygyel több ok arra, hogy a Felségedét annál nagyobb tiszteletben tartsam.*“ Lehet, hogy meglepetésemben nem épen ezen szavakkal s nem is ilyen tisztán és érthetően fejeztem ki magamat. De a gondolat ez volt s ezt akartam mondani. Ha most felelhetnék Ő Felségének nemesen leereszkedő megjegyzésére, tán így szólanék: „*A név Felség, való hogy az enyém is, csakhogy az én nevemet nem azzal a tollal írják, melylyel Felséged irt, mert azzal még senki sem irt és nem is fog írni; e tollat a mai nagy nap emlékeül legbecsesebb eréklyéink közé tesszük el.*“ A mit ezennel bátor is vagyok indítványozni a Mltsgs és Főt. E. K. Tanácsnak.*

Előbbi elfogultságomat végre legyőzve, a legmélyebb hálával köszöntem meg Ő Felségének magas kegyét, hogy a mi főtanodán-

*) Meg is történt. A toll, melylyel a Király nevét az Aranykönyvbe beírta, örök-emlékül elhelyeztetett.
F. J.

kat is legmagasabb látogatásával szerencsétlente. „Főtanodánk külső ábrázata — mondám a többek között — bizonyára nem nagyon vonzó és berendezése sem felel meg teljesen sem a kor igényeinek, sem a mi észwényképünknek. Fájdalom, szegénységünket a lobogókkal és lombfüzérékkel sem tudjuk eltakarni. De a szent könyv szerint nem a test, hanem a lélek a fő. S hogy főtanodánkban a lelket, a szellemet legjobb erőnk és tehetségünk szerint fentartjuk és ápoljuk, hogy mindent megteszünk arra nézve, hogy főtanodánkban a tanuló ifjúságból jó hazafiakat, derék honpolgárokat és buzgó keresztényeket formáljunk és neveljünk, a kik az Istent mindig féljék s Magyarország koronás királya előtt mindig a legtisztább hazafiui hűséggel meghódoljanak — arról biztosítjuk Felségedet.“

Ekkor Ő Felsége egyenként bemutatvatván magának a főtanoda jelenlevő előjáróságát és tanárait, így szólt: „*Köszönöm a szíves fogadtatást. Kívánom, hogy haladjanak,*“ s ezzel főtanodánkból eltávozott. Mindnyájan kikisértük az utcára az udvari fogatig, hol még egyszer mélyen meghajtottuk magunkat. Ő Felsége Tisza miniszterelnök urral a kocsiba felülve, szintén katonásan köszönt nekünk. Erre főtanodánkba lett belépésétől számítva 18 perczre kíséretével együtt elrobogott s mi vissza maradtunk a királyi látogatás varázs erejének legmélyebb s bizonyára örökre feljthatetlen benyomásaival. Én azonban az nap estvéli 6 órára a legfelsőbb udvari ebédre is hivatalos levén, még egyszer abban a kitünő szerencsében részesültem, hogy Ő Felsége közelében lehettem.

Ez alkalommal az ebéd utáni szokásos cercle-nél Ő Felsége engem is legmagasabb megszólításával kiténtetni kegyeskedett, ezen kérdést intézvén hozzám, hogy: „*szoktam-e utazni is a kerületben?*“ Én a gyakorlatban levő püspöki vizsgálatokra hivatkoztam, elmondva, hogy évenként mindig meg szoktam néhány hitközséget látogatni. Végül még megkérdezte, hogy: „*az erdélyi részekben vannak-e mindenütt hitközségeink?*“ Mire szintén a tényálláshoz képest feleltem, mely szerint legnagyobb része hitközségeinknek a Székelyföldön, különösen Udvarhelymegyében vannak, a régi Szászföldön egy sincs s a régi magyar megyékben is kevés.

E l. f. udvari ebéden egyházunk tagjai közül jelen voltak még Paget János birtokos, Dr. Gálffy Eudre honvéd törzsorvos és Veres Dénes torda-ar.-megyei alispán.

Ez nap este 9 órakor Ő Felsége fogadtatásához hasonló lelkesedése mellett a polgárságnak, a helybeli és vidéki nagyszámu közönségnek, városunkat elhagyta és Budapestre utazott.

Mltsgs és főt. E. K. Tanács! jelentésemet, melyben a Király Ő Felsége előtt tett hódolati tisztelegésünket, valamint főtanodának Ő Felsége által történt legmagasabb látogatását a lehető hűen és részletesen előadni igyekeztem, ezzel bezárom. Legyen szabad azonban még egy pár észrevételt tennem, melyek közül egyik eljárásomra vonatkozik, a másik ehhez kapcsolva buzdítás lenne egész vallás-közönségünkhez.

A mi az elsőt illeti, nem lehetetlen, hogy sokak lelkében felmerülhet az a kérdés, a mi engem is kísértett, hogy vajjon ezt a ritka szerencsés pillanatot, melyben Ő Felsége főtanodánkat legmagasabb látogatásával szerencséseltette, nem lehetett és nem kellett volna-e felhasználni arra is, hogy főtanodánk történetéről s általában egyházunk viszontagság teljes multjáról, jelesen mult százbeli sérelmeinkről s jelen nyomasztó helyzetünkről is legalább említést tegyek Ő Felsége előtt. Én azonban ezt nem tettem, sőt készakarva ki is kerültem minden ilyenmü kitérést, egyszer illemi, másodszor önbecsérzeti szempontból. Mert az illemi szempont azt parancsolta, hogy csak azokra feleljek, a miket a Király kérdez, s ugyancsak az illem szabályaival éltem volna vissza, ha a Királynak főtanodánk meglátogatására fordítható rövid idejére tekintettel nem leszek s Ő Felségét esetleg egyházunk s főtanodánk történetének részletesebb előadásával fárasztani s kiszámított utjában késleltetni csak meg is kísérlem. De az önbecsérzet is tiltotta nekem sebeinkre mutatni, vagy szegénységünk miatt keseregni. Inkább óhajtván Ő Felségét arról győzni meg, hogy mi is számot teszünk Magyarországon s ha szegénységgel küzdünk is, de kétségbe esve nem vagyunk, mint állapotaink feletti panaszokkal ostromolva, úgy mutatni be magunkat, mint a kiknek nincs bizalmunk magunkhoz.

És eljárásomat illető e magam igazolásához füződik megjegyzésem második ága, melyet buzdításnak mondtam.

Ha Ő Felsége főtanodánk meglátogatásával, összehasonlítva azt más nagyobb és fényesebb tanintézetekkel, nem is szerezhett magának nagyon ragyogó képeket, de atyai indulatáról irántunk teljesen meg lehetünk győződve, mert fogyatkozásainkat, a hiányokat is, mint a könyvtár, a természettani és vegytani szertára vonatkozó megjegyzéseit is, hogy azok sötétek és szükek, oly gyöngéden és oly jóakaratulag adta tudtunkra, mintha velünk együtt érezte volna, hogy ennek nem mi, hanem szegénységünk az oka. Ha megfeddett és megdorgált volna, azt mondanám, segítsen hát rajta. De így, hogy szeretettel és biztatólag szólott hozzánk, azt mondom, hogy kétsze-

rezzük meg egyházunk és iskolánk iránti buzgóságunkat és áldozatkészségünket. E királyi látogatással még inkább meggyőződhattünk mi is arról, hogy bizony főtanodánk körül is még sok tenni valónk van. Ő Felsege bucsú-szavai: „K i v á n o m, h o g y h a l a d j a n a k“ csengjen szüntelen füleinkbe. Bizonyára, nem azt kívánta ezzel értésünkre adni, hogy nincs velünk megelégedve, hiszen a nagy hallteremről, a könyvtár belértékéről, az ásványgyűjteményről s főleg tanáraink képzettségéről elismeréssel és örömmel nyilatkozott. De hát mikor és hol nem kívánhat Ő Felsege haladást? Melyik testület és intézet az, a mely a czélt már elérte és többre nem kell igyekeznie? Én a Felség e királyi szavaiban egyházunk és vallásunk törvényesítésének egy újabb szentesítésére ismerek. Én ezt azon kijelentésnek tekintem, hogy a mi haladásunknak és boldogulásunknak utjába többé nem áll a hatalom. Bátran küzdhetünk és igyekezhetünk a czél felé. Szolgáljon erre nekünk buzdításul a királyi bucsúszó is: „h a l a d j a n a k.“ Ne adjuk át magunkat annak a szerencsétlen gondolatnak, hogy hiszen régen is csak így s még így se voltunk. Hanem mozdítsunk meg minden követ s hordjunk össze minden porszemet egyházunk épületének megszilárdításához, a kor által megkövetelt berendezéséhez és díszítéséhez, hogy ha Királyunkat még egyszer körünkben tisztelhetjük, vagy utódaink abban a szerencsében részesülnek, hogy királyokat láthatnak még főtanodánk falai között, akkor még zöld lombfüzérekre és virágokra se legyen szükség annak ékessége és fényessége mellett:

Isten legyen segítségünk!

* * *

Mindezeknek kiegészítésül álljon itt végül a „K o l o z s v á r“ czimű napilap 1887. sept. 23-iki 222. számában megjelent Királyunk Ő Felségét üdvözlő következő cikkem:*)

ÜDV A KIRÁLYNAK!

„Magyarországon mindenütt és mindenkinek ünnep a király megjelenése. Ünnep Erdélyszerte is, s mi boldogok vagyunk, hogy felséges királyunkat pár napig itt tudhatjuk, itt láthatjuk falaink között.

*) E cikket a „Kolozsvár“ t. szerkesztője Petelei István úr felhívására irtam s a róm. kath. egyház részéről Dr. Éltés Károly, apát, az ev. ref. egyház részéről Szász Domokos, erdélyi ev. ref. püspök urak által irt hasonló czimű cikkekkel egyidejűleg jelent meg a „Kolozsvár“ fenn megnevezett számában

Mintha rég várt napok fénye és dicsősége sugároznék minden arczon! Mintha a fellobogózott házak magasabbak lennének, s a kunyhók is kiemelkedtek volna! Mintha a tornyok büszkébben tekintenének le a kidiszesített utcákra, melyeken szokatlan emberár hullámszik. Élet, elevenség, mozgás és zaj mindenfelé. Kolozsvár ünnepet ül. Mert királyát falai között tisztelheti.

Legyen hát szivből üdvözölve minden szivtől apostoli királyunk, ki nekünk e szép és maradandó emlékü hazafias ünnepet legmagasabb megjelenésével megszerezni kegyes volt. Legyen megáldva Istentől a gondolatért is, hogy országos nagy és sok gondjai között nekünk is alkalmat nyújtott királyi kegyében közvetlen gyönyörködni. Itt mulatása pedig tegye még szilárdabbá azt a kapcsot, mely a trónt és nemzetet annyi válság és megpróbáltatás után — hiszszük Isten után — ma már elválhatlanul összeforrasztotta.

És éppen e meggyőződéssé vált hit az, a mi főleg határtalan nagygyá és tiszteltté teszi előttünk ő Felségének legmagasabb személyét.

Igaz, hogy a királyi méltóság magában is nagyság, s a korona fénye mindenkinek tiszteletet parancsol. De e nagyság és fény hidegen hagy, ha nem járul hozzájuk a léleknek ama nemessége és a szivnek ama jósága, melyek egyedül adják meg még a királyoknak is valódi nagyságukat, s teszik őket országaik és népeik méltó büszkeségévé, határtalan tiszteletüknek és ragaszkodásuknak e földön legfőbb tárgyaivá.

Ily büszkeségünk, tiszteletünknek és ragaszkodásunknak ily ki-bezélhetetlen nagy és dicső tárgya nekünk a mi dicsőségesen uralkodó apostoli Királyunknak felséges Személye, a kinek nemcsak királyi méltósága előtt hajlunk meg hidegen, nemcsak koronája fényének, melyet fején hord s hatalma erejének, melylyel felettünk rendelkezik, hódolunk pusztán alattvalói hűségéből és kötelességből, hanem a kit szeretünk és tisztelünk, ragaszkodásunk és hódolatunk igaz melegségével veszünk körül, mint a költő szerint legelső magyar embert, mint a ki a királyi méltóságot a lélek-nemességgel párosítja s koronájának fényét, uralkodói palástjának biborát páratlan szivjósággal, alattvalói iránti önfeláldozással ékesíti.

Istené legyen a dicsőség! hazánk Szent István, első apostoli királyunk óta nem egy királyára lehet büszke. De osztatlanabb szeretettel alig dicsekedhetett valamelyikük, mint *1-ső Ferencz József*, jelenleg dicsőségesen uralkodó apostoli Királyunk. Uralkodása egy oly korszakot nyitott meg hazánk ezer éves történetében, melyben

teljesedésbe látjuk menni ama jós igéket: „Magyarország nem volt, de lesz.“ Alkotmányunk helyreállítása, a magyar állameszme megszilárdítása, a tudomány és művészet, az ipar és kereskedelem ujabbkori fejlődése, a vallás-egyenlőség ténye és még végtelen hosszú sora azoknak a tényezőknél, a melyek a nemzeti jóllétet és közmívelődést biztosítják, mind az Ő királyi bölcsességét hirdetik s nagy lelkének és nemes szívének hangosan kiáltó tanubizonyosságai. Királyunk útja ezért diadalút a Kárpátok között s a négy folyó mentén mindenütt kelettől nyugatig és déltől északig.

Ezért siet Ő Felségének erdélyi részünket szerencsétlőtől e magas látogatása alkalmából hódolatát bemutatni e hazarész összes lakossága. Ezért ül most hazafiúi érzelmektől lelkesedve ünnepet Kolozsvár városa, e buzgó és szent imává olvadva össze mindnyájunk vágya és óhaja:

Magyarország apostoli királyát, hazánk és a magyar nemzet s általában népei boldogítására, Isten soká éltesse!“

Melyek után vagyok a Mltgs. és főt. Egyházi Képviselő Tanácsnak

Kolozsvártt, 1887. September hó 28-án

kész szolgálja

FERENCZ JÓZSEF.
unitárius püspök.

KÜLFÖLDI LEVELEZÉS.

I.

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, 1887. sept.

(A türelmi rendelet kiadása századik évfordulójának megünneplése a Cevennek közt 1887. aug. 14. és a Front-Morte téren emelt emlékoszlop. Nagy francia irók: Cousin V. Simon Gyulától.)

Szerkesztő Ur!

A francia protestánsokra nézve 1787. november hónapja oly idő, melyre örömezt szállanak vissza emlékezetükben. Nem azért, mintha az akkor kiadott türelmi rendelet a protestánsok jogos igényeit kielégítette volna, mert az nem engedte meg, hogy szabadon gyakorolhassák vallásukat, de legalább megengedett annyit, hogy éljenek és polgárjoguk legyen Franciaországban. Azok után a rettenetes üldözések után, melyeket IV. Henrik halála óta kellett elszenvedniök, ez is vigasztalólag hatott az ő keserves helyzetükben. Mert még ennyit is csak nagy fáradság és küzdelem után sikerült a ministereknek, köztük Rulhieres-nek és Breteuil-nek a Lafayette, Malesherbes és Rabant-St.-Etienne támogatásával XVI-ik Lajostól kieszközölni. A rendelet 1-ső pontja különben eléggé jelzi a király valódi szándékait a protestánsokkal szemben, mert az azt mondja: „Az apostoli római katolikus vallás fogja csak egyedül a nyilvános isteni tisztelet jogát a mi királyságunkban élvezni.“ De megengedte, hogy létezessenek és ez akkor sok volt s az idő már hajnalodott, mikor mind több jogot nyertek vissza, s végre teljes vallásszabadságukat.

A létezés eme jogát, melyet az 1787-iki rendelet elismert, ünnepelni jöttek össze Dél-Franciaországban a protestánsok, éppen azokon a helyeken, hol a vallási harczok a legkegyetlenebbek, a válásért vívott csaták a legvéresebbek voltak, a Cevennek közt, hol az ellenállást a leghosszasabban birták, hol néhány huguenotta vezér valóban bámulatos hősi tetteket vitt véghez, legyőzhetetlen

erélyt tanusított, kiknek neve a nép ajkán ott most is él. Itt, eme hegyek közt hagyták hátra a Camisardok az ő el nem muló emlékeiket. Egész hagyomány maradt fenn eme hősi időkről, emez égő hitről, mely Baviille és hadnagyainak dühöngő erőszakosságai által felizgatva, hihetetlen lelkesedéssé, szokatlan látománynya fokozódott. A Font-Marte-i síkságon és környékén, hol a Camisardok három évig küzdöttek XIV-ik Lajos sergei ellen s azokat gyakran vad futásban menekülni kényszerítették, a nép nemcsak hogy a nevét ismeri a huguenotta vezéreknek, hanem főbb vonásokban az ő történelmüket is. Eme hithősök utódai közül nem egy tudja idézni Séguier camisard vezérnek Poul kapitány által való ama vallatását, mely ezekkel a szép szavakkal végződik: „Kérj kegyelmet a királytól párttűtő. — Én és az én társaim nem ismerünk más királyt, csak az Örökkévalót. — Nem vádol-e lelkiismereted vétkeidért? — Lelkem mint egy árnyékos és forrásokkal teljes kert, nem követtem el semmi vétket.“ Ezután levágták jobb kezét és elevenen megégették. De mindenkifelett népszerű a Roland neve, népszerűbb a Cavalier Jánosénál is. Roland élete a legmegindítóbb s róla beszélnek a legnagyobb elragadtatással. Ő a Cevennek igazi hőse, ki soha egy pillanatra sem mutatott gyöngeséget; harczolt az utolsóig, az ellenséggel sohasem alkudt, soha magát meg nem adta, győzött és meghalt egy kifogásolhatlan martyr minden dicsőségével. A Baviille-től felbérelt orgyilkosoknak esett áldozatul. A Roland háza most is megvan a butorok egy részével, melyeket ő használt. A többi ereklyék között ott van az a biblia is, a melyből ő a mindennapi magán isteni tiszteletnél olvasott. A francia protestans történelmi társulat megvásárolta az egészet. Cavalier János neve kevésbbé lett népszerű, vagy legalább sohasem élvezett oly nagy rokonszenvet. Bátor, vitéz vezér volt és egy pilanatra bizalmat, lelkesedést keltett, úgy, hogy őt Gedeonhoz, Ziskához és a languedoc-i Ragotzkihoz hasonlították. De azt a hibát követte el, hogy Villars marschal ígéretei által meg hagyta magát vesztegettetni, hogy XIV-ik Lajosnak meg akarta magát adni; s az ő hitfeleit el akarta árulni. Őt úgy is nézték, mint árulót ése miatt nem volt egyebet mit tennie, mint Franciaországot elhagyni. Ez a hibája még ma sincs neki megbocsátva.

Bajos lenne mindazokat a borzalmasságokat és gyalázatosságokat leírni, melyek emez elkeseredett harczok éveit jellemzik. A XIV. Lajos udvara és tábornokai által irt Emlékiratok rettentő képet nyújtanak ez időről. Berwick marschalnak, ki a camisardok háborujának végét vetett, van egy kifejezése, mely Tacitus szavait

idézi fel emlékezetünkben, s mely annyira jellemzi a protestánsokkal szemben követett eljárások kegyetlenségét. „A kivégzésekkel, mondja Emlékirataiban, az egyik hónapban a csendesség ismét helyreállott.“ Ez tökéletesen ugyanazt mondja, mit Tacitus eme szavai: „Solitudem faciunt, pacem appellant“. Mikor a főhadserg ellenállását legyőzték, azért nem kevésbé folytatták a protestánsok üldözését és még XV-ik Lajos uralkodásának utolsó éveiben is, még 1767-ben is halálra ítélték és kivégezték a lelkészeket, a kiket csak kézre keríthettek, hiveiket pedig gályára küldötték. Ezt a rettenetes helyzetet orvosolta az 1787-iki rendelet. Az elbánásnak ez a megváltozása, ez az enyhítés a compelle intrare-ban, a mit a délfranciaországi reformátusok aug. 14-én ünnepeltek. És hogyha én röviden megemlékeztem a fájdalmas multról, nem azért tettem csupán, hogy felmutassam a mi elődeink hősi nagyságát és vádoljak az ő kegyetlen, vad üldöztetésükért, hanem főleg azért, hogy rámutassak az erkölcsökben beállott változásra. Akkor a protestánsokkal úgy bántak, mint a nemzet sópredékével és a protestánsok ma ugyanazon nemzetnek, mely egykor kebeléből kivetette, az élén állanak. Ez annál megfoghatóbbá teszi azt a szellemet, melyben a mult aug. 14-én az ünnepélyt tartották. A gyűlöletnek, a haragnak egy szava sem hangzott ott azok ellen, kik nekünk annyi szenvedést okoztak, hanem a testvéri szeretet érzelmei nyertek kifejezést, s az Istenben való bizalom, s az ő láthatatlan gondviselésének elismerése, a melylyel ő nem szünt meg minket annyi keserves megpróbáltatás között környezni. De hadd szójak most már magáról az ünnepélyről.

Alig lehet festőibbet gondolni, mint a Front-Morte-i fensik, a Cevennek közt, Lozère-megyében. Innen látni lehet sok pontot, melyek a protestánsok és katolikusok közt a 17. száz év végén és a 18-ik elején folyt csaták által történelmi nevezetességük lettek.

Itt e síkságon egy szép vadgesztenye erdő alatt emelt a kegyelet a dicső elődöknek egy pyramis alaku gránit emlékoszlopot. Az ünnepélyre ötezernél többen gyültek össze, köztük 26 lelkész, a kik mind teljes diszben jelentek meg, s a kikhez csatlakozott még három papnövendék a genfi facultásról. A látvány nagyszerű volt. Nehány éneknek eléneklése és az új szövetségből néhány helynek elolvasása után következett az alkalmi beszéd, melyet Viguié lelkész, a párisi facultas tanára tartott. A Jozsue könyve 24-ik részéből a csaknem ez alkalomra iratni látsozott eme szavakat véve fel alapigéül: „Jozsue hozza egy nagy követ és elhelyezteté azt és aztán mind az egész népnek ezt mon-

dotta: ime ez a kő nekünk bizonyságul leszen“ — mély érzelemmel és nagy ihlettséggel mutatta meg az összegyűlt sokrságnak, hogy ez a kő a Cevennek népére mit jelent. „Cevennek Izraelje, te azt tetted, mit Izrael tett hajdan. E kő az Isten dicsőségére van emelve, ki az ő egyházát a legfélelmesebb viharok közt megtartotta; a válásos békének van emelve; és mi azzal lezárjuk örökre az üldözések és fanatizmus korszakát; e kő mintegy emlék és eskü arra nézve, hogy magunkat az Urnak szenteljük.“

A szónok egy óránál tovább tartó beszédében e gondolatokat fejtegette emelkedett szellemenben, megmutatva rendre, hogy miért tartozunk Isten iránt hálával és szeretettel; miért atyáink iránt fiui kegyeletességgel és hogy minő elkötelezetést kell éreznünk, hogy az emberek közt a béke uralkodjék az egyházban és a hazában, hogy az emberek az evangeliuméi legyenek, hivek a valódi protestáns szellemhez, hivek Istenhez.“ A közönség mély odaadással hallgatta a szónokot s arczán lelkesedés tükröződött, mert a szónok oly dolgokról beszélt és oly formában, hogy egy huguenotta sziv is érintetlen nem maradhatott.

Vigniè beszéde után az emlékkő ünnepélyesen átadatott a Cevennekbeli protestánsoknak megőrzésre. Az emlékkövön e felirat áll:

„A türelmi rendelet kiadásának századik évfordulója alkalmával a régi csaták színhelyén emelték ez emlékoszlopot a huguenották ivadékai a vallási békének és a martyrok emlékének. 1887.“

Az ünnepély közös ebédrel végződött, a hol lelkészek és világiak váltogatva adtak hangot a hálának és örömmel ez áldott napért. S különösen figyelmet keltett Cyr amerikai lelkész felköszöntője, ki mint a párisi Temps lap levelezője volt jelen. Humoros, de azért elég komoly szavakban az ő hazája érzelmeit fejezte ki Franciaország iránt, főleg a vallási szabadságot emelve ki, mely a két világot egymással egyesíti. De a mi a legnagyobb hatást tette, mi a jelenlevőket általános tapsra ragadta, az Marc Celina kisasszonynak ez alkalomra írt költeménye volt. Ez sokkal hosszabb, mintsem hogy az egészét közölhetném, de az utolsó verset belőle mégis idéznem kell. Miután vonatkozást tesz azokra az alkalmi énekekre, melyeket a huguenották a csaknem mindennap vívott csaták előtt és után énekeltek, költeményét e sorokkal végzi:

Csaták szent éneke, hős Camisardoké,
Oh villanyozd szivünk! Sionnak Istene
Hadd lássa, mint lobog tömjénünk ég felé,
Hogy szent áldásival fejünkre hintse le.

„Erős várak“ Luther — szent falaink között —
 S ti zsoltárok, komoly összhangtól édesek,
 Ti zengitek nekünk a példás mult időt,
 Mutatván az erőst, a bátor hiveket.

— — — — —
 S most álljuk hallgatag ez oszlopot körül,
 Emlékük égjen itt szívünkben örökül.
 Krisztus keresztje föl! Zászlónk csupán te légy!
 S hirdesse frigy örök, e vértanuk nevét.

Szóval 1887. aug. 14. szép, nagy és jó nap volt nemcsak a déli, hanem az összes francia protestánsokra nézve is. Az ily napok inkább megbizonyítják, mint minden érvek, hogy a hit nem halt ki az egyházból.*)

Május hóban a Hachette könyvkiadó-czég egy igen érdekes vállalatot indított meg, melynek czime: „Francia nagy írók.“ A szerkesztő a vállalatról tájékoztatójában ezeket írja: „A jelen vállalat czélja közel a tűzhelyhez hozni azokat a nagy embereket, kik a templomokba vannak elhelyezve, melyeket nem eléggé látogatnak és megállítani az utódok és elődök közt az eszmék és a cél egységét, mely mindazon változások mellett is, melyeket az idő hoz, csak a nemzeti szellem teljes megtartását bizonyíthatja meg. A megjelent kötetek hű rajzot fognak adni amaz írók mindenikének életéről, munkáiról és befolyásáról, a kik a világirodalomban nyomot hagytak, vagy a kik a francia szellemnek valamely eredeti oldalról képviselői. E könyvek röviden lesznek írva és olcsó áron adatk, tehát mindenki megszerezheti. A kétséges pontokra nézve a tudomány legutóbbi álláspontjához alkalmazkodnak s így hasznosak lehetnek a tudományos emberekre nézve is. A vállalatban a legkitünőbb írók fognak közreműködni. Végül az illető nagy emberek hű arczképe is közölve lesz, hogy az olvasó azoknak külső alakját is ismerhesse.“

Már három kötet jelent meg e gyűjteményből és mondhatom, hogy ezek semmi kivánni valót nem hagynak fenn. A tartalmat illetőleg elégséges lenne idézni a szerzők neveit, hogy a munka értékéről fogalmat adjon. Az első kötet Cousin Victorról szól, melyet Simon Gyula írt; azután jön Sevigné Boissier Gastontól és Montesquieu Sorel Alberttől. Ezeket fogják követni sorban: Sainte-

*) A többi reformált egyházak november hóban szándékoznak ily ünnepélyt tartani.

Beuve Tainetól, Racine, France Anatoltól stb. Most csak Cousin Victoról fogok beszélni, ki Lajos-Fülöp idejében oly nagy zajt csinált Franciaországban és ma csaknem teljesen elfelejtve. Cousin bölcselmét ma ki ismerné és ki törekednék azt ismerni. Cousint sokan csak szónoknak tartják a bölcselében, de nem bölcselőnek. És ez a jellemzés aligha nem találó. Mégis az ember vágyik tudni, hogy Simon Gy. hogyan fogja fel az ő régi mesterének bölcselmi értékét; ő fel van ruházva mindenen felett szellemmel és tapintattal, és tiszteletteljes hajlammal közelítve Cousin ekklekticismussához, azt értéke szerint méltányolja: „Mi az ekklekticismus? Sok és semmi... Mindenki el fogja az ekklekticismust fogadni, ha hasonlóan igyekszik felfogni minden iskola tanításaiban azt, a mit az illető iskola a valódiból és az érzékeltből felfoghat. De a kik hivatásból ekklektikusok, tovább mennek. Ugyanis azzal kezdik, hogy elvül állítják fel, hogy minden rendszer igaz azáltal, hogy állit, és hamis azáltal, hogy tagad. Ezzel mély dolgot látszanak mondani, de az mégis nem egyéb, mint a szavak bizonyos játéka minden érték nélkül.“

És Simon Gy. így folytatja tovább sok lendületességgel és látzólagos jókedvvel, hogy megmutassa Cousin és az ő iskolája bölcséletének semmis voltát. Záradékol még csak egy néhány sort: „Alapjában sok igazság van Cousin tanításában, de még több chimera. Én hajlandó volnék az ő formuláját alkalmazni rá bizonyos módosítással, ezt mondva, hogy az ő bölcséletében igaz az, a mit leir és hamis a mit magyaráz?“

De nem tárgyalom tovább Cousin pályáját ez oldalról, mert ő mint bölcselő ugy is feledésbe ment.

Benne a bölcselőnél sokkal érdekesebb az ember. Tudva van, többé vagy kevésbé, hogy Cousin, mint ember, mint jellem nem volt a legszeretetre méltóbb. De meg kell vallani, hogy Simon Gy. ki vele benső ismeretségben állott, még kevésbé rajzolja rokonszenvesnek. Cousinnek csak egy gondja volt: beszéltetni magáról, zajt csinálni. „Láttatni, mondotta gyakran, láttatni kell az embernek.“ És ugy látszik, ő egész életén keresztül ezt is követte. Simon Gy. számos és néha nagyon mulatságos példát hoz fel erre. De semmi versenyez az ő uralkodási vágyával, mely zsarnoksáig fokozódott, ha csak fősvénysége nem. Tizennyolcz éven keresztül ő volt egyedül kevéssé szeretett ura a francia tudósoknak és tanítóknak. Mint a hogy az ezredes sétáltatja maga előtt az ő ezredét, ugy sétáltatta ő a tanítóttestületet az ő egyetemi nagymesteri és közoktatási kir. tanácsosi minőségében. Mint több akadémiának tagja csaknem abszolút

uralmat gyakorolt a választásnál. Ha valamely jelölt ellen tiltakozott, az illető bizonyos lehetett benne, hogy nem veszik bé. Cousin legkevésbé engedte meg a szabadság tanítását. A szabadságra nézve egy nagyon finom, de teljesen hamis megkülönböztetést tett. Ő megenedte, hogy az embernek szabadsága van gondolkozni, de nem engedte meg a szabadságot arra nézve, hogy az ember kimondja, a mit gondol. Ezért ő mindig arra törekedett, hogy egységet találjon a vallás és bölcsélet között, nyomozva a határokat, a melyeken túl lépniök nem szabad, hogy az összeütközést kikerüljék. Ez gyermekeskedés volt. Mondani se kell, hogy Cousinnek ez az eljárása és a hogy az egyetemi tanítást vezette, neki sok ellenséget szerzett mindkét pártban. Mindenek felett pedig az ultramontan katolikus pártban, melynek élén Veillot Lajos állott, a ki Cousinnek egyenesen megmondotta: „Ön nem tagadhatja meg tőlem a szabadságot, mert az benne van az ön elveiben. Hogyha én volnék a hatalomban, én megtagadhatnám öntől, mert az én elveimben nincs benne.“

Minden katolikus és legitimista lap egyesült Veillot-val arra nézve, hogy harcöljanak az egyetem ellen, a melyet Cousin igazgatót és uralt. És egyesültek a független bölcselők, kiknek Leraux Péter volt a vezérük, s végre az államférfiak is, kik belefáradtak a sok lármába és mindenáron békét akartak. Cousin jött, hogy értelmi harcot támasszon minden vonalon, és teljesen tarthatatlanná lett minden párt előtt. Az 1848-iki forradalom megadta a halálos csapást az ő uralmának. Az 1851-iki államcsiny után mindeme állásait feladva, nyugalomba vonult. Élete utolsó éveit szépirodalmi munkásságnak szentelte. 1852. óta jelentek meg tőle: *Etudes sur des femmes et la société du XVII. Siècle*“, melyek magukban foglalják: *Langueville* asszonyt, *Sablé* és *Chevreuse* asszonyokat stb. Így új köteteket adott közre, a melyek, ha nem mind egyformán érdekesek is, de mindeniknek megvan mégis a maga bája és vonzó ereje.

Röviden Cousin, mint bölcselő nem hagyott nyomot a francia szellemben. Mint embert éppen nem mindig szerették. De legyünk igazságosak, az egyetemi tanításnak nagy szolgálatokat tett. És én ismertetésemet Simon Gy. eme helyes és igaz mondásával végzem: „ő egy nagyon kitünő, tudós és körültekintő tanári testületet nevelt, mely művelte a szellemeket, a nélkül, hogy fáraszsza, és a melynek tanítása az irodalmi tanulmányok köréig jutva, azt egészen megvilágította és teljessé tette.“ Ezért meg lehet bocsátani az ő ferdeségeit.

Simon Gy. műve szellemesen és lendülettel van írva, egy hu-

zamban el lehet olvasni, a nélkül, hogy az embert fárasztaná, sőt ellenkezőleg. Hogyha a „Francia nagy írók“ gyűjteményének többi kötete is ily munka lesz, előre mondhatjuk, a vállalat nagy és megérdemelt sikert fog aratni.

CHARRUAUD.

II.

ANGOLORSZÁGI LEVÉL.

BELFAST, 1887. aug. *)

(Az irországi alá nem író presbyteriánus társulat évi közgyűlése. A manchesteri papnevelő intézet. Szabadban való prédikálás. Közoktatásügy. A belfasti unitárius egyház történelme. Priestley-émlék stb.)

Említettem volt multkori levelemben, hogy éppen az irországi alá nemíró presbyteriánus társulat gyűlésére készülök. E társulat évi közgyűlését rendszeren Belfastban tartja, de az idén a közgyűlés Banbridge-ben tartatott, Down-megyében, hol sok nagy gyülekezetünk van s banbridge-i egyike a legerősebbeknek. Nem volt okunk megbánni, hogy a közgyűlést ide helyeztük át, mert banbridge-i barátaink a legszívélyesebb vendégszeretettel fogadtak és a három napra terjedt gyűlés nagyon érdekes volt. E társulat, mely önkéntes és nem egyházi testület, bizonyos czélokra egyesült négy különböző egyházi testületet foglal magában, melyek együtt a mi egyházunkat alkotják, de ide tartozik még egy néhány oly gyülekezet is, melyek nem presbyteriánus szervezetűek.

E gyűlésen egy vallási tekintetben hasznos ujitást hoztunk bé azt t. i., hogy ezután a közgyűlések alkalmával urvacsorát veszünk. Irországban némileg más nézetten vannak az urvacsoráról, mint a tulajdonképpeni Angliában levő unitárius egyházak. Angliában gyakrabban élnek az urvacsorával, mint itt — rendszeren minden hónapban egyszer, vagy legalább két hónapban egyszer vesznek ott urvacsorát. De az is igaz, hogy kevesen vesznek benne részt, némely gyülekezetek meg teljesen mellőzik. Irországban egy évben kétszer élnek urvacsorával, tavasszal és ősszel, vagy mondhatnám kora nyárban és tél kezdetén s nálunk azt a legfontosabb kötelességnek tartják. Az urvacsora ideje előtt a lelkész megszokta látogatni a hiveket és ugynevezett „előkészítő isteni tiszteleteket“ tart. A gyülekezetnek egy tagja se maradna el az urvacsorától, sőt azok is, a kik beteg-

*) E levél mult füzetünkre későn érkezvén, most adjuk.

ség miatt vagy közönyösségből máskor csak ritkán járnak templomba, az urvacsorára mindig megjelennek. Az urvacsorának a közgyűlés alkalmával való kiosztása egészen új dolog nálunk; de a jövő évben megpróbáljuk, és én remélem, hogy áldásnak fog bizonyulni reánk nézve.

Banbridge-ből visszatérve Manchesterbe mentem az unitárius belmissioi társaság által fentartott intézet vizsgájára, egyike levén a vizsg. biztosoknak. Ez intézet, mint tudva van, tényleg papnevelő intézet, hol azonban hamarabb lehet végezni, mint londoni akadémiánkon, mely ma is a Manchester New College nevet viseli. Itt nem tanítanak zsidó nyelvet, s általában itt kisebb mértéket alkalmaznak; a tanulók közül, a kik tudományosabb készületségre törekednek, rendszeren Londonban folytatják tanulmányaikat segélypénzzel. A végzett tanulók kibocsátása alkalmából a Gortonban, Manchester egyik külvárosában levő szép templomban isteni tisztelet tartatott. E templomot Peacock Richard parlamenti tag saját költségén építtette az egyháznak. Közelebről a bensejét újra díszítették s a boltozatra a keresztény-egyház képviselői nagy alakjai festettek le, kik a keresztény világra a legáldásosabb befolyást gyakorolták. Eme nagy alakoknak kiválasztása a legszabadabb szellemben történt. Servetus és Socinus mellett ott van Kálvin is. A tanulókhoz a beszédet Freckelton W. Tamás londoni lelkész intézte s mondhatom, hogy soha sem hallottam beszédet, mely papságra menő ifju embereknek az ő nehéz pályájukra való kiindulásnál bölcsőbb, szívbesebb, jobb tanácsokat adott volna ennél. Megérdemelné, hogy aranyba foglaltassék.

Jelenleg az ugynevezett „holt season“-ban vagyunk az egyházak és társulatok tevékenységét illetőleg. Mi ez évben egy dologgal voltunk különösen elfoglalva, a mi kiemelkedő pontja volt a mi gyűléseinknek is: tiszteletet adni a királynőnek, kinek jubileuma arra a rendkívüli nagy haladásra emlékeztetett, mely a lefolyt ötven év alatt minden irányban történt. Meg kell említenem, hogy a jubileum alkalmából tett kitüntetések közül egy Lawrence Vilmost érte, kit múlt nyári látogatásából önök is ismernek. Lovagi czímet kapott és most Sir Lawrence V.

Mostanában mind nagyobb divatba jő a szabadban való prédikálás. A vidéken az imaházak igen melegek, s az emberek szívesebben jönnek össze a mezőn, mint a templomokban. Az én szomszédom Scott M. H. Tamás dunmurry-i lelkész, nagy pártolója a szabadban való prédikálásnak. Scott Dr. Montgomery Henrynek az utódja

ki ezelőtt hatvan évvel mintegy husz egyházat vezetett a calvinismusból az unitarismusra. Evangeliumi szellem lelkesíti és népszerű minden felekezetnél.

Az egyházi dolgok körén túl egy kérdés se nagyobb fontosságú reánk nézve, mint a köznevelés ügye. Írországban a róm. katolikusok egészen a maguk kezére akarják a közoktatást játszani, a mit mi teljes erőnkől igyekszünk megakadályozni. Angliában egy parlamenti bizottság éppen most ült össze, hogy a közoktatás állapota felett tanácskozzék s a miénk törekvése ott oda irányul, hogy a közoktatás ügye vétessék ki az államegyház felügyelete alól. E mozgalom élén Dr. Crosskey Vilmos birminghami lelkész áll, Birminghamban tudvalevőleg az unitarismus nagyon erős; Chamberlain József is, a kinek neve mint államférfi ismeretes mindenütt a művelt világon, a Dr. Crosskey gyülekezetének a tagja. De a birminghami unitáriusok nem egyedül állanak arra nézve, hogy az „orthodox tanok“ tanítása kizárassék az iskolákból, melyek az összes népség adójából tartatnak fenn. Birminghamban a calvinista independensek jeles papja Dr. Dale W. Robert is tagja a bizottságnak és éppen oly hévvel védi az iskolák szabadságát, mint Dr. Crosskey. Tartok tőle azonban, hogy a kor szelleme jelenleg ellenünk van; de nincs kétségem benne, hogy a mint a demokratia érzeni fogja hatalmát és érdeklődni fog a közoktatás ügye iránt, a felekezetnélküli tanítás elvei diadalmaskodnak. Most jelenleg a tömeget a munka és tőke problémái foglalkoztatják.

A főiskolai könyvtár számára küldöm a saját gyülekezetem történelmét, mely éppen most jelent meg, s mely magában foglalja felekezetünk észak ir-országi mozgalmainak történelmét is. Ugy fogja találni, hogy a liberalismus közöttünk egy lelkészi társaságtól indult ki, mely 1705-ben alakult „Belfast Society“ név alatt. Ezelőtt néhány évvel egy néhányan mi is egy kis társaságot alapítottunk a vallásos eszmék fejlesztésének előmozdítására és azt most is fenntartjuk, „Eta Society“ névvel, mivel nyolcz tagból áll, kik havonként egyszer jönnek össze. Gyűléseinket mindig ebédvel kezdjük. Ebben az országban semmi sem megy jól sine prandio. Mikor a puritan lelkész Clarke Sámuel Cheshire megyében Wirral kerület evangelizálásához kezdett, minden három hétben összegyűjtötte az embereket és jól megebédeltette s csak azután fogott a tanításhoz. A mi ebédelésünket illeti, az nagyon egyszerű, sine Baccho, sine fumo, de azért nincs vigság nélkül. Ebéd után valamelyik felolvas, és mikor azt megvitattuk, a másik valamely szentirási he-

lyet hoz elé, melyet mi gondosan megvizsgálunk az eredeti szövegben, valamint vitás és gyakorlati vonatkozásaiban. Egy délután így töltve sok jó gondolatot szül az emberben.

A mi jó barátunk Spears Róbert, a kinek, sajnálattal kell mondanom, még most is gyenge az egészsége, már utban van Amerika felé, Kenny S. Courtney parlamenti taggal és Lawrence Edwinnel. Ők szeptember és october hónapot ott töltik és visszatérve majd számot adhatnak nekünk a Nyugati Államok unitáriusai közt támadt „Ethikai“ mozgalomról, mely annyi port vert fel a mi egyházainkban. Én Spears urnak szívére kötöttem, hogy addig Amerikát el ne hagyja, a míg meg nem látogatja Priestley sírját Pensylvanlában Northumberlandben. Priestley én előttem mindig egyike volt a gondolat és szabadság legnagyobb hőseinek, habár az ő eszméit nem mind osztom is. Nem régen egy igen érdekes Priestley- emlékkal ajándékoztak meg. Mikor Priestleyt 1794-ben Amerikába számkivetették, leánya számos aranyozott inggombot készíttetett, milyent akkoriban a férfiak inggalléiraik összefoglalására használtak. Ezek közül egy, egy kilenczvenegy éves éltés nőnek volt a birtokában, ki azt atyjától örökölte. S e nő azt nekem ajándékozta. Az dombormű Priestley arczképével, apró gyöngyökkel véve körül és alatta egy néhány szál a Priestley hajából. Az sokkal drágább, hogysen az ember viselje, ha még ilyen volna is a divat. Meg fogom azt őrizni azzal a néhány levéllel együtt, melyeket Luslawice-ból a Socinus Faustus sírjáról, és azzal a galylyal együtt, melyet Florenczből a Parker Tivadaréről hoztam.

Fájdalommal vettem értesítését a körökben történt gyászos esetekről s kérem fejezze ki őszinte részvéteimet tisztelt barátaim Kovácsi és Kovács iránt az egyik esetben egy szeretett hitvestárs, a másikban egy reményteljes fiu elvesztése felett. Én érteni tudom az ő bánatjukat.

Kelemen Benőnek a Ker. Magvető mult füzetében közölt életrajza nagyon érdekes. Meglepett az ő jeligéje, mely pecsétjén van. Egy unitárius lelkésznek, ki iskolatársa volt atyámnak, hasonló jelmondata volt. Könyve táblájára ezt írta: *Brevé et irreparabile tempus.* A Kelemen Benő jeligéje ezt kiegészíti, ergo, *Serere ne dubites!* Vajha mindnyájan megtartanók ezt!

GORDON SÁNDOR.

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

„Historic Memorials of the first Presbyterian Church of Belfast. A belfasti első presbyteri egyház történelmi emlékei.“ E czim alatt egy gyönyörű szép kiállítású s szakavatott tollal irt munka jelent meg, mely Gordon Sándor t. barátunk egyházának történelmét foglalja magában. A gyülekezet történelme 1642-ben kezdődik s a jelen korig van lehozva. Tanulmányos történelem nemcsak az illető egyházra, hanem szélesebb körre is, mivel e gyülekezet az Írország északi részében levő többi presbyteri egyházak életére kiható szerepet játszott és játszik ma is. A gyülekezet külső történetei szépen fonódnak a műben össze benső, vallási fejlődése mozzanataival. A mű értékét emeli a számos illustratio, melyek az egyház régiebb és újabb templomát, műkincseit és azokat a jeles férfiakat mutatják bé, kik a gyülekezet szellemi vezetői és jóltevői voltak. A mű nagy negyedrétt, 128 l. és minden tekintetben dicséretére válik a szerzőnek, ki a gyülekezet jelenlegi érdemes lelkésze: Gordon Sándor. M. A. — Unitárius kis könyvtár XXVI-ik füzeté Derzsi Károly budapesti unitárius lelkésznek f. évi sept. 4-én a dicső-szent-mártoni zsinaton mondott egyházi beszédét tartalmazza. Az emelkedett szellemű, szép beszéd Longfellownak, az amerikai nagy költőnek e jelmondatát viseli cziméül: „Főlebb, főlebb!“ és arra buzdít, hogy főlebb, főlebb kell menni a gondolat világában, a tudományban s mélyebbre az erkölcsben és vallásban. Főlebb, főlebb azt mondjuk mi is a beszéd írójával, — a meddig csak szép a kilátás. A füzet ára 5 kr. Kapható Derzsi Károly szerkesztőnél. Budapest II. ker. Főutca 8. szám. — Fent artható-e a nyári tanítás jelenlegi alakjában? czimű Dávid F. egyleti felolvasást Ürmösi Kálmántól, melyet e füzetünkben közlünk, az egylet külön is kinyomatta. Kelemen Albertnek A népiszkolai vallástanítás jelen állása és reformja czimű ez évi 1-ső füzetünkben közlött felolvasásával együtt s így a két hasontárgyu érdekes felolvasást az egylet tagjai együtt kapják. A füzet ára 15 kr. Kapható Boros titkárnál, Kolozsvártt, Rózsa-utca 2. sz. — A magyar honi ág. hitv. ev. egyetemes egyh. theol. akadémiájának évkönyve 1886—87. Szerk. Schneller István theol. akad. ig. tanár. A füzetet az igazgatónak szép székfoglaló beszéde nyitja meg. Van aztán a füzetben egy igen figyelemreméltó dolgozat: A Pentateuch alkatrészeinek jellemzése. (Kivonat egy tanárvizsgálati dolgozathól) Pukánszky Bélától, mely írójával együtt diszére válik a pozsonyi theol. akadémia tudományos tanításának. — Számtan az alsófoku iparos iskolák számára. I. II. füz. az első és második osztály számára, a legújabb ministeri tauterv alapján írta dr. Veress Vilmos, a kolozsvári kereskedelmi akadémia tanára. A jeles számtan írónak ez újabb két füzeté is, hisszük, hogy éppen oly nagy elterjedést vesz, mint korábban kiadott füzetéi. A munka Budapesten adatott ki Lampel R. könyvkiadásában. —

A M o c n i k - O r b ó k - f é l e n é p i s k o l a i s z á m o l ó k ö n y v e k e t , m e l y e k e z e l ő t t k é t é v - v e l j e l e n t e k m e g m a g y a r n y e l v e n , u g y a n e s a k O r b ó k M ó r á t d o l g o z t a t ó t n y e l v r e i s . A m a g y a r k i a d á s t m a m á r m i n t e g y 4 0 0 n é p i s k o l á b a n h a s z n á l j á k , a m i a l e g j o b b b i z o n y i t é k e k ö n y v e k m e l l e t t . O r b ó k s z á m o l ó k ö n y v e i m i n d k é t n y e l v e n k a p h a t ó k D r o d t l e f f R e z s ő n é l P o z s o n y b a n . A m a g y a r k i a d á s á r a 2 0 k r . — P a e d a l o g i a i z s e b n a p t á r 1 8 8 7 — 1 8 8 8 . t a n é v r e , t a n á r o k , t a n i t ó k é s m á s t a n ú g y i t é n y e z ő k s z á m á r a , s z e r k . c s a k u g y a n O r b ó k M ó r p o z s o n y i t a n i t ó - n e v e l ő t a n á r . A l e g j o b b t a n ú g y i n a p t á r : t a r t a l m a s , h a s z n o s , é s d i s z e s e n v a n k i á l l i t v a ; k ö z l i a m a g y a r o r s z á g i t a n f e l l ű g y e l ő k a r e z k é p e i t s é l e t r a j z a i t , s a n é p o k t . i n t é z e t e k t a n á r a i n a k é s t a n i t ó i n a k n é v s o r á t . E g y p é l d . á r a 6 0 k r D r o d t l e f f R . - n é l P o z s o n y b a n . — P r o t e s t á n s N é p k ö n y v t á r I X . f ű z . m e g j e l e n t . E f ű z e t e g y é b c z i k k e k m e l l e t t k é t é l e t r a j z o t k ö z ű l : a z e g y i k K a r s a y S á n d o r p ű s p ö k r ő l , a m á s i k L u t h e r M á r t o n é d e s a n y j á r ó l . S e m m i s e m a l k a l m a s a b b a P r o t . N é p k ö n y v t á r c z é l j á h o z , m i n t é p p e n a z i l y n e m ű c z i k k e k . — „ C s ö n d e s ó r á k “ c z i m ű f o l y ó i r a t o t i n d i t o t t m e g G y ő r f f y J ó z s e f P o z s o n y b a n . K i a d j a D r o d t l e f f R e z s ő . M e g j e l e n i k h a v o n k i n t e g y s z e r . E l ő f ű z e t é s i á r a e g y é v r e 2 f r t 4 0 k r ; f é l é v r e 1 f r t 2 0 k r ; n e g y e d é v r e 6 0 k r ; e g y l ó r a (e g y f ű z e t r e) 2 0 k r . G y ő r f f y J ó z s e f j e l e s f i a t a l k ö l t ő , k i m á r k é t k ö t e t k ö l t e m é n y t a d o t t k i , m o s t l e g u j a b b k ö l t e m é n y e i t s m ű f o r d i t á s a i t s z á n d é k o z i k k i a d n i . A z e l s ő f ű z e t H u g ó V i c t o r n a k „ A z é g i t ű z “ c z i m ű e g é s z e n b i b l i a i t á r g y u s e r k ö l e s n e m e s i t ő k ö l t e m é n y é t k ö z l i s i k e r ű l t f o r d i t á s b a n . G y ő r f f y u r f o l y ó i r a t á n a k b i z o n y á r a e h a z a r é s z b e n i s s o k p á r t o l ó j a l e s z . — K ö z h a s z n u e r d é l y i K é p e s N a p t á r a z 1 8 8 8 - i k s z ö k ő é v r e . Á r a 2 0 k r . S t e i n J á n o s , m . k i r . e g y e t . k ö n y v á r u s s a j á t j a , K o l o z s v á r t .

G r ó f K u u n G é z a m a r o s n é m e t i l e v é l t á r a . B u d a p e s t , 1 8 8 7 . E 4 9 l a p r a t e r j e d ő f ű z e t S z i l á g y i S á n d o r n a k , a m a g y a r t ö r t é n e l m i t á r s u l a t n a g y é r d e m ű t i t k á r á n a k a t á r s u l a t 1 8 8 7 . o c t . 6 - á n t a r t o t t ű l é s é b e n a m a r o s n é m e t i l e v é l t á r r ó l f e l o l v a s o t t i s m e t e t é s é t k ö z l i . A m a r o s n é m e t i l e v é l t á r a n a g y t u d o m á n y ú , j e l e s f ő ú r g r ó f K u u n G é z a t u l a j d o n a . A l a p j á t g r ó f G y u l a y L a j o s n e m n a g y l e v é l t á r a a l k o t t a . Ő r ö k ö s s e g r ó f K u u n G é z a a k ű l ö n b ű z ő h e l y e k e n s z é t s z ó r t a k a t ö s s z e g y ű j t ö t t e é s e g y e s i t ö t t e a m a z z a l s r e n d e z é s ö k e t i s m e g k e z d t e . M a m á r n é g y n a g y s z e k r é n y t f o g l a l e l a l e v é l t á r . H a m i n d e g y ű t t l e s z , a s z e k r é n y e k s z á m a m e g f o g k e t t ő z ő d n i . A t ö r t é n e l m i a n y a g e g é s z e n a X V - i k s z á z é v i g n y u l i k v i s s z a . A n a g y b e c s ű l e v é l t á r k ö z e l e b b r ő l r e n d e z é s a l á k e r ű l s m é l y e n t i z s e t t t u l a j d o n o s s á n a k s z i v e s i g é r e t é t b i r j u k , h o g y h a m i n k e t é r d e k l ő t ö r t é n e l m i a d a t o k t a l á l t a t n a k b e n n e , m i l y e n e k e t f o l y ó i r a t u n k b a n m á r k ö z ű l t i s , á t f o g j a n e k ű n k a z o k a t k ö z l é s r e e n g e d n i , m i é r t e l ő r e i s k ö s z ö n e t e t m o n d u n k .

KÜLÖNFÉLÉK.

Vallásközönségünk közelebbi zsinatát f. évi september hó 4-ik, 5-ik és 6-ik napjain tartotta meg, a legnagyobb érdeklődés között Küüllőmegyében, D.-Szt.-Mártonban, marosköri ekkleziáink hozzájárulásával; a hol legutóbb 1820-ban volt még zsinat, tehát 67 évvel ezelőtt s a hol a régebbi időkben már 3 püspöke választatott meg vallásközönségünknek, a mi már magában egyik erős inger, hogy az ember nemes vágyódással keresse fel régi nagyjainak felszentelt helyét s a multak emlékeiből hitet és erőt merítsen magának, ugy élni és munkálni a hitért és vallásért, mint jeles ősei éltek és munkáltak.

És ez érdeklődés nyilvánult is, mert már a zsinatot megelőző napon özönlöttek a közeli és távoli helyekről a vendégek a nevezett helyre, hová az érkezőket egyfelől a medgyesi, másfelől a radnóth-csapói állomásoktól szállította be a vendégszerető város küldöttsége szép fogatokon,

Amaz irányból érkeztek és fogadtattak a háromszék-udvarhelyszék-felsőfehér-kereszturi s más megyékből összetalalkozott egyháziak és világiak Dániel Gábor főgondnok ó méltóságával élükön, kit a város végén felállított diszes diadalkapunál a köri felügyelő-gondnokok, a vidéki és helyi intelligentia s számos nép várakozása között ádámosi lelkész Molnár János üdvözölt meleg szavakban; s majd később a délutáni órákban, a Kolozsvár s vidéke s Aranyos-Tordakörből érkezőket, élükön mlgs. és főt. Ferencz József püspök urral, fogadta előbb a küldöttség a radnóth-csapói állomásnál, hol Márkos Ferencz mondott szives üdvözlöt, majd a városi diadal kapunál Gál Domokos alispán ó méltósága forró Isten hozott-at, melyekre püspök ur ó méltósága mindkét helyen igazi apostoli kenetteljességgel válaszolt.

Az érkezők, a tisztelgő sokaság, az egyházi és világi kar hatalmas éljenek, taraczk-lövések és harangzugások között kísérek be a megérkezett főpásztort s magával hozott kedves nejét és leányát kijelölt szállására, a papi házhoz.

S már délután 4 óraker kezdetét vette a magasztos ünnepély első szokásos ténykedése, az isteni tisztelet megtartása, a templomban, a hol a szokásos egyházi ének elhangzása után helybeli lelkész és esp. Rédiger

Árpád mondott emelkedett imát. Templomozás után előbb a fősztelendő püspök ő méltóságát kereste fel a tisztelgők nagy száma, hol Csegezy László aranyostordaköri esperes adott kifejezést a tisztelgők jókívánatainak, majd a püspök ur vezetése mellett Daniel Gábor főgondnok ő méltóságát, hol a püspök üdvözölte a lelkes és fáradhatatlan buzgalmu főgondnokot.

September 4-én, vasárnap, már 8 órakor kezdetét vette a zsinati közgyűlés, melyet remek beszéddel Dániel Gábor főgondnok nyitott meg, feltárva beszédében a felekezet terhes, de erényekben gazdag múltját, lankadást nem ismerő vallásos buzgóságát, áldozatkészségét, s ebből kötelezettséget vont le a mai korszellemében követendő eljárásra. Ezután köszönök Rédiger Árpád esperes kért imájában a közgyűlés munkálkodására áldást és sikert.

Ezzel kezdetét vevén a közgyűlés, felolvastattak a főtisztelendő püspök ur és az E. K. Tanács szokásos, kimerítő évi jelentései, s következett a kitűzött ügyek tárgyalása, mi fennebb ismertetve van. A közgyűlés tagjai 10 órakor a püspökkel és főgondnokkal templomba vonultak, a mely már zsufolásig tele volt buzgó néppel. Az isteni tiszteletet Rédiger Géza szabédi lelkész zsinati hymnussa nyitotta meg, azután összhangzó dallamu szép darabot adott elő a d.-szt.-mártoni dalárda, minek végeztével budapesti lelkész Derzsi Károly mondott emelkedett szellemű s képekben, hasonlatokban dus egyházi beszédet Esa. 2., 2—3. versei alapján nyugodtsággal s megnyerő szónoki előadással. Utána püspök ő méltósága foglalta el a szószéket s mondott igazi főpásztori kenetteljes beszédet, mely egy lelket se hagyott hidegen és megilletlenül. A köz- és bezáró éneket szintén a helybeli dalárda énekelte.

Templomozás után a szépen feldiszitett helyen a 400 teritékü asztalokhoz telepedett le a szép közönség, hogy elég legyen téve a lélek után a testnek is, hol természetesen a testi táplálék fűszereül a szellemi rész is meg volt azon szép felköszöntésekben, melyek elhangzottak: a Király Ó Felségére és a királyi család tagjaira, püspökre, főgondnokra stb. Estve fényesen sikerült bál volt a megye házánál, a melyben részt vett a közgyűlés és megye csaknem valamennyi kitünőbb férfi és nő tagja.

Másnap sept. hó 5-én folytatása következett a közgyűlésnek, valamint a szertartásoknak is. E napon szenteltettek fel az új papok, szám szerint 15-ön: Bartók Endre, Fazakas Lajos, Gál Miklós, Gábor Albert, Gálfalvi János, Deák Miklós, Mózes Mihály, Mátyás János, Pethő Mózes, Pál Ferencz, Raffaj Zsigmond, Székely Zsigmond, Ürmösi Sándor, Vaska Béla és Végh Mihály.

Az új papokat felavató szertartás a legmeghatóbb volt; e napon

még számosabban vettek részt, az ünnepély fontos voltának szempontjából is. A dombói szépen oskolázott dalárda énekelt összhangzó darabokat, s ima és beszéd között egy gyönyörű quartettet: Ajtai János, Gyórfi Sándor s egy pár társuk. A beszédet ez alkalommal Mózes András kolozsvári lelkész tartotta Mát. 11. 29—31. versei alapján, szónoki hévvel és lekötőleg, s ezután a főtisztelendő püspök úr intézett a felszentelendőkhez valójában szívet és lelket elragadó felavatási beszédet. Felöltöztette új papjait az élet küzdelmei és kötelmeik teljesítéséhez igazi szellemi fegyverekkel, a melyek, a ki használni tudja, lehetetlen, hogy a maga és egyháza számára valódi győzelmet ne szerezzenek, s látszólag át is járta ezen szellemi fegyver, nem csak a felszentelendők, hanem az egész templomi gyülekezet szívét és lelkét már az első pillanatra annyira, hogy nem volt egyetlen egy, ki annak meg ne hódolt volna.

A templomozás után újra a diszesen felterített asztalok várták a szép számú közönséget, hol a vig kedély s szebbnél-szebb toasztok ma se hiányoztak, a melyek közül az oroszlánrész ez alkalommal az új felavatott papokat illette.

Még csak azt említjük meg, hogy a tárgyalások, melyek harmadnap estig tartottak, higgadtsággal s a legrendesebben folytak le.

Visszatekintve jelen zsinatunkra, azt kell mondani, hogy Küküllő, Maroskör kötelességének szépen megfelelt; vendégszeretet, ellátás, rend, csinosság tekintetében is e zsinat egyike volt a legkitűnőbbeknek. A kebelében melegen fogadott jelen voltak csak jó véleményt vihettek el magokkal; a miért az elismerés főképpen a lelkes rendező bizottságot, annak kitűnő vezérért Székely Jánost, nemkülönben D.-Szent-Márton összes tagjait felekezet és nemzeti különbség nélkül illeti.

s—s.

Új egyháztanácsosok: Jelen zsinatunkon egyh. tanácsosoknak megválasztottak: Szabó László, Kisgyörgy József, Szél Géza, Rend Dénes, dr. Iszlai József, Orbók Mór, Szabó József, ifj. Pataki László, Muzsnai József, dr. Ferencz Ákos, Tóth Olivér, Boros Albert, Gál Elek, Csép Lajos, Lőrinczi Lajos, Incze Lajos, Simó József, Kozma Demény, kik közül a zsinaton jelen voltak az esküt le is tették.

A Dávid Ferencz-egylet évi rendes közgyűlését ez évben is megtartotta és ez alkalommal D.-Szent-Mártonban szeptember hó 3-án, a hol ugyanekkor egyszersmind zsinatunk is tartatott. Az érdeklődés szép számú közönséget hozott egybe, úgy, hogy a nők és férfiak mintegy százan vettek részt az ülésben, a mi a működés körét feltüntető tárgysorozat mellett, bizonyíték arra, hogy az egylet korszerű munkát végez.

Az ülést, mivel az egylet buzgó és fáradhatatlan elnöke, dr. Brassai Sámuel nyug. egyetemi tanár körülményei miatt akadályozva volt a gyűlésen való megjelenésben s csak egy szép elnöki levélben adhatott kifejezést a közgyűlés iránt érzett buzgalmának és jóindulatának, az egyik alelnök Berde Mózes nyitotta meg magvas szavakkal, d. u. 4 órákor s vezette alelnöktársával, Ferencz Józsefnével.

E helyen nem terjedhetvén ki a működés egész programmszerű körére, a mi a napilapok hasábjain már amugy is ismertetve volt, részleteiben habár, itt is szükségesnek tartjuk a ténykedés egyes jeleneteit feltüntetni.

Számbavétetett az egylet pénztárnokának Bágyi Kálmánnak az évi pénztár-kezelésről szóló számadása és jelentése, a mi a kiküldött bizottság részéről is helyesnek jelentetvén, neki fáradhatlan működéseért az egylet részéről felmentés és jegyzőkönyvi elismerés szavaztatott.

Felolvasatott a terjedelmes és nagy gonddal összeállított titkári jelentés Boros György titkár részéről, a melyből örömmel győződött meg a közgyűlés, hogy ugy a választmány, mint a fiók-egyletek a kitűzött czélt szemök előtt tartva, annak megvalósításán egész odaadással működnek, — tartattak ugy itt, mint amott időnként több és több felolvasások, vitatkozások a leggyakorlatibb eszmékről, a melyekben az egylet élete öszpontosul, s éppen ez alkalommal is örömmel és lelki élvezettel hallgatta végig az egyleti közgyűlés Ürmösi Kálmán szt.-gericezi lelkésznek eszmékben gazdag felolvasását: „a nyári tanításról,“ a mely elhangzása után élénk eszmecserére adott alkalmat.

A választmány, már korábban pályázatot hirdetett volt 1. Egy erkölcsi elbeszélésre. 2. Egy egyháztörténelmi rajzra. 3. Egy életrajzra valamely jeles unitárius férfi vagy nő életéről. 4. Eredeti egyházi énekekre felnőttek számára, mindenik nemből 1—1 20 frankos aranyat tűzve ki jutalmul.

A 4. és 5-ik sz. alattiakra 7—7 pályamű érkezvén be (az 1-ső számura egy, a 2-ik és 3-ikra egy sem s így azokra a pályázhatás határnapja idei november hó 30-ig meghosszabbított, az első számunak ez alkalommal leendő elbírálása nélkül) s azok illő szakértők által a választmány részéről már előre megbíráltatván, a jelgés levelek felbontása után, az énekek közül jutalomban részesült a Sántha Károly szt.-lőrinczi evangélikus lelkészé — egy drb 20 frcos aranyban, dicséretben a Szabó Lajos szabédi unitárius tanítóé s Ajtai János h.-mező-vásárhelyi segéd-lelkészé.

Az énekekre dallamok is küldetvén be, a dallamok közül 10 frankkal jutalmaztatott az Iszlai Mártoné s dicséretben az Ajtai Jánosé.

A tapasztalat arról győzvéen meg az egyesület tagjait, hogy a gyakorolt felolvasások sokkal magasabb színvonalon állanak, mintsem azok magokban a czél megvalósulására elégségesek lennének — s éppen a hol legszükségesebb, az irodalommal nem foglalkozó híveknél hatni lehetne velök, — az eddigi felolvasásokat gyakorlatban hagyván ugyan ezutánra is — úgy segített az ügyön a közgyűlés, hogy a különböző egyházkörökből 2—2 egyén beválasztásával egy irodalmi bizottságot szervezett s meghatározta, hogy ezen bizottság egy népszerű havi közlőnyt szerkesztszen és adjon ki: „Unitárius Közlöny“ czimmal, a melyben: egyházi énekek, vallásos tartalmu közlemények, erkölcsi elbeszélések, bibliai olvasmányok, történelmi tárgyú rajzok stb. legyenek, a melyekkel a hívek alsóbb osztályánál is inkább előmozdittathassék az erkölcsös élet felelevenítése és terjesztése. A közlőny szerkesztésével Nagy Lajos és Boros György tanárok bizattak meg.

E czélra szolgáló egyik szép tette az egyletnek ama bejelentett örvendetes tény is, hogy a választmány közbenjárása, különösen annak buzgó titkára fáradozásai folytán kieszközöltetett, hogy az angol bibliai társulat az egyletnek kiosztás végett 100 drb teljes bibliát és 500 drb új testamentumot ajánlott fel és részben küldött meg, a melyeknek egy része már ki is osztatott a szegényebb tagok között.

Még csak annyit említünk fel, hogy az egyleti ülésen főtiszt. Ferencz József püspök, kinek az egylet létrejövésében nagy érdemei vannak — általános tetszés között s közakarattal az egylet tiszteletbeli elnökének választatott, Boros Györgyné pedig az egyik megürült választmányi tagság helyére választmányi tagnak. s—s.

Dr. Brassai Sámuel, a Kolozsvári tud. egyetem nyug. tanárát, a magyar tudományosság büszkeségét, akadémiái tagságának 50-ik évfordulója alkalmából f. évi sept. 6-ról keltezve, Trefort Ágoston az akadémia elnöke a következő levéllel üdvözölte:

„Nagyságos Kir. Tanácsos Ur!

A M. T. Akadémia a szünidő előtt tartott összes ülésében elhatározta, hogy folyó év szeptember 7-én, a midőn ötvenedik évfordulója lesz azon napnak, a melyen Nagyságod az Akadémia tagjává választatott, az elnökség egy üdvözlő iratban fejezze ki Nagyságodnak az Akadémia érzelmeit és jó kívánatait.

E határozat értelmében van szerencsém üdvözleni Nagyságodat akadémiai tagsága ötvenedik évfordulóján.

Ha van valaki e hazában, a ki első ifjuságától, fogva nyolczvannadik évéig az iskolának, irodalomnak és tudománynak sikerrel áldozta életét, az bizonyára Nagyságod. Mint nevelő kezdette pályáját, mint

collegiumi tanár folytatta, s mint egyetemi tanár végezte be. Az ifjúságnak nemcsak oktatója, hanem barátja és vezére is volt, s nem egy tanár, tudós, író köszöni Nagyságod buzgalmának és utmutatásának pályáját. Tankönyvekkel lépett föl az irodalomban; majd az első magyar néplapot alapította és számos éveken át terjesztette ez egyetlen magyar néplapban az ismereteket s ébresztett fogékonyságot a kor eszméi iránt. Összhangzatos műveltségre törekedve, foglalkozott a tudományok majd minden ágával, s épen azért képes volt, a mutatkozó szükség szerint, a magyar tudományos irodalomnak nem egy hézagát pótolni, úgy a matematikai és természeti, mint a philosophiai és nyelvészeti tudományok körében. A M. T. Akadémia Nagyságodnak számos munkáját, értekezését adta ki, mindig kiváló érdeklődéssel hallgatta felolvasásait, s két munkájának nyújtott koszorút: Logikájának s a Magyar mondat című értekezésének, ez alapvető munkának, a mely a magyar szókötés egyik legfontosabb kérdését tárgyalta nagy sikerrel.

Nagyságodat az Isten nem csak hosszú élettel áldotta meg, hanem, a mi ennél több, lelki ifjúsággal, maig sem lankadó és munkás fogékonysággal a tudomány és művészet iránt. Adja Isten, hogy lelki ifjúsága mind végig tartson, s a M. T. Akadémia még sokáig tisztelhesse Nagyságodban a magyar tudományosság Nesztorát.

Fogadja egyszersmind kiváló tiszteletem kifejezését.

Buda-Pest, 1887. szeptember 6.

Trefort,
elnök.

Midőn ez üdvözlő levelet közöljük, felemlítjük, hogy éppen ötven éve annak is, hogy dr. Brassait a kolozsvári unitárius főtanodához megválasztották rendes tanárnak. Így hát méltán ünnepli őt az egyház, iskola, akadémia. Isten őrtesse még soká ős tudósunkat!

A dévai unitárius leány-egyház, miután ez évi zsinati főtanács a kolozsvári unitárius anya-egyházközséghez való csatlakozását megerősítette, mint rendes leányegyház első istentiszteletét f. évi oct. 23-án tartotta meg az ev. reformált egyház templomában. Az isteni tiszteletet ekkl. gyűlés előzte meg, a mikor felolvastattott a főt. püspök urtól leküldött megerősítő irat, melyet a gyűlés örömmel vett tudomásul. Ezután megtartatott az isteni tisztelet, melynél a szolgálatot Péterfi Dénes lelkész afia végezte Luk. 16, 10. alapján tartott beszéddel, az ünnepélyes alkalomból az urvacsorát is kiosztván. Ezzel tehát megnyitotta a hunyadmegyei unitáriusok időközönként tartandó isteni tiszteleteinek sorát s a dévai leányegyház belépett az unitárius szervezetbe, melynek reméljük kicsinysége mellett is egyik életteljes tagja lesz. Az a szel-

lem, mely vezetőit s a többi tagokat lelkesíti, feljogosít e reményre. Kénosi Sándor József buzgó és befolyásos egyházigazgatóknak oly férfiak közreműködése mellett, minők az egyház pénztárnoka: Radó János, jegyzője Szi nte Gábor és a kebli tanács többi tagjai és oly buzgó nő részvétele mellett, minő dr. Balogh Pálné, sikerülni fog az unitárius központot megszilárdítani, a mi annál inkább óhajtható, mert a leányegyház magyar nemzeti szempontból is órállásra van hivatva, hogy a Hunyadmegyébe kivándorló unitárius székelyek többé ne vétsék össze az unitáriust unitussal.

A leányegyház gyűléséből fel kell említenünk, hogy egy eltávozott tag helyébe: Szentirma y Alajos mérnök választatott meg kebli tanácsosnak, ki választását azzal a szép tettel köszönte meg, hogy az egyház állandó alapja számára egy 25 frt értékű redouti részvényt ajánlott fel s e mellett fizeti az évenként adni ígért kepedíjat is.

Gróf Kuun Géza, e minden szellemi mozgalmat pártoló főúr, ki nejjével, báró Kemény Vilnával és testvére Fáyné gróf Kuun Irmával az isteni tiszteleten jelen volt, lelkész afiát és a kebli tanácsot másnap marosnémeti kastélyában fényes ebéddel vendégelte meg, melyen jelen volt még br. Jósika Lajos és Szócs Sándor, dévai ev. ref. lelkész. A nemes gróf és nemesszivü neje társaságában töltött pár óra a legkedvesebb benyomások emlékeit hagyta hátra.

Várad i Károlynak, Kolozsmegye volt kir. tanfelügyelőjének emlékére a kolozsmegyei tankerületi tanító testület megható ünnepélyt rendezett Kolozsvárt f. évi oct. hó 25-én, a mikor az önkéntes adakozásból állított emlékoszlopát leleplezték. Dr. Ferenczi Zoltán polg. isk. igazgató tartott felette emlék-beszédet, melyben Várad i vallásosságát és egyháza iránti buzgóságát így jellemzi: „Nem hivatalával, hanem hiténél fogva szolgált ott, s ha különben is az egyház, melyhez tartozék, csak számánál fogva is nehezen nélkülöznék egy oly kiváló tagja munkáját, de őt a szolgálatra hívta az a mély hite a léleknek, mely a sir szélén a legszebb gondolatokat mondatja vele s mely annyira jellemzé őt, hogy egyházának egy tagja így szólhatott róla: Kevés világra lehetne annyira alkalmazni az irás e szavait, mint ő reá: „Ti mindnyájan szent papság vagytok.“ A hit, a szeretet és kötelesség nála életcél volt. Boldogok azok, kik mint ő halálig hivei maradnak az emberi élet e legszebb, a költészet által annyira magasztossá tett elemeihez.“

— **Kinevezés.** Szentiványi Gyula marosvásárhelyi kir. táblai tanácselnök curiai bíróvá nevezetett ki, mely előléptetés alkalmából egyházunknak is kiváló tagját üdvözöljük.

— **Papválasztás.** Abrudbányára dr. Barabás Ábel helyére, ki Te-

mesvára reáliskolai tanárrá neveztetett ki a közokt. minister által, Mózes Mihály hévizi lelkész választatott meg.

A Dávid Ferencz - egylet Kolozsvárt megkezdette felolvasásait. October 30-án felolvasást tartottak: Dr. Brassai Sámuel: az igazitudo mányról; Boros György tanár: „Az unitarismus Magyarországon a XVI-ik százban.

Gyászhirek. Vargyasi id. Daniel Gábort, Udharhelymegye főispánját s egyházunk főgondnokát mély gyász érte, szeretett nejeinek báró Rauber Máriának f. évi sept. hó 16-án történt hirtelen halálával. A megboldogult csak 56 éves volt, 34 évig éltek boldog házasságban. A váratlanul bekövetkezett csapás egy hű feleséget, igazi segítő társat ragadott el. — Török Áron, felsőrákosi unitárius lelkész és esperesnek neje Jakab Ida, f. évi sept. hó 3-án élete 38-dik, boldog házasságunk 18-ik évében megszűnt élni. Kedves és mivelt nőt gyászol elvesztésében a bánatos férj. — Homoród-Karácsonfalván egy derék székely nemest temettek el sept. 29-ikén nagy részvét mellett: Derzsi Pált. Született 1812. márt. 5-én. 7 évet a székelykereszturi kollegiumban töltött. Azután 5 évet nagybátyja, öreg Apáti Péter felsőfehérmegyei szolgabíró irodáján gyakorolt. 1839-ben megházasodott. Jelen volt Dániel Elek főispáni beigtatásán, mint ifjú nemes a nemesi banderium sorai között. E fényes ünnepély a banderiumot egy hónapig tartotta együtt. Sok esztendőtt szolgált a községnek, mint szép tollú jegyző a legkényesebb és legválságosabb időben. Részt vett az ekklesia ügyei intézésében huzamosan, mint presbyter. Sok barátja és ismerőse volt. Egyik legjámorabb és legbecsületesebb embernek tartották, sok jót tett a kivel tehetett. Családja a szeplőtlen becsületesség mintája vala. Gyermekai neveléséről gondoskodott. Mint férj és mint atya megtette a maga kötelességét. Vallásos ember volt s estéit vallásos és más jó könyvek olvasgatásával s régi buzgó énekek énekelgetésével töltötte s így és ezek által aczélozta lelkét. Halálát József fia, ki annyi szeretettel, gyöngédséggel ápolta és két leánya siratják. A jók áldása, gyermekei, unokái szeretete viraszszon álmai felett! — Péterfi Mihály, szentábrahámi lelkész f. évi jun. 17-én elvesztette Mihály nevű 8 éves fiát.

ARANYKÖNYV.

Özv. Pap Sándorné Kovács Katalin (szent-mihályfalvi özv. papné) alapítványa a papnövendékek irodalmi munkáinak jutalmazására.

Alapító levél.

Mely szerint én, alul nevem sajátkezüleg leirt Kovács Katalin — volt szent-mihályfalvi unitárius pap: Papp Sándornak elmaradott özvegye, vallásközönségünk iránti hálás érzésemtől indítva, saját nevem alatt egy 100 frtos egyszáz forintos alapítványt teszek a kolozsvári főiskolánkban tanuló papnövendékek számára, a következő feltételek alatt:

1. E 100 frt a több — ilyenmü kegyes alapítványokhoz hasonlólag, de mindig külön kezeltessék s kamatja évről-évre pályadíjjul tüzessék ki.

2. A pályamunkák csak egyházi tárgyak lehetnek, mint: templomi és halotti predikációk, orációk vagy valamely ünnepély alkalmával mondandó imák, beszédek, stb.

3. Az előbb irt tárgyak közül bármelyiket kitűzni mindig a püspök, — mint papnöveldői igazgató — joga lesz, valamint annak megbírlását s a pályadíj odaitélését vagy a püspök személyesen, vagy az általa kinevezett bíráló-bizottság fogja végezni.

4. Ha valamely pályázat alkalmával nem találtatnék jutalomra méltó mű — akkor azon kamat mindig a tőkéhez csatolandó.

5. E jelen iskolai évben e 100 frtnak a jövő október 1-től 1888. július 1-ig esedékes kamatja már a jövő nyári vizsgára kitűzendő jutalmul.

Azontul mindig július 1-től számított egy évi kamat tüzessék ki, mindig a nagy vizsgák alkalmára.

Isten segedelme és áldása legyen és maradjon vallásközönségünkön, iskoláinkon az időknék végéig!!

Kelt Szt.-Mihályfalván, sept. 15-én 1887.

KOVÁCS KATALIN,
özv. Pap Sándorné.

Nyilvános köszönet. Petrichevich Horváth Borbára és gróf Kornis Zsigmondné, szül. báró Györfy Berta ekklesiánknak egy igen értékes, saját himzésü urasztaltakarót kegyeskedtek ajándékozni. Az áldozatkészség e szép ténycéért, a keresztény szeretet e szép munkájáért e helyen is hálás köszönetet mondani kedves kötelességünknek ismerjük.

Ugyanez alkalommal köszönetet mondunk Csernyánszky József kárpitos és butorraktáros urnak is, ki az urvacsorára szolgáló asztalt újra aranyozta és fényesítette s a mintegy 12 frtot érő munkáért nem kívánt semmi díjt. E szivesség annál inkább elismerést érdemel, mert egyházunkon kívül álló egyén részéről jött.

Kolozsvártt, 1887. oct. 25.

BERDE MÓZES,
gondnok.

PÉTERFI DÉNES,
lelkész.

Péterfi Sándor siremlékére az adakozásokat jövő füzetünkben közöljük. Lelekészársainkat, a kik még nem küldöttek be e célra adományokat, kérjük, hogy az erre szánt összeget sziveskedjenek nov. végéig beküldeni.

Szerk.